Agatha Christie Mallowan

Agatha Christie Mallowan

Hai, povesteşte-mi cum trăieşti

O şedere pe Tell (cu scuze faţă de Lewis Carroll)

Îţi voi povesti tot ce pot
Dacă mă vei asculta bine:
Am întâlnit un tânăr erudit
Care şedea pe un Tell
„Cine eşti domnule?” l-am întrebat, „După ce te uiţi?”
Răspunsul lui mi-a picurat în cap
Ca stropii de sânge într-o carte.
Mi-a spus: „Mă uit după oale vechi
Din vremuri preistorice, Iar apoi le evaluez în multe, Multe feluri diferite.
Şi apoi (ca şi tine) încep să scriu, Cuvintele mele sunt de două ori mai lungi
Ca ale tale, şi mult mai erudite.
Ele dovedesc că ai mei colegi se înşeală!”
Dar eu mă gândeam la un plan
De a omorî un milionar
Şi a-i ascunde cadavrul într-o dubă
Sau vreun fel de frigider mare.
Aşa că, neavând să-i dau nici un răspuns, Şi simţindu-mă destul de timidă, Am strigat: „Hai, povesteşte-mi cum trăieşti!
Şi când, şi unde, şi de ce?”
Vorbele lui blajine erau pline de înţelepciune: „Perioada de acum cinci mii de ani

Este într-adevăr, când mă gândesc la asta, Cea mai aleasă epocă pe care o cunosc.
Şi o dată ce înveţi să dispreţuieşti A. D.
Şi capeţi priceperea, Atunci ai putea veni cu mine să sapi
Şi să nu mai rătăceşti înapoi.
Dar eu mă gândeam cum să strecor
Nişte arsenic în ceai, Şi n-am putut deloc să-mi potrivesc pe dată
Mintea tocmai până I. C.
M-am uitat la el şi am oftat uşor, Faţa lui era şi ea plăcută…
„Hai, povesteşte-mi cum trăieşti!”, am strigat, „Şi ce e ceea ce faci?”
El a spus: „Vânez obiecte făcute de oameni
Pe unde cutreieră ei, Le fotografiez şi le cataloghez.
Şi le împachetez şi le trimit acasă.
Lucrurile astea nu le vindem pe aur
(Nici chiar pe cupru!), Ci le punem pe rafturile din muzeu, Aşa cum e drept şi se cuvine.
Uneori scot la iveală amulete
Şi figurine extrem de vulgare, Căci în acele zile preistorice
Erau cât se poate de neciopliţi!
Şi în felul ăsta ne amuzăm, Nu e un fel al bogăţiei.
Dar arheologii trăiesc mult
Şi au cea mai robustă sănătate.”
Îl aud atunci, căci tocmai
Terminasem un plan
De a păstra un cadavru fără praf
Fierbându-l în apă de mare.
I-am mulţumit că mi-a povestit
Cu atâta erudiţie, Şi i-am spus că am să merg cu el
Într-o expediţie.
Şi acum, dacă din întâmplare îmi cufund
Degetele în acid
Sau sparg vreodată (din greşeală!)
Pentru că nu sunt calmă, Sau dacă văd cursul unui râu

Şi aud un strigăt îndepărtat, Oftez, căci asta îmi aminteşte atât de mult
De acel tânăr pe care am învăţat să-l cunosc –
A cărui privire era blajină, a cărui vorbă era domoală
Ale cărui gânduri erau în trecut îndepărtat, Ale cărui buzunare atârnau de cioburi de oale, Care ţinea prelegeri cu glas învăţat şi jos, Care folosea, cuvinte lungi pe care nu le ştiam, Ai cărui ochi, plini de fervoare şi strălucire, Măturau cu privirea pământul, Care căuta convingător să dovedească
Că existau lucruri pe care se cuvenea să le cunosc
Şi că se cuvenea să merg cu el
Să săpăm pe un Tell!

Introducere

În câteva săptămâni pornim spre Siria!

Cumpărăturile pentru o climă fierbinte toamna sau iarna reprezintă anumite dificultăţi. Hainele din vară, despre care ai spera în mod optimist că vor „ţine”, nu „ţin” acum când timpul a sosit. În primul rând, par să fie (precum deprimantele adnotări din listele celor care ridică mobila) „Julite, Zgâriate şi Pătate.” (Şi în plus Micşorate, Decolorate şi Ciudate!). În al doilea rând – vai, ce păcat că trebuie să spui asta!

— Te strâng peste tot.

Aşa că – spre prăvălii şi magazine şi:

— Desigur, doamnă, genul ăsta de lucruri nu ni se cere acum! Avem aici nişte costumaşe foarte încântătoare – O. S.1 în culori mai închise.

Oh, urăsc O. S.! Ce uimitor să fii O. S.! Şi cât de şi mai uimitor să fii recunoscut pe loc ca O. S.! (Deşi există şi zile mai bune când, îmbrăcată într-un palton lung, negru, cu un guler mare de blană, vânzătoarea spune voioasă:

Dar, de bună seamă, doamna este doar plină.

Mă uit la costumaşe, cu spârcurile lor de blană surprinzătoare şi fustele plisate.

Explic cu tristeţe că ceea ce vreau eu este o mătase uşoară sau bumbac.

— Doamna ar putea încerca la „raionul nostru de Croazieră”.

Doamna încearcă la „raionul nostru de Croazieră” – dar fără speranţe exagerate. Croaziera aparţine, totuşi, tărâmului fanteziei romantice. Are o tuşă arcadiană. Fetele sunt cele care pleacă în croazieră – fete care sunt tinere şi zvelte şi poartă pantaloni de pânză neşifonabilă, imens de largi în jurul labelor picioarelor şi lipsiţi de şolduri. Fetele sunt cele care fac sport în mod încântător în costume sport. Fetele sunt cele pentru care sunt expuse optsprezece varietăţi diferite de şorturi.

Fermecătoarea făptură de la „raionul nostru de Croazieră” este pur şi simplu compătimitoare.

— Oh, nu doamnă, nu ţinem măsuri mari. (Uşoară oroare! Măsuri mari şi Croazieră? Unde e romantismul aici?)

Adăugă:

— Nu prea ar fi potrivit, nu-i aşa?

Aprob cu tristeţe că n-ar fi potrivit.

— Mai există, totuşi, o speranţă. Există „raionul nostru Tropical”.

„Raionul nostru Tropical” constă în principal din pălării – pălării maro, pălării albe; pălării patent special. Puţin într-o formă, ca fiind uşor frivole, se află double terrai-urile, debordând de roz şi albastru şi galben ca inflorescenţele unor ciudate flori tropicale. Tot aici se află şi un imens cal de lemn.

Dar – da – există şi alte lucruri. Iată un veşmânt potrivit pentru nevestele „făuritorilor de imperii”. Şantung! Jachete şi fuste din şantung croite simplu – fără vreo aiureală de fetişcană – în care încape atât matahala cât şi sfrijitura! Dispar într-o cabină cu diferite stiluri şi mărimi. Câteva minute mai târziu m-am transformat într-o memsahib2

Am anumite reţineri… Dar mi le înăbuş. În definitiv, veşmântul e răcoros şi practic şi încap în el.

Îmi îndrept atenţia spre alegerea tipului potrivit de pălărie. Tipul potrivit de pălărie ne mai existând în ziua de azi, trebuie să mi-l fac pe comandă. Treaba asta nu este chiar atât de simplă pe cât sună. Ceea ce vreau eu, şi am de gând să am, şi aproape sigur n-am să obţin, este o pălărie de fetru de proporţii rezonabile, care să mi se potrivească pe cap. Este genul de pălărie care se purta acum vreo douăzeci de ani când ieşeai cu câinele la plimbare sau jucai o partidă de golf. Acum, vai, există doar chestiile pe care ţi le ataşezi la cap – peste un ochi, o ureche, pe ceafă – după cum o cere moda de moment – sau double terrai-urile, măsurând cel puţin un metru dintr-o parte în alta.

Explic că vreau o pălărie cu calota unei double terrai şi cu un bor cam pe sfert.

— Dar ele sunt făcute largi tocmai ca să apere total de soare, doamnă.

— Da, dar acolo unde plec este aproape întotdeauna un vânt teribil, şi o pălărie cu bor nu-mi va rămâne pe cap nici un minut.

— Putem să-i punem doamnei un elastic.

— Vreau o pălărie cu un bor nu mai mare decât al acesteia pe care o port acum.

— Desigur, doamnă, cu o calotă umflată asta ar arăta foarte bine.

— Nu o calotă umflată! Pălăria trebuie să rămână pe cap!

Victorie! Alegem culoarea – una din acele nuanţe noi cu nume drăguţe: murdar, ruginiu, asfalt, pământiu etc.

Câteva cumpărături minore – cumpărături care, ştiu din experienţă, vor fi fie inutile, fie îmi vor da de lucru. O geantă de voiaj cu fermoar, de exemplu. Viaţa din zilele noastre este dominată şi complicată de nemiloasele fermoare. Bluze care se închid cu fermoar în sus, fuste care se închid cu fermoar în jos, costume de schi cu fermoare

pretutindeni. Rochiţe cu bucăţele de fermoare total inutile pe ele, pur şi simplu pentru amuzament.

Vai! Nimic nu e mai cumplit ca un fermoar care se supără pe tine şi devine scârbos! Te pune într-o situaţie cu mult mai dificilă decât orice nasture obişnuit, capsă, cataramă sau moş şi babă.

În zilele de început ale fermoarelor, mama mea, entuziasmată de această delicioasă noutate, şi-a comandat un corset care se închidea cu fermoar în faţă. Rezultatul a fost nefericit cât încape! Nu doar că închiderea iniţială a fost un adevărat chin, dar apoi corsetul a refuzat cu încăpăţânare să se lase deschis! Scoaterea lui a fost practic o operaţie chirurgicală. Şi datorită fermecătoarei decenţe victoriene a mamei mele, un timp a părut posibil ca tot restul vieţii să şi-l petreacă în acel corset – un gen de femeie modernă în armură de fier!

De aceea, întotdeauna am privit fermoarele cu un ochi circumspect. Dar se pare că toate gentile de voiaj au fermoare.

— Închizătorile de modă veche au fost total înlocuite, doamnă, îmi spune vânzătorul cu o privire plină de milă. Acesta, vedeţi, e atât de simplu! Adăugă el făcându-mi o demonstraţie.

N-am nici un dubiu cu privire la simplitatea lui… Dar să nu uităm că geanta e goală, îmi spun în gând.

— Mă rog, spun oftând, trebuie să fiu în pas cu vremea.

Cu unele reţineri, cumpăr geanta.

Iată-mă dar mândra posesoare a unei genţi de voiaj cu fermoar, fustă şi jachetă de nevastă de „clăditor de imperiu”, şi o pălărie posibil satisfăcătoare.

Mai sunt totuşi multe de făcut.

Trec la „raionul de Papetărie”. Cumpăr mai multe pixuri şi stilouri, ştiind din experienţă că, deşi în Anglia un stilou se comportă de-o manieră exemplară, în clipa în care se vede în deşert interpretează faptul ca pe-o libertate de a intra în grevă şi se comportă ca atare, fie împroşcându-mă

nediscriminatoriu cu cerneală pe haine sau pătându-mi caietul de însemnări şi orice altceva care se află la îndemână, fie refuzând cu încăpăţânare să facă altceva decât să zgârie invizibil suprafaţa hârtiei. Mai cumpăr şi două creioane modeste. Din fericire, creioanele nu sunt temperamentale şi, deşi au tendinţa de a dispărea pe nesimţite, am întotdeauna la îndemână o sursă. În definitiv, la ce îţi serveşte un arhitect dacă nu să împrumuţi creioane de la el?

Următoarea achiziţie sunt patru ceasuri de mână. Deşertul nu e amabil cu ceasurile. După câteva săptămâni acolo, ceasul renunţă în mod ferm la acurateţea lui zilnică. Timpul, se spune, este doar un mod de gândire. Aşa se face că îşi ia libertatea fie de a se opri de opt sau nouă ori pe zi pentru o perioadă de douăzeci de minute, fie de a o lua înainte de capul lui. Uneori alternează copios între cele două variante şi sfârşeşte prin a se opri de tot. Atunci treci la ceasul nr. 2, şi aşa mai departe. Mai cumpăr şi două ceasuri cu cadranele împărţite în patru şi şase ca să le am gata pentru clipa când soţul meu îmi va spune: „Vrei, te rog, să-mi împrumuţi un ceas ca să-l dau şefului de echipă?”

Şefii noştri de echipă arabi, oricât ar fi ei de grozavi, au ceea ce poate fi descris ca mână grea la orice gen de obiect care arată timpul. Citirea orei, oricum, necesită un mare efort mental din parte lor. Îi poţi vedea ţinând un ceas mare, cu cadranul ca o lună plină, cu susu-n jos şi uitându-se la el cu o concentrare dureroasă în timp ce obţin răspunsul greşit! Întorc cu atâta energie şi până la refuz aceste comori, încât puţine arcuri le-ar rezista!

Aşa se face că până la sfârşitul sezonului de săpături ceasurile personalului expediţiei sunt sacrificate unul câte unul. Cele două ceasuri ale mele sunt un mijloc de a evita ziua cea rea.

Împachetarea!

Există mai multe şcoli de gândire privitor la împachetare. Sunt oameni care încep să împacheteze cu o săptămână sau

două înainte de plecare. Există oameni care aruncă de-a valma câteva lucruri cu o jumătate de oră înainte să plece. Există oameni care împachetează cu grijă şi cărora nu le ajunge foiţa de împachetat! Există oameni care dispreţuiesc foiţa şi aruncă pur şi simplu lucrurile în geamantane şi… Salutare şi să auzim de bine! Există oameni care lasă în urmă practic tot ce le trebuie. Şi există şi din aceia care cară cu ei cantităţi uriaşe de lucruri ce nu le vor trebui niciodată!

Un lucru poate fi spus cu certitudine despre împachetatul arheologilor. Acesta constă în principal din cărţi. Ce cărţi să ia, ce cărţi pot fi luate, pentru ce cărţi există loc, ce cărţi pot fi (ce chin!) lăsate acasă. Sunt ferm convinsă că toţi arheologii împachetează în felul următor: Se hotărăsc asupra numărului maxim de geamantane pe care o lung încercată companie de vagoane de dormit le va permite să-l ia. Apoi umplu până la refuz aceste geamantane cu cărţi. După aceea, cu inima strânsă, scot câteva cărţi şi umplu spaţiul gol astfel obţinut cu cămăşi, pijamale, şosete etc.

Uitându-mă în camera lui Max am impresia că întregul spaţiu cubic este plin cu cărţi! Printr-o breşă în stivele cu cărţi zăresc faţa îngrijorată a lui Max.

— Crezi că o să am loc pentru toate astea? Mă întrebă el.

Răspunsul e atât de evident negativ încât pare o adevărată cruzime să i-l spun.

La patru şi jumătate PM intră în camera mea şi mă întreabă plin de speranţă:

— Ai ceva loc în geamantanele tale?

Îndelungata experienţă ar fi trebuit să mă înveţe să răspund cu fermitate „Nu”, dar ezit, şi imediat năpasta se abate asupra mea.

— Dacă ai putea scoate unul sau două lucruri…

— Nu cărţi?

Max arată uşor surprins şi spuse:

— Cărţi, fireşte, ce altceva?

Înaintând, îndeasă două volume uriaşe peste costumul de nevastă de „făuritor de imperiu” care zăcea încântat de el însuşi deasupra lucrurilor din geamantan.

Scot un strigăt de protest, dar prea târziu.

— Prostii, spune Max, e loc berechet.

Şi forţează capacul care refuză cu încăpăţânare să se închidă.

— Nici chiar acum nu e plin de tot, spune cu optimism Max.

Din fericire, în clipa asta privirea îi este atrasă de o rochie cu imprimeuri care zace împăturită în alt geamantan.

— Ce e asta?

Îi răspund că e o rochie.

— Interesant, răspunse Max. Are pe toată partea din faţă motivele fertilităţii.

Unul din cele mai neplăcute lucruri în a fi măritată cu un arheolog este că ai parte de expertele lui cunoştinţe cu privire la sursa de pornire a celor mai inofensive modele!

La cinci şi jumătate Max remarcă nonşalant că ar fi bine să iasă ca să-şi cumpere câteva cămăşi, ciorapi şi altele. Se întoarce trei sferturi de oră mai târziu, indignat că magazinele închid toate la şase. Când îi spun că întotdeauna închid aşa, îmi răspunde că n-a observat până acum.

— Acum, spune el, nu i-a mai rămas decât „să-şi strângă hârtiile”.

La unsprezece PM mă duc la culcare, lăsându-l pe Max la biroul lui, îngropat până mai sus de coate în scrisori, note de plată, articole, desene de ulcele, nenumărate cioburi şi diverse cutii de chibrituri, niciuna conţinând chibrituri, ci mărgele ciudate cu mare vechime.

La patru AM intră emoţionat în dormitor, cu o ceaşcă de ceai în mână, pentru a mă anunţa că, în sfârşit, a găsit acel articol foarte interesant despre relicvele din Anatolia pe care îl rătăcise în iulie. Adaugă că speră că nu m-a trezit.

Îi spun că bine-nţeles că m-a trezit şi că ar face bine să-mi aducă şi mie o ceaşcă de ceai!

Revenind cu ceaiul, Max spuse că a mai găsit şi foarte multe note de plată pe care crezuse că le achitase. Şi eu am trăit acea experienţă. Cădem de acord că e deprimantă.

La nouă AM sunt chemată pe post de boxer de categorie grea să mă aşez pe geamantanele burduşite ale lui Max.

— Dacă nici tu nu le poţi închide, nimeni nu poate, îmi spune Max fără galanterie.

Sarcina supraomenească este în sfârşit înfăptuită şi mă întorc să mă confrunt cu propria-mi dificultate care este, după cum îmi spusese o viziune profetică, geanta cu fermoar. Goală în prăvălia domnului Cooch, arătase simplă, atrăgătoare şi scutitoare de efort. Acum, plină până la refuz, închiderea ei este un miracol de proporţii supraomeneşti. Cele două margini trebuie alipite cu o precizie matematică iar apoi, exact când fermoarul avansează încetişor, intervin complicaţiile, datorită colţului trusei de baie. Când în sfârşit se închide, jur să nu-l mai deschid până în Siria!

Gândindu-mă mai bine, totuşi, acest lucru nu prea e posibil. Cum rămâne cu trusa de baie mai sus menţionată? Am să călătoresc patru zile nespălată? În clipa de faţă până şi asta e preferabilă deschiderii fermoarului genţii!

Da, a sosit momentul şi chiar plecăm. O mulţime de lucruri importante au rămas nefăcute: Spălătoria, ca de obicei, ne-a lăsat baltă, Curăţătoria, spre necazul lui Max, nu şi-a ţinut promisiunea – dar ce mai contează? Plecăm!

Preţ de o clipă sau două s-ar părea că, totuşi, nu plecăm! Geamantanele lui Max, înşelătoare ca aparenţă, depăşesc puterile taximetristului de a le ridica. El şi Max se luptă cu ele, şi, în sfârşit, cu ajutorul unui trecător, sunt încărcate în taxi.

Pornim spre gara Victoria.

Draga Victoria – poarta spre lumea de dincolo de Anglia – cât îţi iubesc platforma continentală! Şi cât iubesc

trenurile! Inspir cu extaz mirosul sulfuros – atât de diferit de mirosul uşor distant şi uleios al unui vapor, care întotdeauna îmi coboară moralul cu profeţia lui despre zilele de greaţă ce au să vină. Dar un tren – un tren mare, grăbit, pufăitor şi prietenos, cu locomotiva lui mare trimiţând spre cer nori de aburi, şi părând să spună nerăbdător: „Trebuie să plec, trebuie să plec, trebuie să plec!” – este un prieten! El îţi împărtăşeşte starea de spirit, căci şi tu spui: „Am să plec, plec, plec…”

Lângă uşa vagonului nostru Pullman, prietenii aşteaptă să ne vadă plecaţi. Are loc obişnuita conversaţie tâmpită. De pe buze mi se revarsă obişnuitele renumite cuvinte – instrucţiuni despre câini, despre copii, despre scrisoarea viitoare, despre cărţile rămase de trimis, despre obiectele uitate „şi cred că ai să-l găseşti pe pian, dar s-ar putea să fie pe raftul din baie”. Toate lucrurile care s-au mai spus şi nu mai e câtuşi de puţin nevoie să fie spuse din nou.

Max este înconjurat de rudele lui, eu de ale mele.

Sora mea îmi spune înlăcrimată că are presentimentul că n-o să mă mai revadă. Nu sunt prea impresionată, întrucât are acest presentiment ori de câte ori plec în Est. Şi ce se face ea, mă întreabă, dacă Rosalind face apendicită. Nu există, pare-s, e nici un motiv pentru ca fiica mea în vârstă de paisprezece ani să facă apendicită, şi tot ce găsesc să-i răspund este: „Să n-o operezi tu!” Căci sora mea are reputaţia de a se repezi una-două la foarfeci, atacând cu imparţialitate furuncule, tunsori şi croitorie, de regulă, trebuie să recunosc, cu mare succes.

Max şi cu mine facem schimb de rude, şi draga mea soacră mă îndeamnă să am mare grijă, dând de înţeles că mă paşte un mare pericol.

Locomotiva fluieră şi schimb ultimele câteva vorbe grăbite cu prietena şi secretara mea. Vrea ea să rezolve toate lucrurile rămase nerezolvate şi să-i ocărască pe cei de la Spălătorie şi Curăţătorie şi să-i dea referinţe bune bucătăresei şi să-mi trimită cărţile care n-au încăput şi să-

mi recuperez umbrela de la Scotland Yard şi să-i scrie clericului care a descoperit patruzeci şi trei de greşeli gramaticale în ultima mea carte şi să parcurgă lista cu seminţe pentru grădină şi să taie dovleceii şi păstârnacul? Da, va face toate acestea şi dacă intervine vreo criză la Ministerul de Interne sau în lumea literară îmi va telegrafia. Nu contează, spun eu. Are o putere de procuror. Poate să facă tot ce îi place. Pare cam alarmată şi spune că o să fie extrem de atentă. Încă un fluierat! Îmi iau la revedere de la sora mea şi îi spun aiurea că şi eu am presentimentul că n-am s-o mai văd şi că probabil Rosalind va face apendicită. Prostii, spune sora mea, de ce ar face? Ne urcăm în Pullman, trenul geme şi porneşte – PLECĂM.

Preţ de vreo patruzeci şi cinci de secunde mă simt cumplit, iar apoi, în timp ce gara Victoria rămâne în urmă, exaltarea ţâşneşte iar la suprafaţă. Ne-am început încântătoarea, palpitanta călătorie spre Siria.

Un Pullman are ceva măreţ şi arogant, deşi nu e nici pe departe la fel de confortabil ca un colţ dintr-un vagon obişnuit de clasa întâi. Întotdeauna călătorim cu Pullman-ul doar din cauza geamantanelor lui Max, care într-un vagon obişnuit n-ar fi tolerate.

Ajungem la Dover şi găsim marea moderat de calmă. Cu toate astea, mă retrag în Salon des Dames şi zac şi meditez cu pesimismul pe care întotdeauna mi-l induce tangajul. Dar ajungem curând la Calais şi stewardul francez apare cu un bărbat masiv cu bluză albastră care să se ocupe de bagajul meu.

— Madame îl va găsi în vamă, spune el.

— Ce număr are? Întreb.

Stewardul îmi reproşează imediat.

— Madame! Mais c'est le charpentier du bateau!

Mă ruşinez corespunzător… Pentru ca câteva clipe mai târziu să reflectez că ăsta nu este tocmai un răspuns. Vai, faptul că este charpentier du băteau nu-l face mai uşor de identificat între câteva sute de alţi bărbaţi cu bluză

albastră, toţi strigând: „Quatre-vingt treize” etc. Simpla lui tăcere nu va fi suficientă. Mai mult, faptul că este charpentier du băteau îi dă posibilitatea să aleagă cu maximă certitudine o englezoaică între două vârste dintr-o întreagă mulţime de englezoaice între două vârste?

În acest punct al reflecţiilor mele apare şi Max şi îmi spune că a adus un hamal pentru bagajul meu. Îi explic că pe al meu l-a luat charpentier du băteau, iar Max mă întreabă de ce l-am lăsat. Toate bagajele ar trebui să meargă împreună. Aprob, dar argumentez că interesul meu este întotdeauna slăbit de traversarea mării. Max spune:

— Oh, în fine, o să le adunăm pe toate în vamă.

Şi pornim către acel infern de ţipete de hamali şi către inevitabila întâlnire cu singurul gen de franţuzoaică într-adevăr nesuferită care există – femeia vameş; o fiinţă lipsită de şarm, de chic, de orice graţie feminină, împunge, se chiorăşte, spune neîncrezătoare: „Pas de cigarettes?” şi în final, cu un mormăit îndărătnic, mâzgăleşte cu cretă hieroglifele mistice pe bagajele noastre şi trecem de barieră şi ieşim pe peron şi astfel spre Simplon Orient Express şi călătoria prin Europa. În urmă cu mulţi, mulţi ani, când mergeam pe Riviera sau la Paris, mă fascina vederea Orient Express-ului la Calais şi tânjeam să călătoresc cu el. Acum mi-a devenit un vechi prieten, dar emoţia nu s-a stins cu totul. Şi am să merg cu el! Şi sunt în el! Mă aflu în vagonul albastru, pe care o placă simplă anunţă: CALAIS-ISTANBUL. Este, fără doar şi poate, trenul meu preferat, îmi place tempoul lui care, pornind cu Allegro con furore, legănându-se şi trăncănind şi smucindu-se dintr-o parte în alta în graba lui nebună de a părăsi Calais şi Occidentul, încetineşte treptat într-un rallentando în timp ce înaintează către răsărit până devine clar legato.

A doua zi, în zori, ridic storul şi urmăresc formele ceţoase ale munţilor din Elveţia, apoi coborâm în câmpiile Italiei, trecând pe lângă încântătoarea Stresa şi lacul ei albastru. Apoi, mai târziu, intrăm în eleganta staţiune care este

Veneţia şi ieşim din nou, şi o luăm în lungul mării spre Triste şi aşa intrăm în Yugoslavia. Ritmul devine tot mai încet, opririle sunt mai lungi, ceasurile din gări arată ore care se bat cap în cap. Numele gărilor sunt scrise cu litere interesante şi aspect improbabil. Locomotivele sunt grase şi arată liniştitor, şi râgâie un fum deosebit de negru şi de rău. Notele de plată din vagoanele restaurant sunt scrise în monede aiuritoare, şi apar sticle de apă minerală ciudată. Un francez mărunţel care stă la masă în faţa noastră îşi studiază câteva minute nota de plată în tăcere, apoi ridică ochii şi prinde privirea lui Max. Glasul lui, încărcat de emoţie, rosteşte de-a dreptul: „Le charge des Wagons Lits, c'est incroyable!” Peste drum de separeu, un bărbat brunet cu un nas coroiat cere să i se spună suma de plată a notei lui în a) franci, b) lire, c) dinari, d) lire turceşti, e) dolari. După ce acest lucru este făcut de mult încercatul chelner, călătorul calculează în gând şi, evident o minte specialistă în finanţe, scoate din buzunar moneda cea mai avantajoasă.

Prin această metodă, ne explică el, a economisit cinci pence în bani englezeşti!

Dimineaţă apar în tren oficialii de la vama turcă. Ei sunt lipsiţi de grabă şi foarte interesaţi de bagajele noastre. De ce, mă întrebă ei, am atâtea perechi de pantofi? Sunt prea multe. Dar, răspund eu, n-am nici o ţigară pentru că nu fumez, aşa că de ce n-aş avea mai mulţi pantofi? Vameşul acceptă explicaţia. I se pare logică. Ce este praful din cutiuţa asta de tablă? Întrebă el.

Este praf contra insectelor, spun eu, ca să văd că sunt înţeleasă. El se încruntă şi pare bănuitor. Este clar că mă suspectează că prizez droguri. Nu este praf pentru dinţi, spune el acuzator, nici pentru faţă; pentru ce, atunci? Trec la o pantomimă însufleţită! Mă scarpin, îl prind pe intrus. Presez lemnul. Ah, acum s-a înţeles! Îşi azvârle capul pe spate şi hohoteşte de râs, repetând cuvântul în turceşte. Praful e pentru ele! Repetă gluma unui coleg. Trec mai departe, distrându-se de minune că vor veni cu

paşapoartele noastre ca să ne întrebe câţi bani avem, „effectif, vous comprenez?” Îmi place la nebunie cuvântul effectif – descrie cu atâta exactitate câţi bani ai de fapt în mână! „Trebuie să aveţi, continuă el, exact atâţia effectif!” Şi spune suma. Max obiectează spunând că avem mai mult de atât. „Nu contează. Dacă spuneţi asta, veţi avea neplăceri. Trebuie să spuneţi că aveţi cărţi de credit sau cecuri de călătorie şi atât de mulţi effectif.” Adăugă, ca explicaţie: „Nu-i interesează, înţelegeţi, ce aveţi, dar răspunsul trebuie să fie en règle. Trebuie să spuneţi – atâta.”

La un moment dat apare şi domnul însărcinat cu problemele financiare. Îşi notează răspunsurile noastre înainte să i le fi dat de fapt. Totul este en règle. Iar acum ajungem la Stambul, şerpuind printre case ciudate din lemn acoperite cu ţiglă, zărind ici şi colo bastioane solide de piatră, iar la dreapta noastră, marea. Înnebunitor oraş, Stambulul, căci atunci când eşti în el nu-l poţi vedea! Abia când părăseşti partea europeană şi traversezi Bosforul spre coasta asiatică vezi cu adevărat Stambulul. Dimineaţa asta este foarte frumoasă – o dimineaţă limpede, strălucitoare, fără ceaţă, cu minaretele moscheilor profilându-se pe cerul senin.

— Sfânta Sofia este foarte frumoasă, spune domnul francez.

Toată lumea este de acord, cu regretabila excepţie a persoanei mele. Eu, vai, n-am admirat niciodată Sfânta Sofia! O nefericită lipsă de gust, dar asta este. Dimensiunea ei mi s-a părut întotdeauna greşită. Ruşinată de ideile mele pervertite, păstrez tăcerea.

Acum urcăm în trenul care ne aşteaptă la Haidar Pacha şi, când în sfârşit trenul porneşte, micul dejun – un mic dejun pe care îl devorezi ca un lup înfometat! Apoi o încântătoare călătorie de-o zi de-a lungul coastei şerpuitoare a Mării Marmara, punctată cu insule fermecătoare. Mă gândesc pentru a suta oară că mi-ar plăcea să am în stăpânire una

din acele insule. Ciudată dorinţă asta de a avea o insulă a ta! Majoritatea oamenilor suferă de ea mai devreme sau mai târziu. Ea îţi simbolizează libertatea minţii, solitudinea, eliberarea de toate grijile. Deşi în realitate, presupun, n-ar însemna libertate, ci prizonierat. Întreţinerea casei ar depinde probabil întru totul de tine. Te-ai vedea silit să scrii încontinuu liste lungi cu comenzi de articole de băcănie, să faci aranjamente pentru procurarea cărnii şi a pâinii, să faci toate treburile casnice, întrucât puţini oameni de serviciu ar dori să trăiască pe o insulă, departe de prieteni sau cinematografe, fără să comunice barem printr-un autobuz cu ai lor. Întotdeauna mi-am imaginat că o insulă în Marea Sudului ar fi altceva. Acolo ai putea trândăvi în voie, mâncând cele mai bune soiuri de fructe, lipsindu-te de farfurii, cuţite şi furculiţe, de spălat, şi de problema grăsimii de pe chiuvetă! De fapt, singurii insulari din Marea Sudului pe care i-am văzut la masă, mâncau farfurii pline de ostropel fierbinte cu carne înotând în grăsime, aşezate pe o faţă de masă foarte murdară.

Nu; o insulă este şi ar trebui să fie o insulă de vis! Pe acea insulă nu există măturat, şters praful, făcut paturi, frecat, spălat rufe, probleme de hrană, liste de alimente, curăţat de cartofi, găleţi de gunoi. Pe o insulă de vis nisipul e alb şi marea albastră… Şi o casă de basm, probabil, clădită între răsărit şi apus, meri, cântece şi aur…

În acest punct al reflecţiilor mele, Max mă întreabă la ce mă gândesc. Răspund simplu:

— La Paradis!

Max spune:

— Ah, aşteaptă să vezi Jaghjagha!

Întreb dacă este foarte frumoasă, iar Max răspunde că habar n-are, dar e un colţ de lume deosebit de interesant şi nimeni nu ştie cu adevărat ceva despre el!

Trenul îşi urmează drumul în susul unor chei, şi marea rămâne în urma noastră.

Dimineaţa următoare ajungem la Porţile Ciliciene şi admir cea mai frumoasă privelişte pe care o cunosc. Pare să stea pe acoperişul lumii şi să privească în jos la ţinutul făgăduinţei şi te simţi cam cum trebuie să se fi simţit Moise. Căci nici aici nu există nici o intrare… Frumuseţea de un albastru întunecat, ceţos şi catifelat este un ţinut în care nu ajungi niciodată; oraşele şi satele reale, când ajungi acolo, vor fi doar lumea banală de zi cu zi – nu frumuseţea încântătoare care îţi face cu mâna de jos…

Trenul fluieră. Urcăm din nou în compartiment.

Mai departe, spre Alep. Şi de la Alep la Beirut, unde trebuie să ne aştepte arhitectul nostru şi unde bagajele noastre urmează să fie transbordate pentru preliminara trecere în revistă a portului şi a regiunii Jaghjagha, ceea ce va conduce la alegerea movilei de excavat.

Căci asta, asemeni doamnei Beeton, este începutul întregii afaceri. Mai întâi prinde iepurele, spune acea stimată doamnă.

Aşadar, în cazul nostru, mai întâi găseşti movila. Asta e ceea ce suntem pe cale să facem.

II. Un voiaj de trecere în revistă.

Beirut! Mare albastră, o plajă arcuită, un lanţ lung de munţi albaştri înceţoşaţi. Aceasta este priveliştea de pe terasa hotelului. Din dormitorul meu, care dă spre uscat, văd o grădină cu plante decorative de un roşu aprins. Camera este înaltă, zugrăvită în alb, cu un uşor aspect de închisoare. Un lavoar modern completat cu robinete şi conductă de colectare dă o notă surprinzător de modernă. Deasupra lavoarului şi conectat la robinete este un rezervor mare, pătrat, cu capacul mobil. Înăuntru, este plin cu apă cu miros stătut, conectată doar la robinetul de apă rece!

Instalaţiile de apă în Orient sunt pline de capcane. De câte ori nu ai surpriza ca robinetul de apă rece să-ţi dea apă fierbinte şi cel de apă fierbinte, rece! Şi ce bine îmi amintesc o baie, dintr-o cameră de baie nou echipată în stil „occidental”, în care un sistem intimidant de apă caldă

dădea apă opărită în cantităţi terifiante, apa rece nu era de obţinut, robinetul de apă caldă refuza să se închidă, iar zăvorul de la uşă se înţepenise!

Pe când contemplu florile cu entuziasm şi facilităţile de spălare cu dezgust, aud o bătaie în uşă. Apare un armean scund, îndesat, zâmbind linguşitor.

Deschide gura, arată cu degetul spre fundul gâtului, şi rosteşte încurajator:

— Manger!

Prin acest procedeu simplu dă limpede de înţeles până şi celei mai sărace inteligenţe că prânzul e servit în sufragerie.

Acolo îl găsesc pe Max aşteptându-mă şi pe noul nostru arhitect, Mac, pe care încă abia dacă îl cunosc. Peste câteva zile vom porni într-o expediţie de trei luni pentru a cerceta ţara în căutarea locurilor probabile. Cu noi va merge, în calitate de ghid, filosof şi prieten, Hamoudi, timp de mulţi ani şef de echipă la Ur şi prieten bun cu soţul meu, şi care ne va însoţi între stagiunile din aceste luni de toamnă.

Mac se ridică şi mă salută politicos şi ne aşezăm în faţa unui prânz foarte bun, chiar dacă uşor gras. Fac câteva aşa-zise remarci amiabile către Mac, care le blochează efectiv răspunzând:

— Oh, da? Serios? Chiar aşa?

Mă simt oarecum descurajată. Mă încearcă sentimentul neplăcut că tânărul nostru arhitect se va dovedi unul din acei oameni care, din când în când, reuşesc să mă facă total imbecilă de timiditate. Slavă Domnului, am lăsat de mult în urmă zilele în care eram timidă în faţa oricui. La vârsta mea medie am dobândit o cantitate bunicică de stăpânire şi savoir faire. Când şi când mă felicit că toată această afacere prostească s-a sfârşit pentru totdeauna! „Am trecut peste asta”, îmi spun fericită. Şi tocmai când îmi zic asta, apare nu ştiu ce individ şi mă reduce o dată în plus la idioţenia nervoasă.

E inutil să-mi spun că tânărul Mac este probabil el însuşi extrem de timid şi că armura lui defensivă este produsul proprie-i timidităţi, fapt rămâne că, în faţa atitudinii lui reci superioare, a sprâncenelor uşor înălţate, a aerului lui politicos atent la cuvintele care, îmi dau seama, nu merită ascultate, mă pleoştesc vizibil şi mă pomenesc spunând ceea ce îmi dau pe deplin seama că sunt adevărate prostii. Spre sfârşitul mesei, Mac îmi administrează un reproş.

— Fără doar şi poate, spune el blând ca răspuns la o afirmaţie disperată a mea despre cornul francez, asta nu este aşa, nu?

Fireşte, are perfectă dreptate. Nu e aşa.

După prânz, Max mă întreabă ce părere am despre Mac. Îi răspund prudentă că pare cam tăcut. Asta, spune Max, e un lucru, excelent. Habar n-am eu, spune el, cum e să fii înfipt în mijlocul deşertului cu cineva căruia nu-i tace o clipă gura!

— L-am ales tocmai pentru că mi s-a părut genul de om tăcut.

Recunosc că există ceva în asta. Max o dă înainte şi spune că, probabil, Mac e timid, dar îşi va da el drumul curând.

— Probabil că e îngrozit de tine, adăugă el cu amabilitate.

Reflectez asupra acestui lucru stimulator, dar nu mă simt convinsă.

Încerc, totuşi, să-mi ofer o mică argumentaţie mentală.

În primul rând, îmi spun, eşti destul de bătrână ca să-i fii mamă. Mai eşti şi scriitoare – o scriitoare bine cunoscută. Vai, unul din personajele tale a fost cheia unui careu de cuvinte încrucişate din Times. (Nivelul de sus al faimei!). Ba mai mult, eşti soţia şefului expediţiei! Aşa că, dacă e ca cineva să-i dea peste nas cuiva, tu îi vei da peste nas tânărului şi nu tânărul ţie.

Mai târziu hotărâm să mergem la ceai şi pornesc spre camera lui Mac ca să-l invit să meargă cu noi. Sunt hotărâtă să fiu naturală şi prietenoasă.

Camera este incredibil de ordonată, iar Mac stă pe un pled împăturit scriind în jurnal, Ridică ochii într-o întrebare politicoasă.

— N-ai vrea să ieşi cu noi în oraş să luăm ceaiul?

Mac se ridică.

— Mulţumesc.

— După aceea, cred că ţi-ar plăcea să explorezi oraşul, sugerez eu. E amuzant să arunci o privire printr-un loc nou.

Mac înălţă uşor din sprâncene şi spune rece:

— Serios?

Oarecum dezumflată, o iau pe hol spre locul unde ne aşteaptă Max. Mac serveşte un ceai copios într-o tăcere fericită. Max îşi consumă ceaiul în prezent, dar mintea lui e pe la anul 4000 î. Hr.

În timp ce dă gata ultima prăjitură, îşi iese din reverie cu o tresărire bruscă şi propune să mergem să vedem care mai e situaţia cu camionul nostru.

Ne ducem de îndată să ne uităm la camionul nostru – un şasiu de Ford pe care se construieşte o caroserie indigenă. A trebuit să ne mulţumim cu asta, întrucât a fost imposibil de obţinut un camion la mâna a doua într-o stare suficient de bună.

Caroseria pare hotărât optimistă, de natură Inshallah, şi toată treaba are o înfăţişare demnă şi trufaşă, lucru suspect de bun ca să fie adevărat. Max e puţin îngrijorat de neapariţia lui Hamoudi, care până la data asta trebuia să fie cu noi în Beirut.

Mac dispreţuieşte ideea de a vedea oraşul şi se întoarce în dormitorul lui ca să se aşeze pe pled şi să scrie în jurnal. Fac speculaţii interesante cu privire la ce scrie el în jurnal.

O deşteptare matinală. La cinci a.M. Uşa dormitorului nostru se deschide şi un glas anunţă în arabă:

— A sosit şeful vostru de echipă!

Hamoudi şi doi fii ai săi năvălesc în cameră cu farmecul impetuos care îi caracterizează, strângându-ne mâinile şi lipindu-ni-le de frunţile lor. „Shlon kefek?” (Cum vă

simţiţi?). „Kullish zen”. (Foarte bine). „El hamdu lillah!” (Lăudat fie Dumnezeu!).

Scuturându-ne de ceaţa somnului comandăm ceai, iar Hamoudi şi fii săi se instalează confortabil pe podea şi fac schimb de noutăţi cu Max. Bariera limbajului mă exclude din conversaţia lor. Am epuizat toată araba pe care o ştiu. Tânjesc de dor după somn şi chiar îmi doresc ca familia Hamoudi să-şi fi amânat salutul pentru o oră mai rezonabilă. Totuşi, îmi dau seama că pentru el o astfel de sosire este cel mai firesc lucru din lume.

Ceaiul împrăştie negura somnului, şi Hamoudi îmi adresează diverse remarci pe care Max mi le traduce, şi tot aşa şi răspunsurile mele. Toţi trei zâmbesc de fericire şi îmi dau seama din nou ce oameni încântători sunt.

Pregătirile sunt acum în plin avânt – cumpărarea de provizii; angajarea unui şofer şi a unui bucătar; vizite la Serviciul de Antichităţi; un prânz încântător cu monsieur Seyrig, directorul, şi fermecătoarea lui soţie. Nimeni n-ar putea fi mai amabili cu noi decât ei şi, întâmplător, prânzul e delicios.

Nefiind de acord cu părerea vameşului turc precum că am prea mulţi pantofi, merg să-mi mai cumpăr pantofi! E o încântare să cumperi pantofi în Beirut. Dacă n-au măsura ta, ţi-i fac în două zile, din piele bună, şi ţi se potrivesc perfect. Trebuie să recunosc că a cumpăra pantofi e o slăbiciune a mea. N-am să îndrăznesc să mă întorc acasă prin Turcia!

Hoinărim prin cartierele indigene şi cumpărăm metri întregi de material interesant – un fel de mătase groasă, albă, brodată cu fir auriu sau albastru închis. Cumpărăm abas de mătase de trimis acasă drept cadouri. Max e fascinat de toate sortimentele diferite de pâine. Oricui, care are sânge francez, îi place pâinea bună. Pentru un francez pâinea înseamnă mai mult decât orice gen de mâncare. Am auzit un ofiţer din Serviciile Speciale spunând despre un coleg dintr-un avanpost de frontieră izolat: „Ce pauvre

garçon! Il n’a même pas de pain là bas, seulement la galette Kurde!”, cu adâncă milă, din tot sufletul.

Avem, de asemenea, târguieli lungi şi complicate cu banca. Sunt uluită, ca întotdeauna în Orient, de reţinerea băncilor de a face indiferent ce afacere. Sunt politicoşi, fermecători, dar nerăbdători să evite orice tranzacţie concretă. „Oui, oui!” murmură compătimitori. „Ecrivez une lettre!”. Şi se domolesc din nou cu un oftat de uşurare de a fi amânat orice acţiune.

Când acţiunea le este impusă cu forţa, se răzbună printr-un sistem complicat de „les timbres”. Fiecare document, fiecare cec, fiecare tranzacţie de orice fel, este reţinută şi complicată de o cerere de „les timbres”. Continuu se scot din pungă sume mici. Când totul este, crezi tu, terminat, iată că mai apare un jaf!

— Et deux francs cinquante centimes pour les timbres, s’il vous plaît.

Totuşi, în cele din urmă, tranzacţiile sunt încheiate, scrisorile scrise, incredibilul număr de timbru lipite. Cu un oftat de uşurare, funcţionarul de la bancă întrevede o perspectivă de a scăpa în sfârşit de noi. În timp ce părăsim banca, îl auzim spunând cu fermitate altui client inoportun: „Ecrivez une lettre, s’il vous plaît”.

Mai rămâne totuşi angajarea unui bucătar şi a unui şofer.

Problema şoferului se rezolvă prima. Hamoudi soseşte, zâmbind, şi ne informează că avem noroc – ne-a făcut rost de un şofer excelent.

Cum, întrebă Max, a obţinut Hamoudi această comoară?

Foarte simplu, se pare. Stătea pe faleză şi, neavând nici o slujbă de câtva timp, şi fiind complet lefter, s-a oferit sa vină foarte ieftin. Astfel, dintr-un foc, am făcut economie!

Dar există vreo modalitate să ştim dacă e şofer bun? Hamoudi înlătură cu o fluturare din mână o astfel de întrebare. Un brutar e un om care bagă pâinea în cuptor şi o coace. Un şofer e un om care ia o maşină şi o conduce.

Max, fără vreun entuziasm exagerat, acceptă să-l angajeze pe Abdullah în lipsă de ceva mai bun, şi Abdullah este supus unui interviu. Seamănă mult cu o cămilă şi Max spune cu un oftat că, în tot cazul, pare idiot, or asta întotdeauna e un lucru mulţumitor. Întreb de ce, iar Max spune pentru că nu va avea atâta minte ca să fie necinstit.

În ultima noastră după-amiază în Beirut ne ducem cu maşina la Râul Câinelui, Nahr el Kelb. Aici, într-un canal împădurit care pătrunde pe uscat, se află o cafenea unde poţi să bei cafea, iar apoi să hoinăreşti în voie pe o potecă umbroasă.

Dar adevărata fascinaţie a Nahr el Kelb stă în inscripţiile cioplite în stânca unde o potecă duce sus la trecătoarea de mai sus de Liban. Căci aici, în războaie fără de număr, au mărşăluit armate şi şi-au lăsat amprenta.

Iată hieroglife egiptene – de pe timpul lui Ramses II – şi inscripţii făcute de oştile asiriene şi babiloniene. Există şi reprezentarea lui Tiglathpileser I. Sennacherib a lăsat o inscripţie în anul 701 î. Hr. Alexandru şi-a lăsat şi el urma trecerii pe aici. Esarhaddon şi Nabucodonosor şi-au comemorat victoriile şi, în sfârşit, înlănţuindu-se cu antichitatea, armata lui Allenby şi-a scris numele şi iniţialele în 1917. Nu mă plictisesc niciodată să mă uit la Stânca încrustată. Aici istoria se face cunoscută…

Mă ia valul şi remarc către Mac că toate astea sunt foarte palpitante, nu-i aşa?

Mac îşi înalţă politicos sprâncenele şi spune cu un glas total lipsit de interes că, fireşte, este foarte interesant…

Sosirea şi încărcarea camionului nostru este următoarea senzaţie. Caroseria camionului este supraîncărcată în partea superioară. Se bălăbăne şi se scufundă, dar respiră un asemenea aer de demnitate – maiestate chiar – încât îl botezăm pe loc Queen Mary3.

Pe lângă Queen Mary, închiriem şi un „taxi” – un Citröen condus de un armean prietenos pe nume Aristide. Angajăm şi un bucătar cu aspect oarecum melancolic ('Isa), ale cărui

referinţe sunt atât de bune încât par de-a dreptul suspecte. Şi, în sfârşit, soseşte ziua cea mare şi ne legăm – Max, Hamoudi, eu, Mac, Abdullah şi 'Isa – să fim tovarăşi la bine şi la rău pentru următoarele trei luni.

Prima noastră descoperire este că Abdullah este cel mai prost şofer imaginabil, a doua că bucătarul nu e nici el prea bun, a treia că Aristide e bun şofer, dar că are un taxi incredibil de prost!

Ieşim din Beirut şi pornim pe şoseaua de coastă. Trecem de Nahr el Kelb şi ne continuăm drumul având marea în stânga. Trecem pe lângă mici ciorchini de case albe şi golfuleţe cu plaje de nisip între stânci. Tânjesc să oprim şi să fac o baie, dar acum am pornit în adevărata afacere a vieţii. Curând, prea curând, vom întoarce spatele mării adâncindu-ne în uscat şi, după aceea, timp de multe luni, nu vom mai vedea marea.

Aristide claxonează fără încetare în stil sirian. În spatele nostru, Queen Mary urcă şi se cufundă ca un vapor pe mare, cu caroseria lui supraîncărcată în partea de sus.

Trecem de Byblos şi acum pâlcurile de case albe sunt mai puţine şi mai distanţate. La dreapta noastră se află coama stâncoasă a unui deal.

Şi în cele din urmă cotim şi abordăm uscatul în drum spre Homs.

În Horns există un hotel foarte bun – un hotel grozav, ne spune Hamoudi.

Grandoarea hotelului se dovedeşte a consta în principal în clădirea însăşi. Este spaţioasă, cu imense coridoare de piatră. Instalaţiile, vai, funcţionează prea bine! Dormitoarele vaste conţin prea puţine lucruri în sensul confortului. Ne uităm cu respect la ale noastre, apoi Max şi cu mine plecăm să vedem oraşul. Mac, descoperim noi, stă pe marginea patului său, cu pătura împăturită sub el, scriind de zor în jurnal. (Ce tot scrie Mac în jurnal? Nu manifestă nici un entuziasm să arunce o privire la Homs).

Probabil că are dreptate, căci nu sunt prea multe de văzut.

Mâncăm o masă pseudo-europeană prost gătită şi ne ducem la culcare.

Ieri călătoream în spaţiul civilizaţiei. Astăzi, în mod brusc, lăsăm civilizaţia în urmă. Preţ de o oră sau două nu se vede nicăieri strop de verdeaţă. Totul este un pustiu maroniu, nisipos. Drumurile par derutante. Uneori, la intervale rare, întâlnim un camion care apare brusc de nicăieri.

Este foarte cald. Zăpuşeala şi denivelările drumului şi suspensia proastă a taxiului, şi praful pe care îl înghiţi şi care ţi se lipeşte de faţă făcând-o năclăioasă, fac să mă apuce o durere de cap violentă.

Această lume vastă despuiată de vegetaţie are ceva înfricoşător şi totuşi fascinant. Ţinutul nu e plat precum deşertul dintre Damasc şi Bagdad. Aici urci şi cobori. Te simţi puţin ca şi cum ai fi devenit un grăunte de nisip printre castelele de nisip pe care le-ai construit în copilărie pe plajă.

Iar apoi, după şapte ore de zăpuşeală şi monotonie şi pustietate – Palmyra!

Asta, cred eu, este farmecul Palmyrei – frumuseţea ei suplă şi albicioasă înălţându-se fantastic în mijlocul nisipului fierbinte. Este încântătoare şi fantastică şi de necrezut, cu toată neplauzibilitatea teatrală a unui vis. Curţi şi temple şi coloane în ruină…

Niciodată n-am fost în stare să mă hotărăsc ce cred cu adevărat despre Palmyra. Ea a avut întotdeauna pentru mine calitatea de vis a acelei prime viziuni. Capul care mă doare şi ochii o fac mai mult ca niciodată să pară o halucinaţie. Nu e – nu poate fi – reală.

Dar dintr-o dată ne aflăm în mijlocul oamenilor – o mulţime de turişti francezi veseli, râzând şi vorbind şi ţăcănind aparatele de fotografiat. Tragem în faţa unei clădiri frumoase – hotelul.

Max mă previne în grabă:

— Să nu iei în seamă mirosul. Îţi ia ceva timp să te obişnuieşti cu el.

Chiar că îmi ia! Hotelul e fermecător înăuntru, aranjat cu adevărat gust şi şarm. Dar mirosul de apă stătută din baie este foarte puternic.

— E un miros sănătos, mă linişteşte Max.

Iar fermecătorul domn în vârstă care este, am înţeles, proprietarul hotelului, spuse cu mare emfază:

— Mauvaise odeur, oui! Malsain, non!

Aşa că s-a rezolvat! Şi, oricum, nu-mi pasă. Iau aspirină şi beau ceai şi zac pe pat. Mai târziu, spun eu, am să fac un tur al oraşului, dar acum nu vreau decât întuneric şi linişte.

În sinea mea mă simt puţin nefericită. Am să fiu oare un prost călător – eu, căreia întotdeauna i-a plăcut să şofeze?

Oricum, o oră mai târziu mă trezesc complet refăcută şi nerăbdătoare să văd ce se poate vedea.

Până şi Mac se lasă rupt, pentru prima dată, de jurnalul lui.

Ieşim să vedem priveliştea, şi petrecem o după-amiază încântătoare.

Când ajungem în cel mai îndepărtat punct de hotel, dăm peste un grup de francezi, aflat în mare încurcătură. Una dintre femei, care poartă (ca noi toate) pantofi cu toc înalt, şi-a rupt tocul şi se confruntă cu imposibilitatea de a parcurge distanţa până la hotel. Se pare că au ajuns până aici cu un taxi, iar taxiul s-a stricat. Aruncăm o privire asupra lui. În ţara asta se pare că nu există decât un singur tip de taxi. Vehiculul este imposibil de distins de al nostru – acelaşi capitonaj jerpelit şi aerul general de a fi legat cu sfoară. Şoferul, un sirian înalt, deşirat, îşi bagă şi el nasul într-un mod defetist.

Scutură din cap. Grupul francez explică. Au sosit aici ieri cu avionul, şi vor pleca mâine la fel. Acest taxi a fost închiriat la hotel pentru o după-amiază şi acum s-a defectat. Ce se va face sărmana madame?

— Impossible de marcher, n’est ce pas, avec un soulier seulement.

Ne exprimăm condoleanţele şi Max, galant, pune la bătaie taxiul nostru. Acesta poate face două drumuri şi să ne ducă pe toţi înapoi.

Propunerea este primită cu aclamaţii şi profunde mulţumiri şi Max pleacă la hotel să aducă taxiul.

Fraternizez cu doamnele franţuzoaice, iar Mac se retrage în spatele unui zid impenetrabil de rezervă. Scoate un sec „Oui” sau „Non” la orice tentativă de conversaţie şi, curând, Slavă Domnului, este lăsat în pace. Doamnele franţuzoaice manifestă un interes fermecător faţă de călătoria noastră.

— Ah, Madame, vous faites le camping?

Sunt fascinată de frază. Le camping. Asta cataloghează definitiv aventura noastră ca sport!

— Ce plăcut trebuie să fie, spune altă doamnă, să faci le camping.

— Da, răspund, va fi foarte plăcut.

Timpul trece, noi sporovăim şi râdem. Brusc, spre, marea mea uimire, apare bălăbănindu-se Queen Mary. Max, cu o faţă mânioasă, se afla la volan.

Întreb de ce n-a adus taxiul.

— Pentru că, răspunde Max furios, taxiul e aici. Şi arată cu degetul la maşina încăpăţânată în care sirianul deşirat se mai uită încă optimist.

Izbucneşte un cor de exclamaţii de mirare şi îmi dau seama de ce maşina mi se păruse atât de cunoscută!

— Dar, strigă doamna franţuzoaică, ăsta e taxiul pe care l-am închiriat la hotel!

— Cu toate astea, explică Max, e taxiul nostru.

Explicaţiile cu Aristide au fost un chin. Niciuna din părţi n-a apreciat punctul de vedere al celeilalte.

— N-am închiriat taxiul şi pe tine pentru trei luni? Strigă Max. Iar tu îl dai altora pe la spatele meu în acest mod ruşinos!

— Dar, spuse Aristide cu un aer de inocenţă jignită, nu mi-aţi spus că dumneavoastră personal nu o să-l folosiţi în după-amiaza asta? Era normal, deci, să profit de ocazia de a

mai câştiga nişte bani. Am aranjat cu un prieten ca să ia acest grup şi să facă turul Palmyrei. De ce vă deranjează asta, din moment ce n-aţi vrut să vă suiţi dumneavoastră în maşină?

— Mă deranjează, spuse Max, întrucât, în primul rând, nu ăsta a fost aranjamentul nostru; iar în al doilea rând, maşina are nevoie acum de reparaţii şi după toate probabilităţile nu va fi în stare să plece mâine!

— În privinţa asta, spuse Aristide, nu vă neliniştiţi. Dacă e nevoie, prietenul meu şi cu mine nu vom dormi toată noaptea!

Max răspunde scurt că ar fi bine s-o facă.

Cert este că dimineaţa următoare credinciosul taxi ne aşteaptă în faţa uşii, având la volan un Aristide zâmbitor şi încă total neconvins că a păcătuit.

Astăzi ajungem la Deir ez-Zor, pe Eufrat. Este foarte cald. Oraşul miroase şi nu e atrăgător. Serviciile Speciale ne pun la dispoziţie nişte camere, deoarece aici nu există nici un hotel european. Priveliştea fluviului lat şi cafeniu este atrăgătoare. Ofiţerul francez mă întreabă amabil de sănătate şi speră că voiajul cu maşina prin căldură nu m-a dat gata.

— Madame Jacquot, soţia generalului nostru, era complètement dărâmată când a ajuns.

Termenul îmi dă de gândit. Sper ca, la rândul meu, să nu fiu complètement dărâmată la sfârşitul voiajului nostru de recunoaştere.

Cumpărăm legume şi cantităţi mari de ouă şi, cu Queen Mary plin până în punctul de a i se rupe arcurile, o luăm din loc, de data asta pentru a începe trecerea în revistă propriu zisă.

Busaira! Aici există un post de poliţie. Este un loc în care Max îşi pusese mari speranţe, deoarece se află la joncţiunea Eufratului cu Haburul. Roman Circesium este pe malul opus.

Busaira se dovedeşte, totuşi, dezamăgitoare. Nu există vreo urmă de aşezare antică alta decât romană, lucru care este tratat cu dezgustul corespunzător. „Min Ziman er Rum”, spune Hamoudi, clătinând din cap cu dispreţ, şi îl imit ascultătoare.

Căci, din punctul nostru de vedere, romanii sunt deranjant de moderni – copiii de ieri. Interesul nostru începe în al doilea mileniu î. Hr., cu diferitele averi ale hitiţilor, şi, mai ales, vrem să descoperim mai multe despre dinastia Mitanni, aventurieri străini despre care se cunosc puţine lucruri, dar a căror dinastie a înflorit în acest colţ de lume şi a cărei capitală, cetatea Washshukkanni, a rămas încă de identificat. O castă guvernantă de războinici care şi-au impus regulile asupra ţării şi care au contractat căsătorii cu casa regală a Egiptului şi care erau, se pare, buni călăreţi, întrucât s-a găsit un tratat despre îngrijirea şi dresarea cailor, scris de un anume Kikkouli, un bărbat din neamul mitanilor.

Şi din această perioadă tot mai înapoi, desigur, la epocile întunecate ale preistoriei – o perioadă fără documente scrise, în care doar oalele de lut şi planurile caselor şi amuletele şi podoabele şi mărgelele, rămân martori muţi ai vieţii trăite de oameni.

Cum Busaira ne-a dezamăgit, plecăm mai departe spre Meyadin, mai spre sud, deşi Max nu-şi pune prea multe speranţe în el. După aceea vom porni spre nord, în susul malului stâng al râului Habur.

În Busaira am văzut prima dată Haburul, care până acum era pentru mine doar un nume, deşi un nume des revenit pe buzele lui Max.

— Habur – ăsta e locul! Spune Max, şi continuă: Iar dacă nu găsim ce dorim pe Habur, vom continua pe Jaghjagha!

E prima dată când aud numele ăsta.

— Ce e Jaghjagha? Întreb.

Max îmi spune cu blândeţe că presupune că n-am auzit niciodată de Jaghjagha. O mulţime de oameni n-au auzit,

conchide el.

Îmi însuşesc vina şi adaug că, până să-l fi menţionat el, nu auzisem nici de Habur. Asta chiar îl surprinde.

— Nu ştiai, întrebă el minunându-se de şocanta mea ignoranţă, că Tell Halaf este pe Habur?

Glasul său coboară în semn de respect în timp ce vorbeşte despre acea renumită aşezare a olăritului preistoric.

Clatin din cap şi îndrăznesc să subliniez că dacă nu m-aş fi măritat cu el probabil că n-aş fi auzit în veci de Tell Halaf!

Pot să spun că întotdeauna este foarte dificil să le explici oamenilor locurile în care facem săpături.

Primul meu răspuns este de obicei un cuvânt – Siria.

— Oh! Spuse interlocutorul de rând, deja uşor derutat. O cută apare pe fruntea lui sau a ei. Da, desigur – Siria… Amintiri biblice se agită. Stai să văd, asta-i Palestina, nu-i aşa?

— E lângă Palestina, răspund încurajator. Ştii… Mai în susul coastei.

Indicaţia asta nu prea ajută pentru că Palestina, fiind de regulă conectată cu istoria Bibliei şi mai puţin cu situarea ei geografică, duce la asociaţii de idei pur religioase.

— Nu pot s-o plasez. Cuta se adânceşte. Pe unde faceţi săpături… Adică, pe lângă ce oraş?

— Pe lângă nici un oraş. În apropiere de graniţa cu Turcia şi Irakul.

Atunci pe faţa interlocutorului se aşterne o expresie deznădăjduită.

— Dar trebuie să existe un oraş pe aproape!

— Alep e la vreo două sute de mile distanţă, spun.

Interlocutorul oftează şi renunţă. Apoi, înseninându-se, întrebă ce mâncăm.

— Numai curmale, presupun.

Când îi spun că avem carne de oaie, pui, ouă, orez, fasole franţuzească, vinete, castraveţi, în sezon portocale şi banane, se uită cu reproş la mine.

— Eu nu numesc asta privaţiune.

La Meyadin începe le camping.

Un scaun e instalat pentru mine şi şed cu grandoare în mijlocul unei curţi mari, sau khan, în timp ce Max, Mac, Hamoudi şi Abdullah se luptă să ridice corturile.

Nu încape nici o îndoială că am un rol privilegiat în povestea asta. Spectacolul e deosebit de distractiv. Bate un vânt puternic, deşertic, şi toţi sunt nepricepuţi la treaba asta. Abdullah înalţă apeluri la milă şi îndurare din partea lui Dumnezeu, armeanul Aristide cere ajutor sfinţilor, Hamoudi scoate ţipete sălbatice de încurajare şi râde, Max proferează sudălmi furioase. Numai Mac trudeşte în tăcere, deşi când şi când bombăne un cuvânt în surdină.

În cele din urmă totul e gata. Corturile arată puţin bete, puţin strâmbe, dar s-au ridicat. Ne uităm cu toţii în a-l blestema pe bucătar care, în loc să prepare masa, a căscat gura la spectacol. Totuşi, avem câteva conserve utile care sunt deschise, ceaiul făcut, iar acum, în timp ce soarele coboară şi vântul se domoleşte şi se lasă o răcoare neaşteptată, ne ducem la culcare. Este prima mea experienţă de a mă căzni să intru într-un sac de dormit. Este nevoie de eforturile reunite ale lui Max şi ale mele, dar o dată înăuntru, mă simt nesperat de confortabil. Întotdeauna când plec în străinătate iau cu mine o pernă bună, moale – pentru mine, în asta constă toată diferenţa dintre confort şi mizerie.

Îi spun fericită lui Max:

— Cred că îmi place să dorm în cort.

Apoi, brusc, îmi vine un gând.

— Nu crezi, nu-i aşa, că la noapte vor alerga peste mine şobolani, sau şoareci, sau ceva?

— Fii sigură, spune voios şi somnoros Max.

Diger acest gând când mă cuprinde somnul, iar când mă trezesc aflu că e cinci a.m., timpul să mă scol şi să încep o nouă zi.

Movilele din imediata vecinătate a Meyadinului se dovedesc neatractive.

— Romane! Murmură Max cu dezgust.

Asta e ultimul lui cuvânt de dispreţ. Înăbuşindu-mi orice cugetare că romanii au fost un popor interesant, îi ţin isonul şi spun pe acelaşi ton „Romane!” şi arunc un fragment de ulcică dispreţuită.

— Min Ziman… er Rum, spune Hamoudi.

După-amiază ne ducem să vedem săpăturile americane de la Doura. Este o vizită plăcută şi ei se poartă fermecător cu noi. Totuşi, interesul meu faţă de descoperiri şi constatări se ofileşte, şi mi-e tot mai greu să ascult sau să particip la conversaţie.

Relatarea lor despre dificultăţile iniţiale de a face rost de lucrători este amuzantă.

Munca pe salariu este o idee absolut nouă în acest colţ de lume izolat. Expediţia s-a pomenit confruntată cu refuzuri categorice sau cu incapacitatea de a înţelege. În disperare de cauză au apelat la autorităţile militare franceze. Răspunsul a fost prompt şi eficient. Francezii au arestat două sute de indigeni, sau cât o fi fost nevoie, şi i-au trimis la muncă. Prizonierii erau prietenoşi, extrem de bine dispuşi şi păreau să le placă mult munca. Li s-a spus să se întoarcă a doua zi, dar nu s-au întors. Iarăşi s-a apelat la ajutorul francezilor, şi iarăşi au arestat lucrători. Iarăşi oamenii au muncit cu evidentă satisfacţie. Totuşi, iarăşi n-au revenit la muncă, şi iarăşi s-a trecut la arestul militar.

În final problema a fost elucidată.

— Nu vă place să lucraţi pentru noi?

— Ba da, cum să nu, de ce să nu ne placă? Nu avem nimic de făcut acasă.

— Atunci de ce nu veniţi în fiecare zi?

— Dorim să venim, bine-nţeles, dar trebuie să-i aşteptăm pe ‘asker (soldaţi) să ne ia. Să ştiţi că am fost foarte indignaţi când n-au venit să ne ia! E datoria lor!

— Dar noi vrem să lucraţi pentru noi fără să fiţi aduşi de ‘asker!

— Asta e o idee foarte ciudată!

La sfârşitul unei săptămâni au fost plătiţi, şi asta a pus capac uimirii lor.

Cinstit, spuneau ei, nu pricepeau deloc metodele străinilor!

— ‘asker-ii francezi comandă aici. Normal, e dreptul lor să ne adune, să ne bage la închisoare sau să ne trimită să săpăm pământul pentru voi. Dar de ce ne daţi bani? Pentru ce sunt banii? Asta n-are nici o logică.

Totuşi, în final, ciudatele obiceiuri ale Occidentului au fost acceptate, deşi cu bombăneli şi clătinări din cap. Erau plătiţi o dată pe săptămână. Dar o vagă pică împotriva ‘asker-ilor tot a rămas. Sarcina ‘asker-ilor era să-i aducă zilnic!

Adevărată sau nu, povestea e frumoasă! Îmi doresc doar să mă pot simţi mai inteligentă. Ce se întâmplă cu mine? Când ajung înapoi în tabără capul îmi vâjâie. Îmi iau temperatura şi constat că am treizeci şi nouă cu doi! De asemenea, mă doare mijlocul şi mă simt extrem de slăbită. Sunt bucuroasă să mă târăsc în sacul meu şi să dorm, sărind peste cină.

Max arată îngrijorat în dimineaţa asta şi mă întrebă cum mă simt. Gem şi spun: „Ca moartea!” El arată şi mai îngrijorat. Mă întreabă dacă cred că sunt cu adevărat bolnavă.

Îl liniştesc în această privinţă. Sunt deranjată la stomac, lucru total neplăcut când te afli în plin deşert. Max nu mă poate lăsa singură în urmă şi, în tot cazul, în timpul zilei, în cort, temperatura atinge patruzeci şi trei de grade! Cercetarea zonei trebuie să continue. Stau ghemuită în maşină, bălăbănindu-mă de colo-colo, arzând de febră. Când ajungem la o movilă, cobor şi mă întind la umbra lui Queen Mary, în timp ce Max şi cu Mac cutreieră movila, examinând-o.

Următoarele patru zile sunt un adevărat iad! Una din poveştile lui Hamoudi pare deosebit de potrivită – încântătoarea soţie a unui sultan, pe care acesta o răpise,

se văita zi şi noapte la Allah că nu avea companie şi că era singură în deşert.

— În cele din urmă, sătul de atâta văicăreală, Allah i-a trimis companie. I-a trimis muştele!

Sunt deosebit de pornită împotriva încântătoarei doamne că a stârnit mânia lui Allah! E imposibil să te odihneşti din pricina norilor de muşte.

Regret amarnic că am venit în expediţia asta dar reuşesc să n-o spun. După patru zile de nemâncare în afară de ceai slab fără lapte, îmi revin brusc. Viaţa e iarăşi frumoasă. Mănânc un prânz copios compus din orez şi tocană de legume înotând în grăsime. Mi se pare cel mai delicios lucru pe care l-am gustat vreodată!

După aceea, urcăm movila lângă care ne-am instalat tabăra – Tell Suwar, pe malul stâng al Haburului. Aici nu există nimic – nu sat, nu tu locuinţă de orice fel nici măcar corturi de beduini.

Deasupra e luna, iar sub noi, şerpuind, Haburul descriind un S mare. După zăpuşeala zilei, aerul nopţii miroase plăcut. Spun:

— Ce movilă încântătoare! Nu putem săpa aici?

Max clatină din cap cu tristeţe şi pronunţă cuvântul de osândă.

— Romană.

— Ce păcat! Un loc atât de încântător!

Ţi-am spus eu că Habur e locul. De o parte şi de alta în lungul lui sunt numai Tell-uri.

Câteva zile nu mă interesaseră deloc Tell-urile, dar mă bucur să aflu că n-am pierdut mare lucru.

— Eşti sigur că nu există aici niciuna din chestiile pe carele cauţi? Întreb cu jind. Am făcut o pasiune pentru Tell Suwar.

— Ba da, fireşte că există, dar e dedesubt. Ar trebui să săpăm mai jos de stratul roman, or avem altceva mai bun de făcut decât să ne chinuim atât.

Oftez şi îngân:

— E atât de linişte aici şi atâta pace… Nu zăreşti un suflet.

În acel moment apare absolut din neant un om foarte bătrân.

De unde a venit? Urcă agale panta movilei, fără grabă. Are o barbă lungă şi albă şi o demnitate inefabilă.

Îl salută politicos pe Max.

— Cum vă simţiţi.

— Bine. Dumneavoastră?

— Bine.

— Lăudat fie Dumnezeu!

— Lăudat fie Dumnezeu!

Se aşează lângă noi. Se aşterne o lungă tăcere – acea tăcere politicoasă a bunelor maniere care e atât de odihnitoare după graba Occidentului.

În cele din urmă bătrânul îl întrebă pe Max cum îl cheamă. Max îi spune. Bătrânul reflectează.

— Milwan, repetă el. Milwan… Ce uşor! Ce luminos! Ce frumos!

Mai stă puţin cu noi. Apoi, tot atât de liniştit cum a apărut, ne părăseşte. Nu-l mai revedem.

Cu sănătate refăcută, încep cu adevărat să mă distrez, în fiecare dimineaţă pornim în zori, examinăm fiecare movilă la care ajungem, îi dăm târcoale de mai multe ori, culegând orice ciob de oală de lut. Apoi comparăm rezultatele şi Max opreşte specimenele care sunt utile, băgându-le într-un săculeţ de pânză, cu etichete pe ele.

Între noi se iscă o adevărată competiţie cu privire la cine găseşte mostra cea mai valoroasă a zilei.

Încep să înţeleg de ce arheologii au obiceiul de a merge cu ochii în pământ. Curând, cuget eu, eu însămi am să uit să mă mai uit în jurul meu sau către orizont. Am să merg uitându-mă în jos la picioare, ca şi cum acolo zace interesul.

Mă izbeşte, ca de atâtea ori înainte, fundamentala diferenţă de rasă. Nimic n-ar putea contrasta mai mult ca atitudinea faţă de bani a celor doi şoferi ai noştri. Abdullah cu greu lasă să treacă o zi fără să pretindă un avans din salariu. Dacă ar fi după el, şi-ar lua toţi banii în avans şi, îmi

imaginez eu, s-ar evapora înainte ca săptămâna să se fi încheiat. Cu darul risipei tipic arăbesc, i-ar face praf la cafenea. Ce mare s-ar da! Şi-ar face „un renume”.

Aristide, armeanul, a manifestat cea mai mare opoziţie de a i se plăti un penny din salariu. „Îl veţi păstra pentru mine, Khwaja, până se termină călătoria. Dacă vreau bani pentru vreo mică cheltuială, vin eu la dumneavoastră”. Până acum a cerut doar patru pence din salariul lui – ca să-şi cumpere o pereche de şosete.

Bărbia lui este acum împodobită cu o barbă scurtă, ceea ce îl face să semene cu un personaj biblic. Este mai ieftin să nu te razi, ne explică el. Când economiseşti bani, de ce să-i cheltuieşti pe o lamă de ras? Iar aici, în deşert, oricum nu contează.

La sfârşitul călătoriei Abdullah va fi lefter din nou şi, fără doar şi poate, va împodobi iar faleza din Beirut, aşteptând cu fatalismul arabilor ca Dumnezeu în bunătatea Lui să-i ofere altă slujbă. Aristide va avea neatinşi banii pe care i-a câştigat.

— Şi ce ai să faci cu ei? Îl întreabă Max.

— Am să-mi cumpăr un taxi mai bun, răspunde Aristide.

— Şi când ai să ai un taxi mai bun?

— Am să câştig mai mult şi am să am două taxiuri.

Mi-e foarte uşor să mă închipui revenind în Siria după douăzeci de ani şi găsindu-l pe Aristide imens de bogatul proprietar al unui garaj mare şi trăind, probabil, într-o casă mare în Beirut. Şi chiar şi atunci, îndrăznesc să spun, va evita să se radă în deşert pentru că aşa economiseşte preţul unei lame de ras.

Şi totuşi, Aristide n-a fost crescut de neamul lui. Într-o zi, în timp ce treceam pe lângă nişte beduini, este salutat de ei, iar el le răspunde cu fluturări din mână şi strigăte afectuoase.

— Ăsta e tribul Anaizah, din care fac şi eu parte, ne explică el.

— Cum aşa? Întrebă Max.

Şi atunci Aristide, cu glasul lui blând şi senin, cu zâmbetul lui domol şi vesel, ne spune povestea. Povestea unui băieţel de şapte ani care împreună cu familia lui şi alte familii armeneşti au fost aruncaţi de vii într-un puţ adânc de către turci. Peste ei s-a turnat catran şi i s-a dat foc. Tatăl şi mama lui şi doi fraţi şi două surori au ars de vii. Însă el, care era sub ei toţi, era încă viu când turcii au plecat, iar mai târziu a fost găsit de nişte arabi anaizahi. Ei l-au luat pe băieţel cu ei şi l-au adoptat. A fost crescut ca un arab, hoinărind cu ei pe păşunile lor. Dar când a împlinit optsprezece ani a cerut să i se dea documente care să-i arate naţionalitatea. El era armean, nu arab! Totuşi, frăţia de sânge încă se păstrează şi, pentru membrii tribului Anaizah, el rămâne unul de-al lor.

Hamoudi şi Max sunt foarte veseli. Râd şi cântă şi deapănă istorioare. Uneori, când povestea este deosebit de hazlie, cer să mi se traducă. Sunt momente când mă simt invidioasă pe amuzamentul lor. Mac rămâne despărţit de mine printr-o barieră de netrecut. Stăm amândoi pe bancheta din spate a maşinii, în tăcere. Orice remarcă pe care o fac este cântărită cu gravitate de el după meritele ei şi răspunsul e pe măsură. Niciodată n-am avut parte de un, asemenea insucces social! Mac, în schimb, pare foarte fericit. Are un aer de autosuferinţă pe care nu pot decât să-l admir.

Cu toate astea, când mă aflu ambalată în sacul meu de dormit în intimitatea cortului nostru şi perorez în faţa lui Max despre incidentele zilei, susţin eu tenacitate că Mac nu este total uman!

Chiar când se întâmplă ca Mac să avanseze un comentariu original, acesta este de regulă de natură defetistă. Critica adversă pare să ofere o satisfacţie sumbră.

Astăzi sunt uluită de nesiguranţa în creştere asupra puterilor mele de a merge. Într-un mod curios, picioarele mele par să nu se coordoneze. Mă nedumireşte tendinţa

clară de a o lua spre stânga. Mă întreb cu teamă dacă ăsta nu e primul simptom al vreunei boli tropicale.

Îl întreb pe Max dacă a observat că nu pot să merg drept. Numai cerul ştie cât m-am străduit cu mine.

Acest lucru introduce un al doilea subiect controversat. Fiecare se luptă în viaţă cu cine ştie ce incapacitate nefericită. A mea constă în aceea că nu sunt în stare să apreciez alcoolul şi tutunul.

Dacă măcar m-aş putea hotărî să dezaprob aceste produse esenţiale, respectul faţă de mine însăşi ar fi salvat. Dar, din contră, mă uit cu invidie la femeile stăpâne pe ele care scutură scrumul ţigării aici, acolo şi peste tot, şi mă furişez nefericită pe lângă pereţi la sertarele-cocteil ca să găsesc un loc unde să-mi ascund paharul neatins.

Perseverenţa nu mi-a ajutat. Timp de şase luni am fumat cu religiozitate o ţigară după prânz şi după cină, înecându-mă puţin, muşcând fragmente de tutun, şi clipind de zor în timp ce fumul îmi intra în ochi. Curând, îmi spuneam, am să învăţ să-mi placă să fumez. N-am învăţat să-mi placă şi interpretarea mea a fost aspru criticată ca fiind inestetică şi dureroasă la privit. Am acceptat înfrângerea.

Când m-am măritat cu Max, savuram plăcerile mesei în deplină armonie, mâncând cu înţelepciune, dar mult prea bine. El a fost distrus să constate că puterea sau, mă rog, capacitatea mea de a aprecia o băutură bună – sau, mai mult, orice băutură – era nulă. S-a pus pe treabă să mă educe, încercându-mă cu perseverenţă cu tot felul de băuturi, de la lichioruri şi vinuri, până la votcă şi absint! În final s-a dat bătut. Singura mea reacţie era că unele aveau un gust mai rău decât altele. Cu un oftat istovit, Max contempla o viaţă în care era condamnat pe vecie să se bată să obţină apă pentru mine într-un restaurant!

De aici remarca lui de mai sus.

— Se pare că trag mereu spre stânga, explic eu.

Max spune că probabil este una din acele foarte rare boli tropicale care se disting clar după numele cuiva. Boala lui

Stephenson… Sau boala lui Hartley. Genul de boală, continuă el vesel, care probabil va sfârşi cu cădere, unul câte unul, a degetelor tale de la picioare.

Contemplu această plăcută perspectivă. Apoi îmi trece prin cap să mă uit la pantofi. Misterul este pe loc dezlegat. Partea dinspre exterior a tălpii pantofului stâng şi partea dinspre interior a tălpii pantofului drept sunt tocite de tot. Mă holbez la ei şi găsesc întreaga explicaţie. De când am plecat din Deir ez-Zor, am dat ocol la aproximativ cincizeci de movile, la diferite nivele, urcând în spirală coama, dar totdeauna având dealul în dreapta mea. Tot ce trebuie să fac este să merg în sens invers, să dau ocol movilei spre dreapta şi nu spre stânga. La timpul cuvenit pantofii mei vor fi tociţi în mod egal.

Astăzi ajungem la Tell Ajaja, fostul Arban, un Tell mare şi important.

Drumul principal de la Deir ez-Zor trece prin apropiere, aşa că ne simţim că suntem acum practic pe o şosea principală. La un moment dat trecem pe lângă trei maşini, toate gonind în draci spre Deir ez-Zor!

Pâlcuri mici de case de lut împodobesc Tell-ul şi diverşi oameni îşi pierd vremea cu noi pe movila mare.

Mâine vom ajunge la Hasetshe, locul de joncţiune a Haburului cu Jaghjagha. Atunci o să fim în civilizaţie. Hasetshe este un post militar francez şi un oraş important în această parte a lumii. Acolo am să văd prima dată legendarul şi mult-promisul râu Jaghjagha! Sunt foarte emoţionată.

Sosirea noastră la Hasetshe e plină de peripeţii. Este un loc neatrăgător, cu străzi, câteva prăvălii şi un oficiu poştal. Facem două vizite ceremonioase – una la armată şi alta la oficiul poştal.

Locotenentul francez este extrem de amabil şi săritor. Ne oferă ospitalitate, dar îl asigurăm că şi corturile noastre sunt foarte confortabile, acolo unde le-am priponit pe malul râului. Acceptăm, totuşi, o invitaţie la cină a doua zi. Cu

oficiul poştal, unde mergem pentru scrisori, e o poveste mai lungă. Şeful poştei este plecat şi, ca urmare, totul este încuiat. Totuşi, un băieţel pleacă în căutarea lui şi, la timpul cuvenit (o jumătate de oră!), acesta soseşte plin de politeţe, ne urează bun venit în Hasetshe, comandă cafele pentru noi, şi abia după un schimb prelungit de complimente trece la afacerea în cauză – scrisorile.

— Dar nu e nici o grabă, ne spuse el zâmbind. Veniţi din nou mâine. Am să fiu încântat să mă întreţin cu dumneavoastră.

— Mâine avem treabă, spune Max. Am vrea să ne luăm scrisorile în seara asta.

Ah, dar iată cafeaua! Ne aşezăm şi sorbim. În cele din urmă, după predici politicoase, şeful poştei îşi descuie biroul personal şi începe să caute. În generozitatea lui, ne îndeamnă să luăm şi scrisorile adresate altor europeni.

— Ar fi bine să le luaţi şi pe astea, spune el. Stau aici de şase luni. N-a venit nimeni după ele. Da, da, luaţi-le.

Politicos dar ferm refuzăm corespondenţa domnului Johnson, a domnului Mavrogordata şi a domnului Pye. Şeful poştei e dezamăgit.

— Atât de puţine? Se miră el. Dar, hai, luaţi şi plicul ăsta mare de aici!

Dar noi insistăm să ne limităm la scrisorile şi hârtiile care poartă numele nostru. După cum era stabilit, a sosit şi un ordin de plată, şi acum Max abordează problema încasării banilor. Acest lucru, se pare, este incredibil de complicat. Şeful poştei n-a mai văzut până acum un ordin de plată, ghicim noi, şi este bănuitor în privinţa lui. Cheamă în birou două ajutoare şi problema este dezbătută în amănunţime, deşi cu mare bună dispoziţie. Iată ceva cu totul nou şi încântător despre care fiecare poate avea o părere diferită.

Chestiunea este în sfârşit rezolvată şi diverse formulare semnate când se descoperă că, de fapt, nu există bani în numerar în oficiul poştal! Asta, spune şeful poştei, poate fi

remediată mâine! Va trimite pe cineva să-i colecteze de la bazar.

Părăsim oficiul poştal oarecum epuizaţi şi ne întoarcem către locul de pe malul râului pe care l-am ales – puţin mai retras de praful şi murdăria din Hasetshe. Ne întâmpină un spectacol trist. 'Isa, bucătarul, stă lângă cortul-bucătăriei, cu capul în mâini, plângând amarnic.

Ce s-a întâmplat?

Vai, răspunde el, e dezonorat. Nişte băieţei s-au adunat în jurul lui şi au râs de el. Onoarea lui s-a dus! Într-un moment de neatenţie, câinii au devorat cina pe care o pregătise. N-a mai rămas nimic, absolut nimic, în afară de orez. Mâncăm întunecaţi orezul simplu în timp ce Hamoudi, Aristide şi Abdullah îi repetă urgisitului 'Isa că principala datorie a unui bucătar este să nu îşi abată atenţia de la mâncarea pe care o face până în momentul când acea mâncare e aşezată în siguranţă în faţa celor cărora le este destinată.

'Isa spune că se consideră stresat de a fi bucătar. N-a mai fost până acum, (Asta explică multe! Spune Max) şi ar prefera să intre la un garaj. Vrea Max să-i dea o recomandare că e un şofer clasa-întâi?

Max spune categoric nu, întrucât nu l-a văzut niciodată şofând.

— Dar, spune 'Isa, am învârtit manivela lui Queen Mary într-o dimineaţă friguroasă. Aţi văzut asta?

Max recunoaşte că a văzut.

— Atunci, spune 'Isa, puteţi să mă recomandaţi!

III. Harbur şi Jaghjagha.

Aceste trei zile sunt unele din cele mai frumoase pe care le-am cunoscut. Ne sculăm devreme, curând după răsăritul soarelui, bem ceai fierbinte, mâncăm ouă şi o luăm din loc. Atunci e frig, şi port două jerseuri şi o haină mare de lână. Lumina e încântătoare – un trandafiriu pal înmoaie nuanţele de maro şi cenuşiu. Din vârful movilei priveşti peste o lume aparent pustie. Pretutindeni se înalţă movile – probabil şaizeci, dacă le numeri. Şaizeci de aşezări

străvechi, altfel spus. Aici, unde în ziua de azi doar triburile se mai mută cu corturile lor maro, a fost cândva o parte de lume aglomerată. Aici, cu vreo cinci mii de ani în urmă, a fost partea aglomerată a lumii. Aici a început civilizaţia şi iată, acest ciob dintr-o oală de lut făcută de mână, cu un desen negru din puncte şi cruciuliţe, este strămoşul ceştii Woolworth din care am băut ceai azi dimineaţă…

Sortez colecţia de cioburi care îmi umflă buzunarele hainei (a trebuit deja să cârpesc de două ori căptuşeala), aruncând duplicatele, şi mă uit ce pot să-i ofer spre judecată Maestrului la concurenţă cu Mac şi Hamoudi.

Aşadar, ce am?

O marfă grosolană, cenuşie, constând dintr-o bucată din gâtul unei ulcele (valoroasă întrucât arată forma), câteva chestii ordinare, roşii, două fragmente de oale pictate, făcute de mână şi una cu un desen în puncte (străvechiul Tell Halaf!), un cuţit de silex, o bucată din baza unei ulcele subţiri, cenuşii, câteva alte bucăţele de oale pictate, fărâmă de obsidian.

Max selectează, azvârlind fără jenă majoritatea pieselor, scoţând mormăieli de apreciere în faţa altora. Hamoudi are roata de lut a unui factor, iar Mac un fragment dintr-un scut gravat şi o porţiune dintr-o figurină.

Adunând colecţiile reunite, Max le transferă într-un săculeţ de pânză, îl leagă cu grijă şi îl etichetează ca de obicei cu numele Tell-ului pe care au fost găsite fragmentele. Tell-ul de faţă nu este marcat pe hartă. Este botezat Tell Mac în onoarea lui Macartney, care a fost primul care l-a descoperit.

În măsura în care înfăţişarea lui Mac poate exprima cât de cât ceva, ea pare să exprime o uşoară satisfacţie.

Coborâm coama Tell-ului şi urcăm în maşină. Îmi scot un jerseu. Soarele începe să ardă.

Mai vizităm două Tell-uri mici, iar pe al treilea, care domină Haburul, luăm masa – ouă fierte tari, o conservă de carne în aspic, portocale, şi pâine extrem de veche. Aristide

face ceai pe primus. Acum e foarte cald, iar umbrele şi culorile s-au dus. Totul este un maroniu pal şi uniform.

Max spune că e un noroc să facem trecerea în revistă acum şi nu primăvara. De ce? Întreb eu. Pentru că, îmi răspunde el, este mult mai dificil să găseşti cioburi când peste tot este vegetaţie.

Astăzi plecăm cu Queen Mary în susul malului drept al Haburului, spre Tell Halaf, şi vizităm Tell Rumân (sinistru nume, dar măcar nu Roman!) şi Tell Juma în drum.

Toate Tell-urile din regiunea asta au posibilităţi, spre deosebire de cele care sunt mai la sud. Sunt frecvente cioburile de oale din mileniile al doilea şi al treilea, iar rămăşiţele romane sunt puţine. Există şi oale pictate din preistoricul timpuriu. Dificultatea va consta în a alege între atâtea Tell-uri. Max repetă întruna cu jubilaţie şi totală lipsă de originalitate că, fără doar şi poate, acesta e locul!

Vizita noastră la Tell Halaf are ceva din respectul unui pelerinaj la un sfânt! Tell Halaf este un nume care mi-a fost turnat constant în urechi în ultimii câţiva ani, şi îmi vine greu să cred că am să-l văd cu adevărat. Este un loc absolut încântător, cu Harburul şerpuind în jurul bazei lui.

Îmi amintesc vizita pe care i-am făcut-o la Berlin baronului von Oppenheim, când ne-a dus la muzeul descoperirilor lui. Max şi cu el au discutat cu înflăcărare timp de (cred eu) cinci ore bune. Nu aveai unde să te aşezi. Interesul meu, la început viu, a pălit, ca până la urmă să moară de tot. Cu ochi opaci am examinat diferitele statuete extrem de urâte aduse de la Tell Halaf, şi care, în opinia baronului, erau contemporane cu foarte interesantele vase de lut. Max a îndrăznit să-l contrazică politicos, fără însă să i-o reteze făţiş. Mie toate statuetele mi se păreau ciudat de asemănătoare. Abia după un oarecare timp am făcut descoperirea că erau asemănătoare, căci toate până la urmă erau reproduceri din gips.

Avem multe conversaţii cu localnicii despre diversele movile din jurul Tell Halaf-ului. Peste tot pe aici circulă

diferite legende despre El Baron – mai ales de incredibilele sume plătite de el în aur. Timpul a exagerat cantitatea aurului. Nici chiar guvernul german n-ar fi putut vărsa râuri de aur după cum susţine tradiţia! Pretutindeni la nord de Hasetshe sunt sate mici şi semne de cultivarea pământului. De la sosirea francezilor şi plecarea stăpânirii turceşti, ţara este iar sub ocupaţie, pentru prima dată de la epoca romană.

Ajungem târziu acasă. Vremea se schimbă, începe să sufle vântul, iar asta e foarte neplăcut. Luăm o cină plăcută cu francezii şi petrecem o seară frumoasă cu ei. Ne întoarcem la corturile noastre prin ploaie. O noapte neliniştită, cu câini lătrând şi corturile zgâlţâite de vânt.

Părăsind deocamdată Haburul, azi facem o excursie pe Jaghjagha. O movilă imensă din apropiere mi-a stârnit interesul, până descopăr că e un vulcan stins – Kawkab.

Obiectivul nostru anume este Tell Hamidi, despre care am auzit relatări frumoase, dar la care e dificil de ajuns întrucât nu există nici un drum direct. Asta înseamnă să o iei drept peste câmp şi să traversezi o mulţime de şănţuleţe şi albii secate. Hamoudi este foarte bine dispus în dimineaţa asta. Mac este de un pesimism liniştit şi opinează că n-o să ajungem niciodată la movilă.

Ne ia şapte ore de mers cu maşina – şapte ore foarte obositoare, maşina înţepenindu-se în repetate rânduri şi trebuind să fie împinsă din gropi. În astfel de ocazii, Hamoudi se întrece pe sine. El întotdeauna tratează maşina ca pe un fel de cal inferior, dar mai rapid. În orice moment de incertitudine, cu o albie secată în faţă, Hamoudi ridică glasul şi îi dă ordine frenetice lui Aristide.

— Repede – repede! Nu-i da timp maşinii să refuze! Dă-i înainte! Zoreşte-o!

Dezgustul său, când Max opreşte maşina şi o ia pe jos să examineze dificultatea, este extrem. Clatină din cap cu evidentă nemulţumire, părând să spună: „Nu aşa se

tratează o maşină puternică şi nervoasă! Nu-i lăsa timp să reflecteze şi totul va fi bine”.

După întoarceri, verificări şi consultări de ghizi locali, ne atingem, în sfârşit, ţinta. Foarte frumosul Tell Hamidi este scăldat de soarele după-amiezii şi maşina îi urcă panta lină cu mândrie şi cu un aer de satisfacţie a datoriei împlinite.

Mac este suficient de mişcat pentru a face o remarcă.

— Ah, spune el pe un ton de mulţumire temperată, apă stătătoare, văd!

De acum înainte asta îi va fi porecla!

Acum viaţa devine agitată. Cu fiecare zi examinarea Tell-urilor e tot mai zeloasă. Pentru selecţia finală sunt esenţiale trei lucruri. Primul, Tell-ul trebuie să fie suficient de aproape de un sat sau sate pentru a obţine mână de lucru. Al doilea, trebuie să existe o sursă de apă – altfel spus, trebuie să fie lângă Habur sau Jaghjagha, sau să existe un puţ de apă care să nu fie prea sălcie. Al treilea, trebuie să ofere indicii că în el se află materialul căutat. Săpăturile sunt un joc de noroc – dintre şaptezeci de Tell-uri toate ocupate în aceeaşi perioadă, cine poate spune care din ele conţine o clădire, sau un depozit de tăbliţe, ori o colecţie de obiecte de un interes deosebit? Un Tell mic oferă perspective tot atât de bune ca un Tell mare, întrucât cele mai importante oraşe sunt cele mai probabile de a fi fost prădate şi distruse în trecutul îndepărtat. Norocul este factorul predominant. Se întâmplă foarte des ca un loc să fie săpat corect şi perseverent sezon după sezon, cu rezultate interesante dar nespectaculoase şi apoi, la doar câţiva metri, săpăturile dau la iveală brusc o piesă unicat. Singura noastră consolare este că, oricare Tell am alege, există şansa să găsim ceva.

Am făcut din nou o excursie de o zi pe malul opus al Haburului la Tell Halaf, şi două zile pe Jaghjagha – un râu mult supraestimat din punctul de vedere al aspectului – un şuvoi maroniu, noroios, între maluri înalte – şi am însemnat un Tell – Tell Brak – ca fiind foarte promiţător. Este o movilă

mare, cu urme de mai multe perioade de ocupaţie, de la preistoricului timpuriu până în vremurile asiriene. Se află la vreo două mile de Jaghjagha, unde există o aşezare armenească şi nu prea departe sunt răspândite alte sate. Este cam la o oră de mers cu maşina de Hasetshe, ceea ce este convenabil din punct de vedere al aprovizionării. Partea proastă e că la Tell-ul însuşi nu există apă, deşi e posibil să se poată săpa un puţ acolo. În tot cazul, Tell Brak rămâne o posibilitate.

Astăzi o luăm pe drumul principal de la Hasetshe spre nord-vest către Kamichlie – un alt post militar francez şi oraşul de graniţă dintre Siria şi Turcia. Drumul trece pe la jumătatea distanţei dintre Habur şi Jaghjagha, ca în final să întâlnească Jaghjagha la Kamichlie.

Cum ar fi imposibil ca în drum să examinăm toate Tell-urile şi să ne şi întoarcem în aceeaşi seară la Hasetshe, hotărâm să rămânem peste noapte în Kamichlie şi să ne întoarcem a doua zi.

Părerile privitoare la cazare variază. Conform spuselor locotenentului francez, hotelul din Kamichlie este imposibil, absolut imposibil! „C’est infect, Madame!” Conform lui Hamoudi şi Aristide, este un hotel grozav, foarte european, cu pături! Chiar aşa, clasa-ntâi!

Înăbuşindu-ne convingerea că se va dovedi că locotenentul are dreptate; pornim la drum.

După două zile de burniţă, vremea s-a limpezit din nou. Rămâne să sperăm că vremea rea nu se va instala cu adevărat înainte de decembrie. Între Hasetshe şi Kamichlie există două albii adânci, iar când sunt pline cu apă drumul e întrerupt timp de câteva zile. Azi e puţină apă în ele, aşa că trecem fără dificultate de ele… Adică, în taxiul lui Aristide. Abdullah, după invariabilul său obicei, coboară în cea mai mare viteză în prima albie şi reuşeşte să apară sus. Apoi, în timp ce maşina e în impas, încearcă să bage în viteza a doua. Motorul protestează şi se opreşte, iar Abdullah alunecă uşurel înapoi în fundul albiei, oprindu-se cu roţile

din spate în apă şi mâl. Ieşim cu toţii din taxi şi ne aducem contribuţia la situaţia de faţă.

Max îl face pe Abdullah „prostu' dracului" şi-l întreabă retoric de ce nu poate să facă ce i s-a spus de sute de ori? Hamoudi îl ocărăşte pentru lipsa de viteză. „Mai repede! Mai repede!" „Ai arătat prea multă precauţie. Nu-i lăsa timp maşinii să reflecteze. Atunci nu te-ar mai refuza". Aristide strigă vesel: „Inshallah", o să ieşim de aici în zece minute!" Mac îşi iese din muţenie pentru a rosti una din obişnuitele-i afirmaţii defetiste. „Nici că se putea loc mai prost să se împotmolească. Priviţi unghiul. N-o să ieşim de aici mult timp de-acum încolo". Abdullah ridică mâinile spre cer şi îşi apără ascuţit metoda. „Cu aşa o maşină grozavă puteam trece uşor dincolo în a treia şi n-ar mai fi trebuit să schimbe deloc în a doua şi în felul ăsta am fi economisit benzină. Fac totul ca să vă mulţumesc!"

Corul de lamentări cedează locul procedeelor practice. Se descarcă scânduri, cricuri şi alt echipament cărat întotdeauna pentru astfel de situaţii dificile. Max îl împinge pe Abdullah la o parte şi ia locul la volanul lui Mary; scândurile sunt puse pe poziţie; Mac, Hamoudi, Aristide şi Abdullah îşi ocupă locurile, gata să împingă. Eu mă postez pe mal, pregătită să scot strigăte de încurajare şi să dau sfaturi utile. Max porneşte motorul şi îl ambalează, nori de fum albastru ies pe ţeava de eşapament, asfixiindu-i practic pe împingători; Max bagă în viteză şi eliberează ambreiajul; se aude un uruit cumplit; roţile se învârtesc; ceaţa albastră sporeşte; din ea răzbat strigăte ascuţite precum că Allah este excesiv de milostiv, Mary avansează câteva zeci de centimetri, zarva creşte, Allah este foarte milostiv…

Vai, Allah nu-i destul de milostiv! Roţile derapează şi Mary alunecă înapoi. Altă aşezare a scândurilor, alte eforturi, strigăte, ţâşnituri de noroi şi fum albastru. De data asta puţin a lipsit! Este nevoie de ceva mai multă forţă. Cablul de remorcare este ataşat de cârligul lui Mary şi legat de bara din spate a taxiului. Aristide îşi ia locul la volanul taxiului.

Toată lumea intră în dispozitiv, ocupându-şi poziţiile. Aristide manifestă prea mult zel şi dă drumul prea repede la ambreiaj. Cablul de remorcare trosneşte. De la capăt iar. Mi se dă funcţia de sincronizator. Când semnalez cu batista, Aristide trebuie să pornească. Încep o dată în plus manevrele. Hamoudi, Abdullah şi Mac se pregătesc să împingă, primii doi încurajând anticipat maşina. O dată în plus Max porneşte. Iarăşi jeturi de noroi şi apă se amestecă cu fumul albastru; motorul gâfâie şi smuceşte; roţile încep să se mişte; scap batista, o ridic repede şi fac semn; Aristide scoate un ţipăt ascuţit şi sălbatic, îşi face cruce, strigă Allah Kerim, şi bagă cu forţă în viteză. Cătinel, mârâind, Mary se opinteşte înainte; cablul se încordează; Mary ezită; roţile din spate se învârtesc; Mary se clatină furibund în zig-zag; îşi revine şi, bălăbănindu-se de colo-colo, urcă malul, şi hopa sus!

Două siluete, acoperite complet de noroi, vin în fugă din urmă ţipând fericite. O a treia siluetă, şi ea plină de noroi, vine sus cu sobrietate – imperturbabilul Mac. Nu dă nici un semn de tulburare sau exaltare.

Mă uit la ceas şi spun:

— Un sfert de oră. Nu-i prea rău.

Mac răspunde calm:

— Următoarea albie va fi probabil mai rea.

Categoric, Mac nu e uman!

Mergem mai departe. Hamoudi însufleţeşte drumul cu fragmente de cântecel. El şi Max se distrează în faţă. Mac şi cu mine stăm tăcuţi pe bancheta din spate. Orice tentativă de a mea de a începe o conversaţie se soldează cu o frază absolut idioată. Mac îmi suportă cu răbdare idioţenia, răspunzând politicos ca întotdeauna, cu unul din celebrele lui răspunsuri „Chiar aşa?” sau „Nu poate să fie aşa, nu?”

La un moment dat ajungem la a doua albie. Oprim, Max îi ia locul lui Abdullah în Mary. Aristide trece primul fără probleme. Max îl urmează, coboară în viteza a doua şi bagă

în prima în timp ce începe să urce din apă. Mary soseşte sus, zvâcnind victorios.

— Vezi? Îi spune Max lui Abdullah.

Abdullah îşi ia cea mai accentuată expresie de cămilă.

— De data asta trebuia s-o facă în viteza a treia. Nu era nevoie să schimbaţi viteza.

Max îi spune din nou că e al naibii de prost şi că pe viitor trebuie să facă ce i se spune. Abdullah răspunde vesel că el face întotdeauna tot ce e mai bine.

Max abandonează cearta şi pornim mai departe.

Tell-uri sunt din belşug. Mă întreb dacă n-a sosit timpul să încep să le dau ocol în sensul invers acelor de ceasornic.

Ajungem la un Tell numit Chagar Bazar. Câini şi copii ies în fugă din pâlcul mic de case. La un moment dat apare o siluetă înfăşurată într-un veşmânt fluturând, alb, şi având pe cap un turban de un verde strălucitor. Este şeicul local. Ne salută cu extremă bonomie. Max dispare cu el în casa de pământ cea mai mare. După o scurtă pauză şeicul reapare şi strigă:

— Inginerul! Unde e inginerul?

Hamoudi ne explică faptul că întrebarea respectivă se referă la Mac. Mac înaintează.

— Ha, strigă şeicul, iată leben! Dă la iveală un castron cu lapte acru. Cum îţi place leben-ul, inginere, gros sau subţire?

Mac, care e mort după lapte bătut, arată din cap spre ulciorul de apă din mâna şeicului. Îl văd pe Max îndrăznind să sugereze negaţia. Prea târziu; apa e turnată în leben şi Mac îl bea cu ceva care seamănă a poftă.

— Am încercat să te previn, spune Max mai târziu. Apa era practic mâl groş şi negru!

Constatările privitoare la Chagar Bazar sunt bune… Există un sat, puţuri, alte sate adiacente şi un bine dispus, deşi fără doar şi poate rapace, şeic. Notăm locul ca pe o posibilitate şi plecăm mai departe. Când ajungem în cele din urmă la Kamichlie e deja foarte târziu.

Cu un entuziasm de nedescris, Aristide trage maşina în faţa hotelului de clasa-ntâi.

— Priviţi, spune el, nu-i aşa că e frumos? E clădit din piatră!

Ne abţinem să spunem că interiorul hotelurilor este mai important decât exteriorul. Oricum, există un hotel şi, indiferent de cum e, trebuie să ne mulţumim cu el.

Intrăm, urcăm o scară lungă şi soioasă şi ajungem într-un restaurant cu mese cu tăblii de marmură, mirosind greu a parafină, usturoi şi fum.

Max intră în negociere cu proprietarul.

Categoric acesta este un hotel. Este un hotel cu paturi – paturi adevărate! Dă de perete uşa unei camere în care patru persoane, deja adormite, îi adeveresc spusele. În cameră există două paturi neocupate.

— S-a aranjat, spuse el, iar animalul ăsta de aici – îi trage un şut ocupantului cel mai apropiat – poate fi azvârlit afară. Este doar grădinarul meu.

Max avansează cererea nerezonabilă precum că ne-ar plăcea să avem o cameră a noastră. Proprietarul are dubii. Asta, spune el, va costa enorm.

Max spune cu nesăbuinţă că nu-l deranjează costul. Cât de scump poate să coste? Întrebă el.

Proprietarul ezită, îşi scarpină urechea, ne măsoară din ochi şi în cele din urmă se hazardează şi spune că ne va costa cel puţin o liră pe toţi (nu de căciulă!)

Spre stupefacţia lui, Max acceptă târgul fără să se tocmească.

Imediat totul e activitate şi entuziasm. Sunt treziţi cei care dorm, sunt chemaţi servitorii. Ne aşezăm la o masă şi comandăm cea mai bună mâncare pe care casa ne-o poate servi.

Hamoudi îşi ia ca sarcină supravegherea pregătirilor de cazare. Se întoarce un sfert de oră mai târziu numai zâmbet. O cameră va fi pusă la dispoziţia mea şi a lui Max. El şi Mac vor împărţi alta. De asemenea, „şi spre binele

reputaţiei dumneavoastră”, cum se exprimă el, a fost de acord cu o plată suplimentară de cinci franci pentru cearceafuri curate!

Soseşte mâncarea; este grasă, dar fierbinte şi gustoasă. Mâncăm cu poftă şi, fără să mai pierdem vremea, ne retragem în camerele noastre şi ne prăbuşim pe paturile cu cearceafuri proaspăt-schimbate.

Mirosul de fum, usturoi şi parafină se strecoară în cameră, însoţit de hărmălaia de glasuri arabe. Dar nimic nu ne poate opri să dormim. Şi dormim.

Când ne deşteptăm e mai târziu decât am crezut. Ne aşteaptă din nou o zi plină. Max deschide uşa dormitorului şi păleşte uşor. Restaurantul este plin de cei alungaţi din paturile din cele două camere. Zac printre mese – sunt pe puţin douăzeci. Aerul este irespirabil. Ni se aduce ceai şi ouă şi pornim iar la drum. Hamoudi îi spune cu tristeţe că i-a vorbit mult şi cu însufleţire noaptea trecută lui Khwaja Macartney, dar vai, nici chiar acum, după două luni Khwaja Mac nu înţelege boabă de arabă!

Max îl întreabă pe Mac cum se descurcă cu manualul de arabă vorbită al lui Van Ess. Mac răspunde că se pare că l-a pierdut.

După ce facem unele cumpărături în Kamichlie, pornim spre Amuda. Este un drum important, aproape o şosea adevărată, ai putea spune. Merge paralel cu calea ferată, dincolo de care e Turcia.

Suprafaţa şoselei e un coşmar – numai dâmburi şi gropi. Ni se zdruncină până şi creierii, dar măcar vezi viaţă pe şosea.

Depăşim mai multe maşini şi atât Aristide cât şi Abdullah sunt sever ocărâţi pentru plăcerea lor de a se lansa în sportul favorit al şoferilor autohtoni constatând în încercarea de a da peste sau, cel puţin, de a băga în sperieţi grupuri de măgari şi cămile date în grija unor bătrâne şi băieţi.

— Drumul ăsta nu e destul de lat pentru tine ca să treci pe partea cealaltă? Întrebă Max supărat.

Abdullah se întoarce aţâţat spre Max.

— Nu conduc un camion? Nu trebuie să aleg suprafaţa cea mai bună? Nenorociţii ăştia de beduini trebuie să se dea la o parte din calea mea, ei şi blestemaţii lor măgari!

Aristide rulează încet în urma unui măgar supraîncărcat pe lângă care se târăsc un bărbat şi o femeie şi, brusc, claxonează asurzitor. Măgarul o ia la goană bezmetic, femeia ţipă şi aleargă după el, bărbatul îşi scutură pumnul. Aristide se îneacă de râs.

Este rândul lui să fie certat, dar rămâne senin ca de obicei.

Amuda este în principal un oraş armenesc şi, orice s-ar spune, deloc atrăgător. Aici, muştele au depăşit toate proporţiile, băieţii mici au cele mai urâte purtări pe care le-am văzut vreodată, şi toată lumea pare plictisită şi totuşi agresivă. Pe totul, opusul lui Kamichlie. Cumpărăm carne de o provenienţă îndoielnică de pe care se ridică roiuri de muşte, nişte legume destul de veştede şi nişte pâine foarte bună, proaspăt făcută.

Hamoudi plecă să sondeze terenul. Se întoarce după ce ne-am terminat cumpărăturile şi ne îndrumă spre un drum lateral pe care se află o poartă ce dă într-o curte.

Aici suntem întâmpinaţi de un preot armean, foarte politicos şi ştiind un pic franceză. Arătând cu mâna curtea şi clădirea de pe o latură a ei, ne spune că asta e casa lui.

Da, este de acord să ne-o închirieze primăvară următoare dacă „aranjamentele” vor fi satisfăcătoare. Da, putea să golească foarte curând o cameră şi să ne-o pună la dispoziţie ca să ne depozităm lucrurile.

Negocierile fiind astfel în curs de desfăşurare, pornim spre Hasetshe. De la Amuda există un drum direct care se uneşte cu drumul spre Kamichlie la Tell Chagar Bazar. În drum examinăm câteva Tell-uri şi ajungem în tabăra noastră fără incidente, dar extrem de obosiţi.

Max îl întreabă pe Mac dacă s-a resimţit de pe urma apei murdare a şeicului. Mac răspunde că niciodată nu s-a simţit mai bine.

— Ţi-am spus eu că am făcut o afacere luându-l pe Mac, îmi spune Max mai târziu când ne aflăm în sacii de dormit. Un stomac clasa-ntâi! Nimic nu-l deranjează. Poate mânca oricâtă grăsime şi murdărie. Şi, practic, nu deschide gura.

— Asta ar putea fi bine pentru tine! Spun eu. Tu şi Hamoudi trăncăniţi şi râdeţi întruna. Dar cum rămâne cu mine?

— Nu pricep de ce nu te înţelegi mai bine cu el. Încerci?

— Mereu încerc. Dar pur şi simplu mă pune la punct.

Lui Max toată treaba i se pare amuzantă şi chicoteşte pe săturate.

Ziua de azi este martora sosirii noastre la Amuda – noul nostru cartier general. Queen Mary şi taxiul sunt parcate în curtea preotului armean. O cameră din casă a fost pregătită şi ne stă la dispoziţie, dar Hamoudi, după ce o inspectează, ne recomandă să dormim totuşi în corturi! Le ridicăm cu dificultate căci bate un vânt puternic şi stă să plouă. S-ar părea că mâine s-a zis cu excursiile. Prin părţile astea, o ploaie de douăzeci şi patru de ore paralizează efectiv traficul. E un noroc că avem o cameră unde să ne petrecem ziua, să luăm la mână obiectele găsite şi unde Max să poată să-şi scrie raportul.

Mac şi cu mine descărcăm lucrurile şi le aranjăm în cameră – mese şi scaune pliante, lămpi etc. Ceilalţi pleacă în oraş să cumpere cele necesare.

Afară, vântul se înteţeşte şi ploaia începe să cadă. Ferestrele au câteva ochiuri de geam sparte şi e foarte frig. Mă uit cu jind la lampa cu petrol.

— Abia aştept să se întoarcă Abdullah şi să pună în funcţiune încălzitorul, spun eu.

Căci Abdullah, aparent de oarece inteligenţă, şofer de coşmar şi deficient mental în aproape toate privinţele, este indiscutabil stăpânul acestor lucruri temperamentale –

lămpile cu petrol. El, şi numai el, se poate descurca cu chiţibuşurile lor.

Mac se duce lângă încălzitor şi se uită la el.

Principiul ştiinţific, spune el, este foarte simplu. Aş vrea să o aprindă el? Întrebă Mac.

Spun că aş vrea şi îi întind o cutie de chibrituri.

Mac abordează sarcina cu multă încredere în sine. Combustibilul este aprins şi aşa mai departe, şi tot aşa. Mâinile lui sunt abile şi pricepute şi e clar că ştie ce face.

Timpul trece… Lampa nu se aprinde. Mac o ia de la capăt cu combustibilul…

După alte cinci minute murmură, mai mult pentru el decât pentru mine:

— Principiul este destul de limpede…

Mai trec cinci minute şi trag cu coada ochiului la el. E tot mai înfierbântat. De asemenea, nu mai arată chiar atât de superior. Principiu ştiinţific sau nu, lampa de petrol îi rezistă. Stă întins pe podea şi se luptă cu ea. La un moment dat începe să înjure…

Mă cuprinde un sentiment asemănător afecţiunii, în definitiv Mac este uman. Este învins de o lampă cu petrol!

Max şi Abdullah se întorc o jumătate de oră mai târziu. Mac este stacojiu la faţă, iar lampa tot neaprinsă.

— Ah, lăsaţi-mă pe mine să fac asta, Khwaja! Spune Abdullah. Ia chibriturile. În două minute lampa dogoreşte, deşi sunt aproape convinsă că Abdullah e total străin de principiul ştiinţific în cauză…

Mai târziu, spre seară, vântul suflă dezlănţuit iar ploaia toarnă cu găleata. Aristide dă buzna în cameră să ne spună că stâlpii corturile se dărâmă. Alergăm cu toţii în ploaie.

Curajoşi, Max şi Aristide se luptă cu cortul mare. Mac se agaţă de stâlp.

Brusc, se aude o pocnitură, stâlpul se rupe, Mac plonjează cu capul înainte în noroiul gros şi cleios.

Se căzneşte să se ridice şi e de nerecunoscut. Glasul lui se înalţă pe tonuri absolut fireşti.

— Băga-l-aş… de cort! Ţipă în cele din urmă Mac, devenind total uman.

Începând din acea seară, Mac e de-al nostru!

Vremea rea trece, dar preţ de o zi drumurile sunt prea înnămolite pentru a merge cu maşina. Precauţi, ne aventurăm până la Tell-ul care ne e la îndemână. O posibilitate este Tell Hamdun – un Tell mare, nu departe de Amuda şi aşezat chiar pe graniţă, calea ferată trecând de fapt printr-o porţiune a lui, aşa că o felie din el se află în Turcia.

Ajungem aici într-o dimineaţă, aducând cu noi câţiva oameni ca să sape un şanţ în coama Tell-ului. Locul unde sapă ei e bătut de vânt şi mă duc în partea opusă Tell-ului ca să scap de frig. Zilele sunt acum zile de toamnă în toată legea şi mă aşez pe coama Tell-ului înfofolită în haină.

Brusc, din senin, ca de obicei, apare un călăreţ şi urcă movila. Îşi struneşte calul şi strigă la mine într-o arabă fluentă. Nu înţeleg nimic în afară de salut, la care îi răspund politicoasă, şi îi spun că Khwaja e pe partea cealaltă a movilei. El pare nedumerit, îmi mai pune o întrebare, apoi îşi azvârle capul pe spate şi izbucneşte într-un râs cu hohote.

— Ah, este Khatun! Strigă el. Ce greşeală! Vorbeam cu o Khatun! Şi porneşte în galop spre partea opusă a dealului, grozav de amuzat de faptul că nu recunoscuse o femeie la prima vedere!

Zilele frumoase s-au dus. Acum cerul este adesea noros. Am terminat de examinat Tell-urile.

A venit momentul să hotărâm unde se vor înfige cazmalele la primăvară.

În competiţie sunt trei Tell-uri – Tell Hamdun care, din punct de vedere geografic, este un sector interesant; Tell Chagar Bazar, prima noastră alegere; şi al treilea, Tell Mozan. Acesta este cel mai mare dintre cele trei şi se pune întrebarea, de care depind multe, dacă depozitul roman prin care trebuie săpat va fi gros.

Toate trei trebuie cântărite cu grijă. Începem cu Tell Mozan. Acolo există un sat şi, cu Hamoudi ca ambasador, încercăm să facem rost de lucrători. Oamenii sunt îndoiţi şi suspicioşi.

— Nu avem nevoie de bani, spun ei. Am avut o recoltă bună.

Iată un colţ de lume simplu şi, cred eu, în consecinţă fericit. Mâncarea este unicul considerent. Dacă recolta e bună, eşti bogat. Restul anului este trai pe vătrai, până vine iar vremea de arat şi semănat.

— Ceva bani în plus nu strică niciodată, spune Hamoudi precum şarpele din grădina Edenului.

Oamenii răspund simplu:

— Dar ce să cumpărăm cu ei? Avem destulă mâncare până la recolta următoare.

Şi iată, vai! Eterna Evă îşi joacă rolul. Isteţul Hamoudi aruncă momeala. Pot cumpăra podoabe pentru nevestele lor.

Nevestele dau din cap în semn de aprobare. Săpăturile astea, spun ele, sunt un lucru bun!

Bărbaţii rumegă cu reţinere ideea. Există şi un alt lucru care trebuie luat în considerare – Demnitatea. Un arab ţine foarte mult la demnitatea lui. A săpa este un lucru demn, onorabil?

Acum nu va dura decât câteva zile, explică Hamoudi. Pot să chibzuiască din nou până la primăvară.

Aşa că până la urmă, cu minele îndoite ale celor care se avântă într-o aventură fără precedent, o duzină din cele mai progresiste spirite ies în faţă. Vârstnicii, mai conservatori, îşi clatină bărbile albe.

La un semn al lui Hamoudi, din Mary sunt descărcate cazmale şi lopeţi şi distribuite oamenilor. Hamoudi însuşi ia o cazma şi face o demonstraţie.

Se trasează trei linii de şanţ la diferite nivele ale Tell-ului. Se aude un murmur „Inshallah!” şi cazmalele se înfig în pământ.

Tell Mozan a fost şters cu reţinere de pe lista noastră de posibilităţi. Există mai multe nivele de ocupaţie romană în el, iar străpungerea lor ne-ar lua mai mult timp şi mai mulţi bani decât ne putem permite.

Azi ne îndreptăm spre vechiul nostru prieten Chagar Bazar. Şeicul este un om sărac, îngropat în datorii, ca toţi proprietarii de pământ arabi. Înţelege imediat că din toată treaba asta se poate scoate un profit frumuşel.

— Tot ce am e al tău, frate, îi spune generos lui Max în timp ce lumina calculului îi sticleşte în ochi. Nu trebuie să-mi plăteşti nimic pentru pământ. Ia-l tot!

Apoi, în timp ce Max se îndreptă spre movilă, se aplecă înspre Hamoudi.

— Acest Khwaja este fără doar şi poate enorm de bogat! E la fel de bogat ca El Baron de celebră amintire care a plătit în saci de aur?

— În ziua de azi plata nu se face în aur, spune Hamoudi. Cu toate astea, Khwaja este extrem de generos. Mai mult, după toate probabilităţile Khwaja va construi o casă aici – o casă atât de frumoasă şi de mare că i se va duce vestea în lung şi-n lat. Ce va avea de câştigat şeicul de pe urma acelei case? Toată regiunea va spune: „Khwaja străini au ales locul ăsta pentru construit şi săpat datorită apropierii lui de sfinţenia şeicului, un om care a fost la Mecca şi căruia toţi i se închină”.

Ideea unei case îl încântă pe şeic. Se uită gânditor la movilă.

— Am să pierd toată recolta pe care sunt pe cale s-o semăn pe movilă. O pierdere mare – o pierdere foarte mare!

— Dar oare pământul n-ar fi trebuit să fie arat şi semănat până acum? Întrebă Hamoudi.

— Am mai întârziat, răspunde şeicul. Tocmai voiam s-o fac.

— Ai mai scos vreo recoltă de acolo? Categoric nu. Cine ar ara un deal când în jur e numai câmpie?

Şeicul spune cu fermitate:

— Recolta pe care am s-o pierd va fi o pierdere grea. Dar şi ce? Este un sacrificiu pe care îl fac bucuros, ca să îi fiu pe plac guvernului. Ce contează dacă sunt ruinat?

Şi, cu un aer vesel, intră din nou în casa lui.

Lângă Hamoudi apare o bătrână, ducând de mână un băiat în jur de doisprezece ani.

— Are Khwaja doctorie?

— Are nişte doctorii, da.

— O să-mi dea doctorie pentru fiul meu?

— Dar ce are fiul tău?

Nu prea avea rost să întrebe asta. Faţa imbecilă vorbeşte de la sine.

— Nu e în toate minţile.

Hamoudi clătină din cap cu tristeţe, dar spune că îl va întreba pe Khwaja.

Oamenii au început să sape şanţurile. Hamoudi, femeia şi băiatul vin sus la Max.

Max se uită la băiat şi se întoarce cu blândeţe spre femeie.

— Băiatul e aşa cum e prin voinţa lui Allah, spune el. Nu există nici o doctorie pentru băiat pe care să ţi-o pot da eu.

Femeia oftează şi o lacrimă i se rostogoleşte pe obraz. Apoi, cu un glas foarte firesc, spune:

— Atunci, Khwaja, dă-mi nişte otravă, căci e mai bine să nu mai trăiască.

Max îi spune cu blândeţe că nici asta nu poate să-i dea.

Ea se holbează la el fără să priceapă, apoi clatină mânios din cap şi se îndepărtează cu băiatul.

Mă duc în vârful movilei unde are treabă Macartney. Un băiat arab, plin de importanţă, se învârte de colo-colo cu o prăjină. Mac, încă nedorind să rişte un cuvânt în arabă îşi exprimă dorinţele prin gesturi de agent de circulaţie, lucru nu întotdeauna înţeles. Aristide, veşnic îndatoritor, îi sare în ajutor.

Mă uit în jurul meu. La nord se văd coamele dealurilor turceşti, cu un punct lucitor care este Mardin. La vest, la sud şi la est este doar câmpie fertilă care, la primăvară, va

fi verde şi împestriţată cu flori. Peisajul este presărat tot cu Tell-uri. Ici şi colo vezi corturi maronii de beduini. Deşi pe multe Tell-uri sunt sate, nu le poţi vedea – în tot cazul, sunt doar câteva colibe de lut. Totul pare paşnic şi izolat de om şi de civilizaţie. Îmi place Chagar Bazar şi sper să-l alegem. Mi-ar plăcea să locuiesc într-o casă clădită aici. Dacă o fi să săpăm la Hamdun, probabil că vom locui în Amuda… Oh, nu, eu vreau Tell-ul ăsta!

Vine seara. Max e mulţumit de rezultate. Vom reveni mâine şi vom continua sondările. Acest Tell, este de părere el, a rămas neocupat din secolul al cincisprezecelea î. Hr., cu excepţia câtorva morminte romane şi islamice intruse.

Şeicul ne conduce cu amabilitate la maşină.

— Tot ce am e al tău, frate, repetă el. Indiferent cât m-ar sărăci!

— Nici nu ştii cât de fericit aş fi să-mi revină mie norocul de a te îmbogăţi de pe urma săpăturilor de aici, răspunde Max politicos. Conform înţelegerii cu autorităţile franceze, ţi se va plăti recolta pierdută, oamenii tăi vor primi salarii bune, vom închiria o parcelă din terenul tău ca să construim o casă şi, mai mult, la sfârşitul sezonului vei primi un cadou frumos de la noi.

— Ah! Strigă şeicul extrem de bine dispus. N-am nevoie de nimic! Nici vorbă de plată între fraţi!

Ne despărţim pe această notă altruistă.

Două zile reci şi vântoase petrecute la Tell Hamdun. Rezultatele sunt rezonabil de bune, dar faptul că o parte a Tell-ului se află în Turcia pledează împotriva lui. Decizia pare să încline clar în favoarea lui Chagar Bazar, cu o concesie suplimentară pentru Tell Brak, care ar putea fi combinat cu săpăturile de la Chagar în al doilea sezon.

Acum nu ne-a mai rămas decât să perfectăm aranjamentele pentru la primăvară. Trebuie ales un loc potrivit la Chagar pentru construirea casei; trebuie închiriată o casă în Amuda pentru perioada cât va fi construită casa; trebuie întocmit contractul cu şeicul şi, cel

mai urgent, trebuie să încasăm fără întârziere ordinul de plată care ne aşteaptă la Hasetshe, în caz că drumul ar deveni impracticabil din pricina ploilor.

În ultimul timp, Hamoudi a aruncat cu banii în stânga şi în dreapta în Amuda, în scopul „reputaţiei" noastre. La arabi, cheltuirea banilor pare să fie o notă de onorabilitate, concretizată în întreţinerea notabilităţilor în cafenele! Să pari meschin este o dezonoare cumplită. Hamoudi se tocmeşte fără remuşcare cu bătrânele care ne aduc lapte şi cu alte bătrâne care ne spală rufele pentru ceea ce pare o sumă incredibil de mică.

Max şi cu mine am pornit în Mary spre Hasetshe, deşi cerul e înnourat şi cade o burniţă fină. Ajungem fără incidente, deşi ploaia s-a înteţit şi ne întrebăm dacă o să ne mai putem întoarce.

Spre disperarea noastră, când ajungem la oficiul poştal, şeful poştei e plecat. Nimeni nu ştie unde e, dar se porneşte o vânătoare în scopul de a-l găsi.

Plouă tot mai tare. Max pare neliniştit şi spune că nu o să ne mai putem întoarce decât dacă maşina o ia repede din loc. Aşteptăm nerăbdători în timp ce continuă să plouă.

Şeful poştei apare pe neaşteptate, mergând agale cu un coş de ouă.

Ne salută cu plăcere şi mirare. Max îi reteză obişnuitele formule de politeţe şi îl îndemnă să-i dea zor. O să fim izolaţi aici, spune el.

— Şi de ce nu? Întreabă şeful poştei. Va fi o plăcere pentru mine să rămâneţi aici câteva zile. Hasetshe este un oraş cât se poate de plăcut. Rămâneţi mai mult la noi, ne invită el ospitalier.

Max îi cere din nou să se grăbească. Şeful poştei descuie agale biroul şi începe să caute cu încetinitorul, în timp ce încercă să ne convingă să rămânem mai mult.

Ciudat, spune el, nu reuşeşte să găsească acest plic important. Îşi aminteşte că a sosit, şi chiar şi-a spus: „Într-o bună zi va veni Khwaja după el". De aceea l-a pus într-un

loc sigur, dar care oare e locul ăsta? Sare în ajutor un funcţionar şi cercetarea continuă. În cele din urmă plicul e scos la lumină şi parcurgem obişnuitele obstacole în obţinerea banilor în numerar. Ca şi data trecută, banii trebuie colectaţi din Bazar.

Şi plouă, şi plouă! În sfârşit avem ce dorim. Max are grijă să cumpere pâine şi ciocolată în caz că ne petrecem o noapte sau două en route, urcăm în Mary şi pornim cu toată viteza. Trecem cu succes prima albie, dar la a doua ne întâmpină o priveliţte ameninţătoare. Autobuzul poştal e împotmolit în ea, şi dincolo de el aşteaptă un şir de maşini.

Toată lumea a coborât în albie – sapă, fixează scânduri, ţipă încurajator.

Max spune descurajat:

— Aici ne petrecem noaptea.

E un gând negru. Am petrecut multe nopţi în deşert în maşină, dar niciodată cu plăcere. Te alegi cu răceală şi crampe şi te dor toate oasele.

Totuşi, de data asta avem noroc. Autobuzul reuşeşte să iasă şi celelalte maşini îl urmează, după care trecem şi noi. Taman la timp – apa creşte rapid.

Călătoria pe drumul spre Amuda are ceva de coşmar – un lung şi continuu derapaj. Cel puţin, de două ori Mary se întoarce în loc cu faţa spre Hasetshe, în ciuda lanţurilor de la roţi.

Ajungem pe întuneric şi toţi aleargă spre noi cu strigăte de bun venit şi lanterne aprinse.

Sar greoi din Mary şi îmi croiesc drum spre uşa camerei noastre. Abia pot să merg din cauza noroiului care mi se lipeşte de tălpi în straturi atât de grele că abia pot să ridic piciorul.

Se pare că nimeni nu se aştepta să ne întoarcem, iar felicitările şi El hamdu lillah-urile sunt zgomotoase.

Mă uit la cozonacii de noroi de pe tălpile mele şi râd. Hamoudi râde şi el şi îi spune lui Max:

— E bine că o avem pe Khatun cu noi. Râde din orice!

Totul e acum aranjat. Are loc o întâlnire solemnă între Max, şeic şi ofiţerul francez de la Serviciile Speciale care are în grijă districtul. Totul, inclusiv obligaţiile fiecărei părţi, e scris negru pe alb. Şeicul alternează între a spune că tot ce are el îi aparţine lui Max şi sugestia că suma de o mie de lire în aur pe care ar trebui s-o primească ar fi numai potrivită!

În cele din urmă cedează foarte dezamăgit de a-şi fi văzut visurile de îmbogăţire exagerată destrămate. Îl consolează, totuşi, o clauză din contract care prevede că, atunci când expediţia nu va mai avea nevoie de casa construită special pentru ea, această casă îi va reveni lui. Ochii i se luminează şi barba mare şi roşie (vopsită) i se clatină în semn de aprobare.

— C'est tout de même un brave homme, spune căpitanul francez după plecarea şeicului. Ridică din umeri. Il n'a pas le sou comme tous ces gens là!

Negocierile pentru închirierea unei case în Amuda sunt complicate de faptul că – lucru abia recent ieşit la lumină – în loc de o casă, cum ne-am imaginat, par să fie şase! Şi cum şase case sunt locuite de unsprezece familii, complicaţiile cresc! Preotul armean este doar purtătorul de cuvânt al celor şase proprietari de case!

În cele din urmă se ajunge la o înţelegere. La o dată anume „casele" trebuie să fie libere, iar interiorul lor tratat cu două straturi de zugrăveală albă!

Aşa că acum totul e stabilit. Este vremea să ne întoarcem pe coastă pentru a aranja. Maşinile vor încerca să ajungă la Alep via Ras-el-Ain şi Jerablus. Sunt în jur de două sute de mile şi în primele etape ale călătoriei sunt de trecut multe albii, dar cu puţin noroc drumul poate fi făcut în două zile. Dar decembrie bate la uşă şi e de aşteptat ca vremea să se strice curând. Ce va face Khatun?

Khatun, în mod ruşinos, se hotărăşte pentru un vagon de dormit. Aşa că taxiul mă duce la o gară mică şi ciudată şi, în cele din urmă, apare un important vagon de dormit

albastru în spatele unei locomotive uriaşe. Un conductor în uniformă; Madame însăşi este urcată cu greu pe treapta înaltă a scării.

— Cred că eşti înţeleaptă, spune Max; începe să plouă.

Amândoi strigăm: „Ne vedem în Alep!” Trenul porneşte. Îl urmez pe conductor pe culoar. Deschide larg uşa compartimentului meu. Patul e făcut.

Iată, din nou, civilizaţie. Le camping s-a sfârşit. Conductorul îmi ia paşaportul, îmi aduce o sticlă de apă minerală şi spune:

— Ajungem la Alep mâine dimineaţă la şase. Bonne nuit, Madame!

La fel de bine aş putea să mă aflu în drum de la Paris spre Riviera!

Pare oarecum ciudat să găseşti un vagon de dormit aici, în mijlocul pustiului…

Alep!

Prăvălii! Baie! Spălat pe cap! Prieteni de văzut.

Când Max şi Mac sosesc aici trei zile mai târziu, plini de noroi şi cărând o grămadă de dropii împuşcate pe drum, îi întâmpin cu superioritatea celui care s-a deprins din nou cu huzurul.

Au avut o mulţime de aventuri pe drum, vremea a fost rea, şi sunt mulţumită că am ales bine.

Se pare că bucătarul a cerut recomandaţia de şofer când a fost plătit, iar Max, înainte de a comite ilegalitatea, i-a ordonat să se suie la volanul lui Mary şi să meargă prin curte.

Sărind în scaunul şoferului, 'Isa a pornit, a băgat în marşarier şi a intrat în plin în zidul curţii, dărâmând o bună bucată din el. S-a simţit profund jignit când a refuzat să-l recomande ca şofer! Până la urmă i s-a eliberat un certificat în care scria că 'Isa a fost de mare ajutor la maşină.

Şi aşa pornim spre Beirut unde ne despărţim de Mac. Noi ne vom petrece iarna în Egipt, iar Mac în Palestina.

IV. Primul sezon la Chagar Bazar.

E primăvară când ne întoarcem în Beirut. Prima privelişte care ne întâmpină pe chei este Mac, dar un Mac transformat.

Zâmbeşte cu gura până la urechi. Nu încape îndoială – e încântat să ne vadă! Până acum n-am ştiut niciodată dacă Mac ne place sau nu. Sentimentele lui au fost ascunse sub masca de impasibilitate politicoasă. Dar acum este limpede că pentru el această întâlnire este revederea cu prietenii. N-am cuvinte să spun cât mă încălzeşte asta! De acum înainte nervozitatea mea în relaţiile cu Mac se evaporează. Ba chiar îl întreb dacă de când nu ne-am văzut a stat zilnic pe pledul lui scriindu-şi jurnalul.

— Fireşte, spune Mac, arătând uşor surprins.

De la Beirut plecăm la Alep şi ne facem obişnuitele cumpărături etc. Este angajat un şofer pentru Mary – de data asta nu unul „economic” cules de pe faleză, ci un armean înalt, cu înfăţişare necăjită, care are în tot cazul un anumit număr de atestări cu privire la cinste şi pricepere. A lucrat cândva pentru ingineri germani şi principalul său dezavantaj la prima vedere este vocea sa, care are tendinţa să fie ascuţită şi iritant de plângăreaţă. Nu există totuşi nici un dubiu că va fi un salt calitativ de la jalnicul Abdullah. Ne interesăm de Aristide, pe care ne-ar plăcea să-l avem cu noi, şi obţinem informaţia că Aristide este acum cu mândrie în „serviciul guvernului”. Conduce o maşină de spălat străzile în Deir ez-Zor!

Soseşte ziua prestabilită şi avansăm spre Amuda cu două mijloace de transport. Hamoudi şi Mac cu Mary (acum despuiată de onoruri regale şi cunoscută ca Blue Mary, întrucât a primit un strat oarecum scandalos de vopsea albastră) urmează să ajungă primii, şi să se asigure că totul e pregătit pentru primirea noastră. Eu şi Max călătorim ca nişte domni cu trenul până la Kamichlie, pentru a petrece acolo o zi semnând actele necesare cu autorităţile militare franceze. Este în jur de ora patru când plecăm din Kamichlie spre Amuda.

Când ajungem, este evident că lucrurile nu s-au desfăşurat conform planului. Există o notă de bramburească, învinuirile zgomotoase şi plângerile umplu aerul. Hamoudi are o înfăţişare tulburată la culme, iar Mac una stoică.

Aflăm curând faptele.

Casa închiriată de noi, care ar fi trebuit să fie eliberată, curăţată, zugrăvită în alb la o anumită dată de la care trecuse deja o săptămână, la sosirea lui Hamoudi şi Mac cu o zi în urmă, pe lângă faptul că nici vorbă de zugrăveală şi curăţenie, mai era încă ocupată de şapte familii de armeni!

Tot ce se putea face în douăzeci şi patru de ore fusese făcut, dar rezultatul nu e încurajator!

Hamoudi, de acum bine instruit în doctrina esenţială conform căreia confortul Khatun-elor e pe locul întâi, şi-a dedicat toată energia în scopul obţinerii unei camere fără armeni şi dobitoace, văruite la repezeală. În ea fuseseră instalate două paturi de campanie, unul pentru Max şi unul pentru mine. Restul casei era încă în haos, şi am bănuiala că Mac şi Hamoudi au petrecut o noapte lipsită de confort.

Dar de acum totul va fi bine, ne asigură Hamoudi, zâmbindu-ne cu zâmbetul lui irezistibil.

Litigiile şi învinuirile se desfăşoară acum între familiile armene şi preot şi, din fericire, nu ne privesc pe noi, iar Max îi îndeamnă să plece să se certe în altă parte!

Femei, copii, găini, pisici, câini – toţi plângând, jelind, ţipând, strigând, blestemând, rugându-se, mieunând, cotcodăcind şi lătrând – ies agale din curte ca o fantastică scenă finală dintr-o operă!

Fiecare, îmi închipui, a fost tras pe sfoară de fiecare! Haosul financiar este total, iar patimile stârnite între fraţi, surori, cumnate, veri şi străbunici sunt mult prea complicat de înţeles.

În mijlocul haosului, bucătarul nostru (un bucătar nou, pe nume Dimitri) continuă cu calm să prepare masa de seară. Ne aşezăm şi mâncăm uşuraţi şi după aceea ne retragem frânţi la culcare.

La culcare – dar nu la odihnă! Niciodată n-am avut o scârbă exagerată faţă de şoareci, dar prima noastră noapte în Amuda a fost o experienţă pe care n-am s-o uit niciodată.

Imediat ce am stins lampa, puzderii de şoareci (şi cred cu adevărat că erau sute) ies din găurile din pereţi şi podea. Aleargă veseli pe paturile noastre, chiţăind în timp ce aleargă. Şoareci pe faţa ta, şoareci încurcaţi în părul tău – şoareci, şoareci! ŞOARECI…!

Aprind o lanternă. Oribil! Pereţii sunt plini de nişte creaturi ciudate, palide, asemănătoare gândacilor de bucătărie! Un şoarece stă pe piciorul patului meu, ocupându-se de mustăţile lui!

Pretutindeni sunt gângănii oribile, târâtoare!

Max îmi spune cuvinte liniştitoare.

Dormi, mă îndemnă el. O dată ce eşti adormită, niciuna din chestiile astea nu te va mai deranja.

Excelent sfat, dar greu de aplicat! Mai întâi trebuie să adormi, lucru care, cu şoarecii făcând teren de sport pe tine şi alergând sănătos, nu prea e posibil. Sau nu e posibil pentru mine. Max pare s-o facă foarte bine.

Caut să-mi înăbuş scârba şi chiar aţipesc puţin, când nişte picioruşe alergând pe faţa mea mă deşteaptă. Aprind lanterna. Gândacii s-au înmulţit, iar un păianjen mare şi negru coboară spre mine din tavan!

Şi aşa trece noaptea, şi mi-e ruşine să spun că la două a.M. Mă apucă isteria. Când vine dimineaţa, declar eu, am să mă duc la Kamichlie să aştept trenul, şi am să mă întorc direct la Alep! Iar de la Alep am să mă duc direct în Anglia! Nu pot să suport viaţa asta! N-am s-o suport! Vreau acasă!

Max rezolvă situaţia cu abilitate. Se scoală, deschide uşa, îl strigă pe Hamoudi.

În cinci minute paturile noastre sunt trase afară, în curte. Un timp, zac cu ochii la cerul înstelat de deasupra. Aerul e răcoros şi înmiresmat. Adorm buştean. Max, îmi închipui, scoate un oftat de uşurare înainte de a adormi şi el.

— Chiar ai de gând să pleci la Alep? Mă întreabă neliniştit Max dimineaţa următoare.

Roşesc un pic amintindu-mi criza de isterie. Nu, răspund eu; n-am să mă fâţâi de colo-colo prin lume. Dar am de gând să continui să dorm în curte!

Hamoudi explică liniştitor că totul va fi bine în curând. Găurile din dormitor sunt astupate cu gips şi ciment. Se va da încă un strat cu var. Mai mult, vine un motan; a fost închiriat. E un super-motan – un motan profesionist de înaltă clasă.

Îl întreb pe Mac ce fel de noapte a avut când a sosit cu Hamoudi. Fiinţele alea au alergat pe el tot timpul?

— Aşa cred, spune Mac, calm ca de obicei. Dar eram adormit.

Minunatul Mac!

Motanul nostru soseşte la vremea cinei. N-am să uit în viaţa mea acel motan! Este, după cum ne anunţase Hamoudi, un motan profesionist, supercalificat. Îşi cunoaşte treaba pentru care a fost angajat şi o abordează într-o manieră de adevărat specialist.

În timp ce cinăm, se ghemuieşte la pândă în spatele unui cufăr. Când vorbim, sau ne mişcăm, sau facem prea mult zgomot, ne aruncă o privire iritată.

„Trebuie să vă cer să faceţi linişte, pare să spună. Cum am să-mi fac treaba fără cooperare?”

Expresia lui este atât de fioroasă încât ne supunem pe dată, vorbim în şoaptă şi mâncăm având grijă să facem cât mai puţin zgomot cu tacâmurile şi paharele.

De cinci ori în timpul mesei iese din gaură câte un şoarece şi aleargă pe podea şi de cinci ori motanul zvâcneşte. Rezultatul e imediat. Aici nu există zăbavă occidentală, nici joacă sau hărţuirea victimei. Motanul retează pur şi simplu capul şoarecelui îl ronţăie tot, şi trece la iestul corpului! Este de-a dreptul oribil, dar absolut practic.

Motanul rămâne cu noi cinci zile. După acele cinci zile, nu mai apare picior de şoarece. N-am mai văzut nici până

atunci, nici de atunci, un asemenea motan profesionist. Nu ne-a dat nici o atenţie, nu ne-a cerut niciodată lapte sau o fărâmă de mâncare. A fost rece, ştiinţific şi impersonal. Un motan desăvârşit!

Acum suntem instalaţi. Pereţii au fost văruiţi, cercevelele şi uşa vopsite, iar un tâmplar şi cei patru fii ai lui s-au instalat în curte şi ne fac mobila pe comandă.

— Mese, spune Max, mai ales mese! Niciodată nu-ţi ajung mesele.

Înaintez o rugăminte pentru un scrin cu sertare şi Max îmi oferă cu mărinimie un şifonier cu cuie pe post de cuier.

Mac schiţează un suport pentru prosoape şi tâmplarii încep să lucreze la el. Bătrânul îl aduce mândru în camera mea spre completare. Arată altfel decât în schiţa lui Mac şi, când tâmplarul îl lasă jos, îmi dau seama de ce. Are nişte picioare colosale, nişte suluri mari şi curbate de picioare. Ies în afară astfel încât, indiferent unde l-ai pune, invariabil te împiedici de ele.

Întreabă-l, îi spun lui Max de ce a făcut picioarele astea în loc să se limiteze la schiţa lui Mac.

Bătrânul se uită la noi cu demnitate.

— Le-am făcut aşa ca să fie frumoase, spune el.

În faţa acestui argument mă dau bătută şi mă resemnez să mă împiedic până la sfârşitul sezonului de acele picioare hidoase.

Afară, în capătul îndepărtat al curţii, se zideşte un closet din cărămizi de argilă nearsă, pentru mine.

În seara aceea, la cină, îl întreb pe Mac care a fost prima lui realizare ca arhitect.

— Asta este prima mea lucrare practică – closetul tău!

Oftează cu tristeţe şi simt că mi se rupe sufletul de mila lui. Asta nu va da bine în memoriile lui când va ajunge să şi le scrie.

Azi vin la ceai căpitanul Le Boiteaux şi două călugăriţe. Îi întâmpinăm în sat şi îi aducem acasă. Aşezată cu mândrie în

faţa uşii se află ultima realizare a tâmplarului – scaunul de la closetul meu!

Casa este organizată acum. Camera în care am dormit în prima noapte şi care, pe timpul nopţii, mai colcăie încă de gândaci, este atelierul de desen. Aici Mac poate lucra în singurătate, rupt de contactul cu oamenii.

În tot cazul, pe el îl lasă rece gândacii!

Vine apoi sufrageria. În continuare, camera de antichităţi, unde vor fi depozitate descoperirile noastre, unde vor fi spălate oalele de lut şi obiectele sortate, catalogate şi etichetate. (Este plină de mese!). Urmează apoi un mic birou – cameră de zi, unde odihneşte maşina mea de scris şi unde sunt instalate şezlongurile. Dacă de şoareci am scăpat (mulţumită motanului nostru), dacă de gândaci sperăm să scăpăm (cu ajutorul a încă două straturi de var), de purici nu văd cum am putea scăpa.

Avem mult de suferit din pricina puricilor. Puricele are o vitalitate debordantă şi se pare să aibă o viaţă miraculos protejată. Le dă cu tifla Keatings-ului şi Flit-ului şi tuturor sortimentelor de insecticide. Nu atât pişcătura puricilor mă deranjează cât neostoita lor energie, ţopăiala lor zglobie şi fără de sfârşit în jurul mijlocului tău.

Max suferă din cauza puricilor mai rău decât mine. Într-o zi găsesc şi omor o sută şapte purici în banda pijamalei lui! El consideră puricii enervanţi. S-ar părea că eu mă aleg cu surplus de purici – adică, cei care n-au fost în stare să-şi găsească culcuş pe Max. Ai mei sunt de categoria a doua, purici inferiori, neselecţionaţi pentru salturi înalte!

Mac, se pare, n-are purici. Mi se pare foarte nedrept.

Viaţa se desfăşoară acum după reguli obişnuite. Max se scoală zilnic în zori şi pleacă la movilă. În majoritatea zilelor merg cu el, dar sunt şi zile în care rămân acasă şi mă ocup de alte lucruri precum spălarea oalelor şi obiectelor, etichetarea lor şi, uneori, îmi văd de meseria mea şi bat la maşină. Mac stă şi el acasă două zile pe săptămână, ocupat în atelierul de desen.

Dacă merg la movilă, ziua mi se pare lungă, dar nu foarte lungă când e vreme bună. E frig până ce soarele e sus bine, dar după aceea este foarte plăcut. Peste tot au răsărit flori, majoritatea din ele mici anemone roşii, cum le numesc eu în mod incorect (ranunculus este, parcă, denumirea corectă).

Max a adus o mână de lucrători din Jerablus, oraşul natal al lui Hamoudi. Ni s-au alăturat şi cei doi fii ai lui Hamoudi, care şi-au terminat lucru la Ur. Yahya, cel mare, este un flăcău înalt, cu un zâmbet larg, vesel. Este ca un câine prietenos. Cel mic, Alawi, este arătos şi, probabil, mai inteligent decât fratele său. Are însă un temperament coleric şi, uneori, sare la ceartă. Un văr mai mare, Abd es Salaam, este tot şef de echipă. După ce ne vede porniţi, Hamoudi urmează să se întoarcă acasă.

O dată ce lucru a fost pornit de străinii din Jerablus, lucrătorii din zonă s-au grăbit să se angajeze. Bărbaţii din satul şeicului au început deja lucrul. Acum, încep să sosească din satele vecine grupuri mici de bărbaţi. Sunt kurzi de dincolo de graniţa turcească, armeni şi câţiva yezidişi (aşa-numiţii adoratori ai diavolului) – oameni blânzi cu aspect melancolic, sortiţi să fie victimizaţi de ceilalţi.

Sistemul este simplu. Bărbaţii, sunt organizaţi în brigăzi. Cei cu experienţă cât de cât în săpături şi cei care par inteligenţi şi prind repede sunt aleşi să dea cu târnăcopul. Bărbaţi, flăcăi şi copii primesc acelaşi salariu. Pe deasupra, există şi un mic premiu în bani pentru fiecare obiect găsit.

Din fiecare brigadă, cel cu târnăcopul are cele mai mari şanse să găsească obiecte. Când i se termină de trasat careul respectiv, începe să dea cu târnăcopul. După el vine cel cu lopata. Acesta încarcă pământul în coşuri pe care trei sau patru băieţi le cară într-un loc destinat depozitării. După ce răstoarnă pământul îl sortează în probabilitatea găsirii vreunui obiect care i-a scăpat casmagiului şi celui cu lopata, şi cum adesea aceştia sunt băieţi cu ochiul ager, nu rareori vreo amuletă mică sau mărgea le aduce o frumoasă recompensă. Lucrurile găsite de ei şi le leagă într-un colţ al

veşmintelor de pânză jerpelite ca să le arate la sfârşitul zilei. Din când în când vin la Max cu câte un obiect, şi pe baza răspunsului lui „păstrează-l” sau „shiluh, aruncă-l”, i se decide soarta. Acest lucru se aplică obiectelor mici – amulete, fragmente de oale de lut; la oasele unui mormânt sau urmele unui zid de cărămidă, şeful de echipă în cauză îl cheamă pe Max şi lucrurilor li se acordă grija cuvenită. Max sau Mac scobesc cu atenţie în jurul obiectelor găsite cu un cuţit, dau pământul la o parte şi suflă praful rămas. Apoi, înainte ca obiectele să fie scoase, sunt fotografiate şi schiţate într-un carnet.

Dezgroparea clădirilor, atunci când apar, este de asemenea o afacere delicată care necesită specialişti. De regulă, şeful de echipă ia el însuşi târnăcopul şi urmăreşte cu grijă zidul din cărămizi de argilă, dar un „târnăcopar” inteligent, deşi total lipsit de experienţă, prinde repede arta urmării zidului şi nu după mult timp îl vei auzi spunând încrezător în timp ce sapă: „Hadha Iibn”! (Acesta este zidul).

Pe total, lucrătorii noştri sunt cei mai inteligenţi. Dezavantajul lor este atitudinea lor provocatoare – întotdeauna reuşeşte să-i scoată din fire pe kurzi şi arabi. În tot cazul, certurile sunt aproape permanente. Toţi lucrătorii noştri sunt aprigi din fire şi fiecare are asupra lui „mijloace de exprimare” – cuţite mari, măciuci şi un fel de buzdugane. Îşi sparg capetele, se încleştează într-o luptă corp la corp pe viaţă şi pe moarte, în timp ce Max anunţă zgomotos regulile săpatului.

— Pentru toţi, care se bat, se va institui o amendă! Rezolvaţi-vă certurile în afara orelor de program! În timpul lucrului sunt interzise bătăile. În timpul lucrului, eu sunt tatăl vostru şi ce spune tatăl trebuie respectat! Nici n-am să vă ascult motivele de dispută, nici n-am să fac altceva. Indiferent cine e vinovat într-o bătaie, toţi care se bat vor primi aceeaşi amendă.

Bărbaţii ascultă şi aprobă din cap.

— E adevărat! El e tatăl nostru. Nu trebuie să existe bătăi, altfel s-ar putea distruge cine ştie ce piesă de valoare.

Bătăile, totuşi, continuă să se încingă. Pentru bătăi repetate, un om este suspendat. Suspendarea durează o zi sau două şi, chiar şi atunci când e concediat definitiv, de regulă reapare după următoarea zi de plată şi cere să fie angajat pentru schimbul următor.

După câteva experimente, ziua de plată este fixată după o perioadă de aproximativ zece zile. Unii dintre lucrători vin din sate destul de îndepărtate, aducându-şi cu ei mâncare. Aceasta (un sac de făină şi câteva cepe) se termină în zece zile şi atunci omul cere voie să se ducă acasă, întrucât nu mai are mâncare. Descoperim că unul dintre marile dezavantaje este că oamenii nu lucrează în mod regulat. De îndată ce sunt plătiţi, se lasă de muncă. „Acum am bani. De ce să mai lucrez? Mă duc acasă”. În două săptămâni banii se termină, omul se întoarce şi cere să fie reangajat. Pentru noi este un lucru supărător, întrucât o brigadă obişnuită să lucreze împreună este mult mai eficientă decât o combinaţie nouă.

Francezii au metodele lor de a trata acest obicei care le-a produs mari dificultăţi, atunci când munca se desfăşura la calea ferată. Ei obişnuiau să îşi ţină permanent lucrătorii cu o restanţă de plată valorând jumătate de salariu. Acest lucru îi face să lucreze continuu. Locotenentul l-a sfătuit pe Max să adopte acest sistem, dar, după consultări, am decis să nu-l adoptăm întrucât, din punctul de vedere al lui Max, sistemul părea practic nedrept. Oamenii îşi câştigaseră banii prin muncă şi erau perfect îndreptăţiţi să îşi ia salariul întreg. Aşa că a trebuit să ne conformăm cu veniri şi plecări continue.

După ce ajungem la movilă la şase jumătate, la opt jumătate se ia pauză pentru micul dejun. Mâncăm ouă fierte tari şi clătite arăbeşti, iar Michel (şoferul) ne dă ceai fierbinte pe care îl bem din căni emailate, şezând în vârful movilei, dominând peisajul incredibil de fermecător. Aerul

este înmiresmat. Este unul din momentele în care îţi zici că e grozav să trăieşti. Şefii de echipă rânjesc fericiţi; copii mici mânând vaci vin şi se uită cu timiditate la noi. Sunt îmbrăcaţi în zdrenţe, iar dinţii lor albi strălucesc când ne zâmbesc. Îmi spun în sinea mea cât de fericiţi arată şi cât de plăcută e viaţa lor.

La această oră din zi, aşa-numiţii copii norocoşi din ţinuturile europene stau în săli de clasă aglomerate, lipsiţi de aer curat, căznindu-se să înveţe literele alfabetului, scriind cu degete chircite. Mă întreb în sinea mea dacă o să ajungem să spunem într-o bună zi, peste o sută de ani sau mai bine, pe un ton şocat: „Pe vremea aceea bieţii copii erau obligaţi să meargă la şcoală, să stea închişi în clădiri, în bănci ore întregi! E groaznic să te gândeşti la asta! Bieţii copilaşi!”

Rupându-mă din gânduri, îi zâmbesc unei fetiţe cu o frunte tatuată şi îi întind un ou fiert.

Ea scutură imediat din cap alarmată şi se îndepărtează în grabă. Simt că am comis o greşeală.

Şefii de echipă suflă în fluiere. Înapoi la muncă. Hoinăresc agale în jurul movilei, oprindu-mă din când în când la diferite posturi de lucru. Întotdeauna speri să te afli la faţa locului când apare o descoperire interesantă. După ce stau sprijinită în bastonul meu vreo douăzeci de minute urmărindu-i pe Mohammed Hassan şi echipa lui, trec mai departe la 'Isa Daoud, ca să aflu mai târziu că descoperirea zilei – un frumos vas cu încrustaţii – a fost făcută exact după ce mi-am schimbat postul.

Mai am şi o altă sarcină. Stau cu ochii pe băieţii cu coşurile căci unii dintre cei mai leneşi dintre ei, atunci când duc coşurile la locul de depozitare a pământului, nu se întorc imediat. Stau la soare şi răscolesc liniştit pământul din coşurile lor şi adesea petrec aşa un confortabil sfert de oră! Ba şi mai supărător, unii dintre ei se ghemuiesc şi trag câte un pui de somn!

Spre sfârşitul săptămânii, în rolul meu de spion-şef, raportez ce am descoperit.

— Băieţelul acela foarte mic, cel cu turban galben, este a-ntâia; nu trândăveşte o clipă. Eu l-aş suspenda pe Salah Hassan; întotdeauna doarme pe grămada de pământ. Abdul Aziz este cam leneş şi la fel şi cel în zdrenţele alea albastre.

Max e de acord că Salah Hassan trebuie suspendat, dar spune că Abdul Aziz are un ochi atât de ager că nu-i scapă nimic.

Când şi când, în cursul dimineţii, în timp ce Max îşi face turul, se face simţită o izbucnire de energie total fictivă. Toată lumea strigă „Yallah!”, ţipă, cântă, dansează. Băieţii cu coşurile dau zor înspre şi de la depozitul de pământ, îşi leagănă în aer coşurile goale, ţipă şi râd. Apoi totul se stinge din nou şi lucrurile îşi reiau mersul lent de mai înainte.

Şefii de echipă scot întruna o serie de strigăte de îndemn „Yallah!” şi un fel de formulă de ironie care probabil şi-a pierdut semnificaţia de atâta repetat.

— Aşa se mişcă femeile bătrâne! Sigur nu sunteţi bărbaţi! Câtă încetineală! Ca nişte vaci dărâmate! Etc., etc.

Mă duc în capătul îndepărtat al movilei şi mă aşez printre flori, întrând într-o stare plăcută.

Un grup de femei vine din zare către mine. După veselia coloritului lor, sunt femei kurde. Sapă de zor şi scot rădăcini şi culeg frunze. La un moment dat, şed toate în cerc în jurul meu.

Femeile kurde sunt vesele şi frumoase. Ele poartă culori luminoase. Aceste femei au pe cap turbane de un portocaliu aprins, iar hainele lor sunt verzi şi purpurii şi galbene. Îşi ţin capul drept, sunt înalte şi au o ţinută mândră. Au feţe bronzate, cu trăsături regulate, obrajii roşii şi, în general, ochi albaştri.

Bărbaţii kurzi seamănă izbitor cu tabloul lordului Kitchener pe care îl aveam agăţat în camera mea când eram copil.

Faţa roşie precum cărămida, mustaţa mare, castanie, ochii albaştrii, înfăţişarea marţială şi fioroasă!

În acest colţ de lume satele kurde şi arabe sunt aproape egale ca număr. Ei duc aceeaşi viaţă şi aparţin aceleiaşi religii, dar n-ai putea confunda o clipă o femeie kurdă cu una arabă. Arăboaicele sunt invariabil umile şi retrase; ele îşi feresc faţa când vorbeşti cu ele; dacă se uită la tine, o fac de la distanţă. Când zâmbesc, o fac cu timiditate, cu faţa pe jumătate întoarsă. În general poartă negru sau culori închise. Şi n-ai să vezi niciodată o arăboaică venind şi adresându-i-se unui bărbat! O kurdă nu are nici un dubiu că e la fel de bună ca un bărbat, dacă nu chiar mai bună! Ele ies din case şi fac glume cu orice bărbat, petrecându-şi ziua cât se poate de plăcut. Nu se sfiiesc câtuşi de puţin să-şi bruftuluiască bărbaţii. Lucrătorii noştri din Jerablus, neobişnuiţi cu kurzi, sunt profund şocaţi.

Kurdele mele din această dimineaţă mă examinează cu un interes sincer şi schimbă impresii între ele. Sunt foarte prietenoase, îmi fac semne din cap, râd, pun întrebări, apoi oftează şi scutură din cap în timp ce îşi ating buzele cu degetele.

Ele spun limpede: „Ce păcat că nu ne putem înţelege!” Arată spre vârful movilei. Sunt femeia lui Khwaja? Dau din cap. Lansează altă serie de întrebări, apoi îşi dau seama că nu pot primi răspuns şi încep să râdă.

Încercând să-mi explice ce fac ele cu ierburile şi plantele pe care le culeg. Ah, dar e inutil!

Izbucneşte o altă cascadă de râs. Se ridică, zâmbesc, dau din cap şi se îndepărtează vorbind şi râzând. Sunt ca nişte flori mari în culorii vii…

Trăiesc în colibe de lut, probabil cu puţine oale de gătit la dispoziţie, totuşi veselia şi râsul lor sunt neforţate. Viaţa lor li se pare frumoasă, cu o savoare rabelainiană. Sunt frumoase, pline de viaţă, vesele.

Trece fetiţa mea arăboaică, mânând vacile. Îmi zâmbeşte cu timiditate, apoi îşi fereşte repede ochii.

Aud în depărtare fluierul şefului de echipă. Este douăsprezece şi jumătate – pauza de prânz.

Îmi îndrept paşii spre locul în care mă aşteaptă Max şi Mac. Michel aşează prânzul pe care ni l-a trimis Dimitri.

După prânz ne ducem să ne uităm la şantierul casei noastre. Este la vreo sută de metri dincolo de sat şi de casa şeicului, la sud-est de movilă. Fundaţia e turnată deja şi îl întreb cu îndoială pe Mac dacă încăperile nu sunt prea mici. Pare amuzat şi îmi spune că ăsta este efectul spaţiului deschis înconjurător. Casa urmează să fie construită cu un dom central; acesta va avea în centru o cameră mare de zi şi de lucru, cu două camere de o parte şi de alta; bucătăria va fi separat. La structura principală putem adăuga şi alte camere dacă săpăturile se prelungesc şi avem nevoie de ele.

La mică distanţă de casă urmează să forăm un puţ, ca să nu mai depindem de puţul şeicului. Max alege locul, apoi se întoarce la lucru.

Eu mai rămân un timp şi îl urmăresc pe Mac dând ordine prin intermediul gesturilor, scuturăturilor din cap, fluierăturilor – totul cu excepţia cuvântului vorbit!

În jur de patru, Max îşi începe rondul pe la fiecare brigadă şi dă bacşiş oamenilor. Când ajunge la o brigadă, lucrătorii se opresc, se aliniază şi arată ce au găsit peste zi. Unul dintre cei mai întreprinzători băieţi de la coşuri şi-a curăţat achiziţia cu scuipat!

Deschizându-şi registrul uriaş, Max începe operaţiunea.

— Casmagiul? (Omul cu târnăcopul)

— Hassan Mohammed.

Ce a găsit Hassan Mohammed? O jumătate de oală mare, spartă, multe fragmente de oale, un cuţit de os, câteva fărâme de cupru.

Max răstoarnă colecţia, aruncă fără milă ce e fleac – de regulă acele lucruri care aprinseseră cele mai mari speranţe ale omului cu târnăcopul – bagă obiectele de os într-o cutie mică pe care o cară Michel, mărgelele în alta.

Fragmentele de oale de lut merg în unul din coşurile mari pe care îl cară un băiat mic.

Max anunţă premiul: două pence sau chiar patru pence şi notează în registru. Hassan Mohammed repetă suma şi o stochează în memoria lui încăpătoare.

La sfârşitul săptămânii au loc operaţii aritmetice înfiorătoare. Se adună fiecare sumă zilnică, rezultatul se adună la suma ratei zilnice a salariului, iar apoi se plăteşte suma rezultată astfel. Omul plătit ştie exact cât are de primit! Uneori, el va spune: „Nu e destul – trebuie să mai fie două pence”. Sau, ca de atâtea ori: „Mi-aţi dat prea mult, îmi datoraţi cu patru pence mai puţin.” Rareori se înşeală. Din când în când apar erori din cauza similitudinii numelor. Adesea există trei sau patru Daoud Mohammed şi trebuie să fie deosebiţi prin rostirea numelui următor, Ibrahim sau Suliman.

Max trece la omul următor.

— Numele tău?

— Ahmad Mohammed. Nu are prea multe; strict vorbind, n-are nimic din ce vrem noi, dar trebuie încurajată cât de cât, aşa că Max alege câteva cioburi şi le aruncă în coş anunţând ceva mărunţiş.

Dar acum urmează micul Abdul Jehar care întinde cu îndoială nişte mărgele micuţe şi un alt obiect la care Max se repede pe dată. Este un cilindru de sigilii, intact, şi dintr-o perioadă bună – o descoperire cu adevărat valoroasă. Micul Abdul este felicitat, în dreptul numelui lui este trecută suma de cinci franci şi izbucneşte un murmur de entuziasm.

Nu există nici o îndoială că pentru lucrători, toţi pariori din fire, incertitudinea afacerii este principala atracţie.

Oamenii care au fost premiaţi se întorc la lucru într-un mod dezordonat. Max continuă până ajunge la ultima brigadă.

Acum a mai rămas o jumătate de oră până la apus. Se aude fluierul. Toată lumea ţipă „Gata! Gata!” îşi aruncă în

aer coşurile, le prind, o iau la fugă pe deal în jos ţipând şi râzând.

S-a mai sfârşit o zi de muncă. Cei care vin din sate aflate la două sau trei mile depărtare pornesc către casă pe jos. Câţiva oameni ale căror case ne sunt în drum se caţără pe acoperişul lui Mary. Plecăm spre casă.

Printr-o curioasă coincidenţă, puţul pe care am început să-l săpăm se dovedeşte a fi exact pe locul unde a fost săpat un puţ în antichitate. Acest lucru are un asemenea efect încât câteva zile mai târziu cinci domni bărboşi şi gravi îl aşteaptă pe Max la poalele movilei.

Au venit, explică ei, din sate aflate la multe mile depărtare. Au nevoie de mai multă apă. Khwaja ştie locurile unde se află ascunse puţurile – puţurile acelea pe care le-au avut romanii. Dacă el le va indica locurile, îi vor rămâne veşnic recunoscători.

Max le explică precum că a fost o pură întâmplare că am nimerit exact în locul în care a existat cândva un puţ.

Domnii gravi zâmbesc politicos dar neîncrezători.

— Ai o mare înţelepciune, Khwaja; lucru ăsta este ştiut. Secretele antichităţii sunt pentru tine ca o carte deschisă. De aceea, arată-ne locurile în care să săpăm şi îţi vom da daruri.

Niciunul din protestele lui Max nu e crezut. Mai degrabă este privit ca un magician care îşi apără secretele. El ştie, murmură ei, dar nu vrea să spună.

— Îmi doresc să nu fi dat niciodată peste blestematul ăsta de puţ roman, spune Max cu năduf. Îmi provoacă numai probleme.

Complicaţiile apar când trebuie plătiţi oamenii. Moneda oficială a acestei ţări este francul francez. Dar prin părţile astea mejidi-ul turcesc este folosit de atâta timp încât localnicii conservatori nu vor să audă de altceva. În bazare e folosită această monedă, deşi băncile nu operează cu ea. Oamenii noştri refuză să fie plătiţi în altceva în afară de mejidi.

În consecinţă, Michel este trimis în bazare să schimbe moneda oficială de la bancă în moneda ilegală.

Mejidi-ul este o monedă mare, grea. Michel se împleticeşte sub greutatea săculeţilor cu monede. Le răstoarnă pe masă. Sunt toate foarte murdare şi miros a usturoi!

Înaintea zilei de plată avem seri de coşmar numărând la mejidizi, aproape asfixiaţi de mirosul lor!

Michel este de nepreţuit în multe privinţe. Este cinstit, punctual, şi cât se poate de meticulos. Nu ştie să scrie sau să citească, dar este în stare să ţină minte socoteli extrem de complicate, întorcându-se de la piaţă cu un şir lung de cumpărături, spunând cu precizie preţul fiecăreia şi punând pe masă restul exact. Niciodată nu face o greşeală la socotit.

Pe de altă parte, este arogant cât încape, extrem de certăreţ cu mahomedanii, foarte încăpăţânat şi, din nefericire, are mână grea la maşinării. Forca! Spune el cu ochii strălucind şi imediat după aceea se aude un trosc ameninţător.

Dar şi mai dezastruos este spiritul lui de economie. Este foarte amărât că nu îi sunt apreciate bananele putrede şi portocalele veştede.

— Nu existau deloc unele bune?

— Ba da, dar erau mai scumpe. Astea sunt mult mai economicoase.

Iată un cuvânt mare – Economia! Ne costă mai mult decât irosirea.

Al treilea slogan al lui Michel este Sawi – proba (să facem o încercare).

O spune pe toate tonurile – optimist, îmbietor, nerăbdător, încrezător, uneori disperat.

Rezultatul este de regulă nefericit.

Spălătoreasă noastră dovedindu-se incredibil de înceată, m-am aventurat să-mi pun jacheta şi fusta de nevastă de Făuritor de Imperiu, pe care până acum n-am avut curaj să le port.

Max îmi aruncă o privire.

— Ce naiba ai pus pe tine?

Spun în apărare că ţinuta e drăguţă şi răcoroasă.

— Nu poţi să porţi astea. Du-te şi da-ţi-le jos.

— Trebuie să port costumul. L-am cumpărat.

— E prea înspăimântător. Arăţi ca cel mai ofensiv gen de memsahib – direct din Poonah!

Recunosc cu tristeţe că am avut o bănuială în privinţa asta.

Max spune încurajator:

— Pune-ţi chestia aia verzulie cu motive în romburi Tell Halaf.

— Aş dori să nu mai foloseşti termenii oalelor tale ca să-mi descrii îmbrăcămintea, spun ţâfnoasă. E verde-citron!

Max se uită la mine cu tristeţe şi clătină din cap.

În timp ce trecem prin satul Hanzir auzim următoarea conversaţie:

— Cine sunt ăştia?

— Sunt străinii care fac săpături.

Un domn bătrân ne cercetează cu gravitate.

— Ce frumoşi sunt! Oftează el. Sunt plini de bani!

O bătrână aleargă la Max.

— Khwaja! Ai milă, intervino pentru fiul meu. L-au dus la Damasc – la închisoare. E un om bun, n-a făcut nimic – absolut nimic, jur!

— De ce l-au dus, atunci, la închisoare?

— Degeaba. E o nedreptate. Salvează-mi-l.

— Dar ce-a făcut, măicuţă?

— Nimic. Jur în faţa lui Dumnezeu. Ăsta-i adevărul!

N-a făcut nimic, doar a ucis un om!

Acum se iscă o nouă nelinişte. Mai mulţi bărbaţi din Jerablus s-au îmbolnăvit. Se află în corturi la Chagar Bazar. Trei bărbaţi zac la pat, iar necazul ivit e că ceilalţi nu vor să se apropie de ei. Nu vor să le ducă mâncare şi apă.

Această evitare a bolnavilor este foarte ciudată. Dar nu e mai puţin adevărat că totul pare ciudat într-o comunitate în care viaţa umană nu e socotită importantă.

— Vor muri de foame dacă nu li se duce mâncare, spune Max.

Colegii lor de muncă ridică din umeri.

— Inshallah – dacă asta e voinţa lui Dumnezeu.

Şefii de echipă, deşi cu reţinere, îşi demonstrează cunoştinţele despre civilizaţie şi fac bombănind unele servicii. Max abordează cu delicateţe problema spitalului. Poate aranja cu autorităţile franceze ca cei doi oameni care sunt grav bolnavi să fie primiţi în spital.

Yahya şi Alawi scutură cu îndoială din cap. Va fi o ruşine să meargă la spital, căci în spital se petrec multe lucruri dezonorante. Întotdeauna moartea este preferabilă dezonoarei.

Mă gândesc aiurea la diagnosticuri greşite, la neglijenţă.

— Care sunt aceste lucruri degradante care s-au petrecut? Întreb eu.

Max intră mai adânc în problemă. Apoi, după o serie lungă de întrebări şi răspunsuri, se întoarce şi îmi explică.

Un bărbat a fost primit în spital şi acolo i s-a făcut o clismă…

— Da, spun eu, aşteptând să continue povestea.

Max spune că asta e tot.

— Dar omul a murit?

— Nu, însă ar fi preferat să moară.

— Poftim? Strig cu neîncredere.

Max spune că aşa e. Omul s-a întors în satul lui profund îndurerat. Aşa o umilinţă era de neîndurat! Pentru el, moartea ar fi fost de preferat. Obişnuiţi cum suntem, cu ideile noastre occidentale despre importanţa vieţii, ne e greu să ne ajustăm gândirea la o altă scară de valori. Şi totuşi, pentru mintea orientală este destul de simplu. Moartea e de aşteptat să vină – e la fel de inevitabilă ca naşterea, iar dacă vine mai devreme sau mai târziu este întrutotul la vrerea lui Allah. Iar această credinţă înlătură ceea ce a devenit blestemul lumii noastre de azi – anxietatea. Poate că nu există eliberare de vrere, dar în

mod sigur există eliberare de frică. Iar boala este o stare naturală şi binecuvântată – munca este necesitatea nenaturală.

Mă gândesc la un cerşetor bătrân de care am dat în Persia. Avea o barbă albă şi o ţinută demnă şi nobilă. Vorbea cu mândrie, cu toată mâna lui întinsă.

— Dă-mi din generozitatea ta o puşcă, oh, prinţe. Mă îngrijorează că aş putea să evit moartea.

Problema celor doi bolnavi devine mai acută. Max se duce la Kamichlie şi îşi spune păsurile comandantului francez. Ofiţerii sunt întotdeauna amabili şi săritori. Max este prezentat doctorului militar francez, iar acesta merge cu noi înapoi la movilă şi consultă pe pacienţi.

Ne confirmă temerile – oamenii sunt cu adevărat bolnavi. Unul din ei, spune el, trebuie să fi intrat deja într-un stadiu avansat de boală când a venit la noi şi s-ar putea să nu mai existe mari speranţe privind recuperarea lui. Ne recomandă să-i ducem pe amândoi la spital. Oamenii sunt convinşi să accepte, şi sunt duşi imediat.

Tot foarte amabil, doctorul francez ne dă nu ştiu ce laxativ cu adevărat puternic care, spune el, va băga în viteză şi-un cal!

De asta în mod sigur este nevoie, căci oamenii vin în mod constant la Max văitându-se de constipaţie, iar laxativele obişnuite par a nu avea absolut nici un efect.

Unul din bolnavii noştri a murit în spital. Celălalt este în curs de însănătoşire. Vestea morţii ne-a parvenit după două zile de la producerea ei şi aflăm că omul a fost deja înmormântat.

Alawi vine la noi cu o faţă gravă.

— Este vorba de reputaţia noastră, ne spune el.

Inima mi se strânge uşor. Cuvântul reputaţie precede întotdeauna cererea de bani.

— Omul acesta, continuă el, a murit departe de casă. A fost îngropat aici. Asta se va răsfrânge mult asupra noastră în Jerablus.

— Dar noi n-am avut nici o vină în moartea omului, spune Max. Era deja bolnav când a venit, iar noi am făcut tot ce am putut.

Alawi înlătură moartea printr-un gest. Moartea e fleac. Nu de moartea omului este vorba. E vorba de înmormântare.

Căci în ce situaţie se vor afla rudele mortului – familia lui? El a fost îngropat într-un loc străin. Deci ai lui vor trebui să-şi lase casa şi să vină unde se află mormântul lui. Pentru un bărbat este o ruşine să nu se întoarcă să fie îngropat în ţinutul lui natal.

Max spune că nu vede ce poate face acum în privinţa asta. Omul este îngropat. Ce propune Alawi – un dar de bani familiei îndoliate?

Asta va fi ceva acceptabil, da. Dar ceea ce propune Alawi este deshumarea.

— Poftim? Să-l dezgropăm?

— Da, Khwaja. Trimite cadavrul înapoi, la Jerablus. Apoi totul va fi făcut în mod onorabil şi reputaţia voastră nu va avea de suferit.

Max spune că nu ştie dacă se poate reuşi un asemenea lucru. În cele din urmă ne ducem la Kamichlie şi ne consultăm cu autorităţile franceze. Este clar că ne consideră nebuni!

În mod neaşteptat, acesta îl îmbrăţişează pe Max. O fi fără doar şi poate o prostie, spune el, dar e posibil?

Doctorul ridică din umeri. Da, este posibil! Vor exista formalităţi – o mulţime de formalităţi.

— Et des timbres, beaucoup de timbres.

— Natural, spune Max, asta e inevitabil.

Lucrurile sunt puse în mişcare. Un şofer de taxi acceptă cu entuziasm sarcina de a transporta cadavrul (corespunzător dezinfectat). Un lucrător, văr cu decedatul, îl va însoţi. Totul este aranjat. După toate cele necesare – dezgropare, dezinfectare, plus o mulţime de formulare de semnat – sicriul este sigilat şi taximetristul îl leagă vesel pe poziţie.

— Hola! Strigă el. O să avem o călătorie veselă! Trebuie să avem grijă ca fratele nostru să nu cadă pe drum.

Toată treaba ia acum acel aer de intensă voioşie care poate fi comparat doar cu spiritul unui priveghi irlandez. Taxiul o ia din loc, cu şoferul şi vărul cântând cât îi ţine gura cântece vesele. Aceasta este o ocazie minunată pentru amândoi, îţi spui. Se distrează de minune.

Max scoate un oftat de uşurare. A lipit ultimul timbru şi a plătit taxele finale. Formele necesare au fost încredinţate taximetristului.

— Ah, în fine, s-a sfârşit cu asta! Spune Max.

Se înşeală. Călătoria mortului, Abdullah Hamid, se poate constitui într-o saga poetică. O clipă îţi vine să crezi că trupul lui nu va cunoaşte nicicând odihna.

Cadavrul soseşte la Jerablus. Este primit cu vaietele de rigoare şi cu, bănuim noi, o anumită mândrie. Are loc o mare sărbătoare – un ospăţ, de fapt. Taximetristul, invocându-l pe Allah, pleacă mai departe la Alep. Abia după plecarea lui se constată că toate „formele” importante au plecat cu el.

Se instalează haosul. Fără formele necesare, mortul nu poate fi îngropat. Este nevoie, deci, ca el să se întoarcă în Kamichlie? Se încing aprinse dispute asupra acestui aspect. Sunt trimişi mesageri – la autorităţile franceze din Kamichlie, la noi, la foarte problematica adresă din Alep a taximetristului. Totul se face cu lentoarea arabă caracteristică… Şi între timp Abdullah Hamid rămâne neîngropat.

Cât durează efectul formolului? Îl întreb neliniştită pe Max. Se obţin un nou set de forme (completate cu les timbres) care este trimis la Jerablus. Soseşte vorba că mortul este pe cale de a fi trimis înapoi la Kamichlie cu trenul. Telegrame disperate zboară de colo-colo.

Brusc, totul se sfârşeşte cu bine. Taximetristul reapare în Jerablus, fluturând formele.

— Ce scăpare! Exclamă el.

Funeraliile se desfăşoară în ordine şi decenţă. Reputaţia noastră, ne asigură Alawi, este salvată!

Autorităţile franceze încă ne mai consideră nebuni. Lucrătorii noştri ne aprobă cu gravitate. Michel este revoltat – ce lipsă de economie! Spre a-şi descărca nervii, bocăne zgomotos şi ciocăneşte tutti sub ferestre în zori până i se spune imperios să înceteze.

Tutti este numele general dat tuturor construcţiilor şi folosirii canistrelor de petrol. Ce s-ar face Siria fără canistre de petrol e greu de imaginat! Femeile aduc apa de la fântână în canistre de petrol. Canistrele de petrol ca acoperiş la case şi nu numai.

Ambiţia lui Michel, ne spune el într-un acces de confidenţă, este să aibă o casă făcută complet din tutti.

— Va fi foarte frumoasă, spune el visător, foarte frumoasă.

V. Sfârşit de sezon.

Chagar Bazar are rezultate bune, şi B. Soseşte de la Londra ca ajutor suplimentar pentru ultima lună.

Este interesant să-i urmăreşti pe B. Şi pe Mac împreună – sunt un contrast total. Se înţeleg foarte bine, dar se uită unul la altul cu un fel de uimire nedumerită.

Într-o zi când ne ducem la Kamichlie, B. Se arată brusc îngrijorat.

— Nu e păcat să îl lăsăm singur toată ziua pe bătrânul Mac? Poate că ar fi mai bine să rămân cu el.

— Lui Mac îi place să stea singur, îl liniştesc eu.

B. Pare neîncrezător. Se duce glonţ în sala de desen.

— Ascultă, Mac, vrei să rămân şi eu? Mă gândesc că te plictiseşti să stai singur toată ziua.

O expresie de consternare traversează faţa lui Mac.

— Oh, spune el, aşteptam cu nerăbdare ziua asta.

— Ciudat flăcău, Mac, ăsta, spune B. În timp ce ne bălăbănim din hârtop în hârtop în drum spre Kamichlie. Aţi văzut apusul de aseară? Splendid! M-am dus sus pe acoperiş să mă uit la el. L-am găsit pe Mac acolo. Eram un pic entuziasmat, recunosc, dar bătrânul Mac n-a scos un

cuvânt. Nici măcar un răspuns. Totuşi, presupun că a urcat acolo ca să privească apusul, nu?

— Da, el urcă de regulă seara acolo.

— Pare atât de ciudat că nu spune nimic!

Mi-l imaginez pe Mac pe acoperiş, izolat şi tăcut, şi pe B. Zumzăind entuziast lângă el.

Tocmai în acest moment, Michel traversează oblic drumul cu intenţii diabolice, apasă puternic pe accelerator şi spulberă un grup de arabi – două bătrâne şi un bărbat cu un măgar.

Ei se împrăştie ţipând şi Max se întrece pe sine înjurându-l furios pe Michel. Ce dracu' îşi închipuie el că face? Putea să-i omoare!

Asta, se pare, era mai mult sau mai puţin intenţia lui Michel.

— Ce-ar fi contat? Întrebă el ridicând mâinile în aer şi lăsând maşina să meargă de capul ei. Sunt mahomedani, nu-i aşa?

După acest enunţ, profund creştinesc conform părerilor lui, se cufundă în tăcerea martirizată a unui neînţeles. Ce fel de creştini sunt ăştia, pare el să se întrebe şi nehotărâţi în credinţa lor?

Max instituie ca regulă de fier că nu va fi permisă nici o încercare de ucidere a mahomedanilor.

Michel îngână cu tristeţe în surdină:

— Ar fi mai bine dacă toţi mahomedanii ar fi morţi!

În afară de obişnuitele noastre treburi în Kamichlie, B. Are propria lui treabă şi anume, să ia de la poştă un pachet trimis din Anglia, conţinând două pijamale.

Şeful poştei nu se află la post, dar este chemat la datorie prin diverşi mesageri. Soseşte căscând, îmbrăcat într-o senzaţională pijama în dungi. Deşi evident trezit dintr-un somn profund, este politicos şi amabil, dă mâna cu noi, ne întreabă cum progresează săpăturile. Am găsit ceva aur? Vrem să bem o cafea cu el? Şi astfel curtoazia fiind

satisfăcută, trecem la obiectul vizitei. Încep negocierile pentru livrarea pachetului lui B.

— Da, fireşte că există un astfel de pachet, spuse şeful poştei. A sosit de la Londra, Anglia. Ah, ce oraş grozav trebuie să fie! Ce mult mi-ar plăcea să îl văd! Este adresat lui monsieur B. Ah, acesta este monsieur B., noul nostru coleg?

Dă mâna cu el din nou şi rosteşte nişte formule de politeţe. B. Răspunde politicos în arabă.

După acest interludiu ne întoarcem la problema pachetului. Da, spune şeful poştei, a fost aici – de fapt, aici în oficiu! Dar nu mai e aici. A fost transferat în custodia vameşilor. Monsieur B. Trebuie să priceapă că pachetele sunt supuse vămuirii.

B. Spune că în pachet sunt veşmintele lui personale.

Şeful poştei spune:

— Fără îndoială, fără îndoială, dar asta este afacerea vameşilor.

— Trebuie să mergem, deci, la oficiul vamal?

— Aşa ar trebui, aprobă şeful poştei. Numai că azi n-are rost. Azi este miercuri, iar miercurea oficiul vamal este închis.

— Mâine, atunci?

— Da, mâine va fi deschis.

— Îmi pare rău, îi spune B. Lui Max. Presupun că asta înseamnă să vin din nou mâine ca să-mi ridic pachetul.

Şeful poştei spune că în mod sigur monsieur B. Va trebui să vină mâine, dar că nici mâine nu-şi va putea lua pachetul.

— De ce? Întreabă B.

— Pentru că, după ce formalităţile cu vama vor fi încheiate, pachetul trebuie să treacă apoi prin oficiul poştal.

— Adică, trebuie să vin iar aici?

— Categoric. Iar acest lucru nu e posibil mâine, căci mâine oficiul poştal va fi închis, spune triumfător şeful poştei.

Intrăm în subiect în detaliu, dar oficialitatea triumfă de fiecare dată. Se pare că nu există nici o zi din săptămână în

care vama şi poşta să fie deschise amândouă!

Ne vărsăm nervii pe sărmanul B. Şi îl întrebăm de ce naiba nu şi-a adus cu el blestematele de pijamale în loc să le trimită prin poştă.

— Pentru că sunt nişte pijamale foarte speciale, se apără B.

— Aşa ar trebui, spune Max, având în vedere tot buclucul pe care or să-l producă! Camionul ăsta trebuie să meargă zilnic la săpături şi înapoi. Nu să bată drumul până la Kamichlie pe post de serviciu poştal!

Încercăm să-l convingem pe şeful poştei să-l lase pe B. Să semneze acum formele poştale, dar e de neînduplecat. Formalităţile poştale sunt îndeplinite întotdeauna după vamă. Învinşi, ieşim mofluzi din oficiul poştal iar şeful poştei, probabil, se întoarce în pat.

Michel apare entuziasmat şi spune că a făcut un târg extrem de avantajos cu portocale. A cumpărat două sute de portocale la un preţ cât se poate de economic. Ca de obicei, e înjurat. Cum îşi închipuie el că o să dăm gata două sute de portocale înainte ca să se strice… Adică, dacă nu sunt stricate deja?

Unele, recunoaşte Michel, sunt o idee spre veştejire, dar sunt foarte ieftine, şi se face o mare reducere dacă se iau două sute. Max acceptă să le inspecteze şi când face asta le respinge imediat. Majoritatea din ele sunt deja acoperite cu un mucegai verde!

Michel îngână cu tristeţe: Economia! La urma urmelor sunt portocale. Pleacă şi se întoarce cu nişte găini economicoase ţinute, ca de obicei, cu susul în jos. Alte cumpărături economice şi neeconomice fiind încheiate, pornim spre casă.

Îl întreb pe Mac dacă a avut o zi bună, iar el îmi răspunde „Splendidă!” cu un entuziasm de neconfundat.

Uitându-se la Mac cu o privire nedumerită, B. Se aşează pe un scaun imaginar, şi ziua perfectă a lui Mac are un sfârşit încântător. N-am văzut niciodată pe cineva râzând

atât de mult! La intervale, în timpul cinei, izbucneşte iar în râs. Dacă ştiam precis ce anume îi gâdilă simţul umorului, am fi putut aranja să-i dăm zilnic o porţie de amuzament! B. Îşi continuă sarcina dificilă de a fi sociabil. În zilele când Max este la săpături, iar noi trei rămânem acasă, B. Bântuie prin preajmă ca un suflet rătăcit. Intră în sala de desen şi îi vorbeşte lui Mac, dar, neprimind nici un răspuns, se întoarce trist în birou, unde eu bat de zor la maşină detaliile oribile ale unei crime.

— Oh, eşti ocupată? Întrebă B.

— Da, răspund eu scurt.

— Scrii?

— Da. (şi mai scurt).

— Mă gândeam să aduc obiectele şi etichetele aici, spune B. Cu jind. Nu te-aş deranja, nu-i aşa?

Trebuie să fiu fermă. Îi explic limpede că mi-e absolut imposibil s-o dau înainte cu mortul meu dacă un viu se fâţâie, icneşte şi, după toate probabilităţile, vorbeşte în imediata vecinătate.

Bietul B. Pleacă trist, condamnat să lucreze în singurătate şi linişte. Am convingerea că dacă B. Ar fi să scrie vreodată o carte, ar face-o cel mai uşor având la îndemână un radio şi un gramofon date la maxim şi câteva conversaţii desfăşurându-se în aceeaşi cameră!

Dar când sosesc vizitatorii, fie la movilă, fie acasă, B. E pe domeniul lui.

Călugăriţe, ofiţeri francezi, arheologi în vizită, turişti – B. Este dornic şi competent să se ocupe de toţi.

— Uite, s-a oprit o maşină şi văd nişte oameni. Să mă duc să văd cine sunt?

— Oh, chiar te rog!

Şi la un moment dat grupul soseşte, păstorit dibaci de B. Care trăncăneşte în orice limbă e nevoie. În astfel de ocazii, B. Valorează cât greutatea lui în aur. I-o spunem.

— Mac nu e prea bun, nu-i aşa? Spune B. Rânjind la Mac.

— Mac, spun eu cu severitate, nu e bun deloc. El nu vrea nici măcar să încerce.

Mac zâmbeşte blând şi îndepărtat…

Mac, descoperim noi, are o slăbiciune. Slăbiciunea asta este Calul.

Problema pijamalelor lui B. Este rezolvată în felul următor: camionul îl lasă pe Mac la movilă, apoi îşi continuă drumul spre Kamichlie. Mac vrea să vină acasă la amiază, şi Alawi îi sugerează că ar putea veni călare. Şeicul are mai mulţi cai. Faţa lui Mac se luminează pe loc. Izolarea aceea blândă dispare şi e înlocuită de nerăbdare.

Din momentul acela, ori de câte ori se iveşte cel mai mic pretext, Mac vine acasă călare.

— Khwaja Mac nu vorbeşte niciodată, spune Alawi; el fluieră. Când vrea ca băiatul cu pijama să meargă la dreapta, fluieră; când vrea să vină zidarul, fluieră; acum fluieră pentru cal.

Afacerea pijamalelor lui B. Este tot nedefinitivată. Vameşii cer exorbitanta sumă de opt lire! B. Subliniază că pijamalele costă doar două lire perechea şi refuză să plătească. Se creează o situaţie extrem de dificilă. Ce să facă ei cu pachetul? Întreabă vameşii. Îl returnează şefului poştei. Acesta nu o să i-l dea lui B., iar B. Nu o să-l lase să părăsească ţara! Irosim câteva zile mergând la Kamichlie şi certându-ne în problema respectivă. Sunt chemaţi directorul băncii şi ofiţerii din Serviciul Special. Chiar şi un înalt demnitar dă o mână de ajutor. Ticălosul de şef al poştei, deşi tot în pijama, nu cedează deloc! Afacerea devine rapid un incident internaţional.

Brusc, totul se aranjează. Vameşul din Amuda soseşte acasă la noi cu pachetul. Complicaţiile sunt rezolvate: treizeci de şilingi taxa vamală, „douze francs cinquante pour les timbres, et des cigarettes, n’est ce pas?” (Pachete de ţigări îi sunt îndesate în mână) „Voila monsieur!” El zâmbeşte, B. Zâmbeşte, toată lumea zâmbeşte. Ne aşezăm în cerc şi ne uităm la B. Cum deschide pachetul.

B. Ţine cu mândrie conţinutul, explicând că este invenţia lui specială.

— Ţânţari, explică el. Nu mai e nevoie de plasă de ţânţari.

Max spune că n-a văzut un ţânţar prin părţile astea.

— Fireşte că există ţânţari, spune B. E un lucru bine cunoscut. Apa stătătoare!

Ochii îmi fug imediat la Mac.

— Aici nu există nici o apă stătătoare, spun eu. Dacă era, Mac ar fi văzut-o!

B. Spune triumfător că există un eleşteu cu apă stătătoare chiar la nord de Amuda.

Max şi cu mine repetăm că n-am văzut şi n-am auzit vreun ţânţar. B. Nu ne dă nici o atenţie şi se lansează în explicarea invenţiei lui.

Pijamalele sunt dintr-o mătase albă. Sunt dintr-o bucată şi au o cagulă care se trage peste cap şi mâneci care se termină în mănuşi fără degete. În faţă se închid până sus cu un fermoar, aşa că singurele părţi expuse atacului ţânţarilor simt ochii şi nasul.

— Iar tu inspiri şi expiri pe nas, ceea ce ţine ţânţarii la distanţă, spune triumfător B.

B. Ne dă de înţeles că atunci când vom bâţâi de malarie o să ne dorim să-i fi adoptat ideea.

Mac începe brusc să râdă. Îl privim întrebător.

— Mi-am amintit de ziua când te-ai aşezat pe scaunul inexistent, spuse Mac şi se îndepărtează chicotind vesel. În noaptea aceea adorm repede, când un zgomot cumplit ne trezeşte. Sărim din pat, crezând preţ de o clipă – că am fost atacaţi de tâlhari. Alergăm cu toţii în sufragerie. O siluetă albă aleargă bezmetic de colo-colo, ţipând şi ţopăind.

— Doamne Sfinte, B., ce s-a întâmplat? Strigă Max.

Un moment ne gândim că B. A înnebunit.

Dar ne lămurim imediat.

Prin nu ştiu ce mijloace, un şoarece s-a strecurat în pijamaua antiţânţari! Fermoarul s-a blocat.

Se face ziuă şi noi tot nu ne putem opri din râs.

Doar B. Nu este deloc amuzat…

Casa noastră se înalţă rapid. Scheletul de lemn este îmbrăcat în cărămizi de argilă nearsă. Efectul are să fie grozav. Stând pe movilă lângă Mac, îl felicit.

— Asta e mult mai frumoasă decât closetul meu, spun.

Arhitectul de succes mă aprobă. Totuşi, se plânge de lucrătorii lui care habar nu au ce e aceea acurateţe, se mulţumesc doar să râdă şi să spună că nu contează, îndrept subiectul spre cai şi Mac se înveseleşte.

Acum că vremea e caniculară, temperamentul lucrătorilor noştri s-a încins şi el. Max măreşte amenzile pentru capete sparte şi, în cele din urmă, adoptă o soluţie disperată. În fiecare dimineaţă, lucrătorii trebuie să-şi predea armele înainte de a începe lucrul. Este o decizie nepopulară, dar oamenii o acceptă cu reţinere. Tot soiul de instrumente de distrugere îi sunt înmânate lui Michel sub ochii lui Max, iar Michel le încuie în Mary. La apus, armele sunt înapoiate stăpânilor lor.

Un lucrător yezid vine şi se plânge de sete. El nu poate lucra dacă nu bea apă.

— Dar există apă aici – de ce nu bei?

— Nu pot să beau apa asta. Vine dintr-un puţ, iar în dimineaţa asta fiul şeicului a scăpat în puţ o frunză de salată verde.

Prin religia lor, yezidişii n-au voie să pomenească de salata verde sau să se atingă de ceva contaminat de ea întrucât ei cred că în ea sălăşluieşte Shaitan.

Max spune:

— Ei bine, cine ţi-a spus asta a minţit. În chiar dimineaţa asta l-am văzut pe fiul şeicului în Kamichlie şi mi-a spus că e de două zile acolo.

Apoi, în faţa oamenilor adunaţi, este citit Decretul Ordinii Publice. Nimeni nu are voie să-i mintă sau să-i persecute pe lucrătorii yezidişi. „La aceste săpături, toţi trebuie să fie ca fraţii.”

Un mahomedan face un pas înainte.

— Voi îl urmaţi pe Hristos, Khwaja, iar noi îl urmăm pe Mohamed, dar şi noi şi voi suntem duşmanii lui Shaitan (Diavolul). De aceea e de datoria noastră să-i persecutăm pe cei care cred că Shaitan o să fie restaurat şi care îl venerează.

— Atunci, ca să-ţi faci datoria pe viitor te va costa cinci franci de fiecare dată!

Câteva zile după asta nu mai primim nici o plângere din partea yezidişilor.

Yezidişii sunt nişte oameni curioşi şi deosebit de blânzi, iar faptul că îl venerează pe Shaitan (Satana) e mai mult de natura unei jertfe. Mai mult, ei cred că lumea aceasta i-a fost încredinţată lui Shaitan de către Dumnezeu, iar erei lui Shaitan îi va succeda era lui Iisus, pe care ei îl recunosc ca profet, dar unul care n-a ajuns încă la putere. Numele lui Shaitan nu trebuie niciodată menţionat şi nici un alt cuvânt care să sune ca el.

Sfântul lor altar, Sheikh’Adi, este situat pe dealurile kurde în apropiere de Mosul, şi îl vizităm când facem săpături aproape de acel loc. După părerea mea, nu poate exista în lume un loc mai frumos şi mai tihnit. Aerul este proaspăt şi limpede şi pur. Trebuie să mergi cu piciorul sau călare, cel puţin ultimele câteva mile. Se spune că prin părţile astea firea umană este atât de pură încât femeile creştine se pot scălda goale în apa râului de munte.

Iar apoi, brusc, te trezeşti faţă-n faţă cu spiralele albe ale altarului. Aici totul e calm şi blând şi paşnic, îngrijitori cu feţe blânde îţi aduc răcoritoare şi stai aşa, într-o pace perfectă, sorbindu-ţi ceaiul. În curtea interioară este intrarea în templu, pe a cărui parte laterală din dreapta se află sculptat un şarpe mare, negru. Şarpele este sacru, întrucât yezidişii cred că Arca lui Noe s-a oprit pe Jebel Sinjar şi că în ea s-a făcut o gaură. Şarpele s-a făcut ghem şi a astupat gaura, astfel încât Arca să-şi poată continua drumul.

La un moment dat ne scoatem pantofii şi suntem băgaţi în templu, păşind cu grijă peste prag, căci este interzis să calci pe un prag. De asemenea, este interzis să-ţi arăţi tălpile, lucru uşor dificil când stai pe pământ cu picioarele încrucişate.

Interiorul este întunecat şi răcoros şi se aude un clipocit de apă, izvorul sacru, despre care se spune că comunică cu Mecca. În acest templu, la vremea festivităţilor, este adusă imaginea Păunului. Păunul a fost ales spre a-l reprezenta pe Shaitan pentru că, spun unii, este cuvântul cel mai diferit faţă de numele interzis. În tot cazul, în credinţa yezidă, Lucifer, Fiul Dimineţii, este îngerul Păun.

Ieşim din nou şi ne aşezăm în liniştea şi răcoarea curţii. Amândoi urâm gândul de a ne întoarce din acest sanctuar montat în zarva chinuitoare a lumii…

Sheikh’Adi este un loc pe care n-am să-l uit niciodată.

Căpetenia yezidişilor, Mir-ul, a venit odată la locul unde săpam în Irak. Un bărbat înalt, cu faţa tristă, îmbrăcat tot în negru. El este atât popă cât şi şef, deşi tradiţia locală spunea că acest anume Mir era în întregime „condus” de mătuşa lui, Khatun (Doamna) altarului Sheikh’Adi şi de mama lui, o femeie frumoasă şi ambiţioasă, despre care se credea că îl ţinea sub papuc pe fiul său ca să poată deţine ea autoritatea.

Într-o excursie prin Jebel Sinjar, i-am făcut o vizită şeicului yezid din Sinjar, Hamo Shero, un om foarte bătrân, de nouăzeci de ani, se spunea. În timpul războiului din 1914-1918, sute de armeni s-au refugiat din Turcia şi au fost adăpostiţi în Sinjar, salvându-li-se astfel vieţile.

Izbucneşte o altă dimensiune furibundă cu privire la ziua de odihnă. Ziua următoare zilei de plată este deja zi de vacanţă. Mahomedanii susţin că întrucât la săpături sunt mai mulţi mahomedani decât creştini, ziua de odihnă ar trebui să fie vinerea. Armenii refuză la rândul lor să lucreze duminica şi spun că întrucât aceste săpături sunt conduse de creştini, ziua de odihnă ar trebui să fie duminica.

Decretăm că ziua de odihnă va fi marţea, întrucât, din câte ştim, nu e ziua de sărbătoare a nici unei religii.

În timpul serilor, şefii de echipă vin acasă la noi, beau cafea şi ne raportează dificultăţile sau problemele apărute.

În seara asta bătrânul Abd es Salaam este deosebit de vorbăreţ. Glasul lui se înalţă într-un lung şi monoton dialog. Nu pricep ce spune, dar ascult cu atenţie. Când Abd es Salaam face o pauză să-şi tragă inima, îl întreb pe Max despre ce e vorba.

Max îmi răspunde pe scurt: „Constipaţie”.

Observând interesul meu, bătrânul se întoarce spre mine şi se lansează în alte detalii retorice cu privire la starea lui.

Max spune:

— A luat Eno's, Beecham's, laxative vegetale şi ulei de ricin. Îţi spune ce anume a simţit după fiecare şi că niciunul n-a adus rezultatul dorit.

E clar, medicamentul de cai al doctorului francez este indicat în cazul ăsta.

Max îi administrează o doză cumplită! Abd es Salaam pleacă optimist, iar noi ne rugăm cu toţii pentru un rezultat fericit!

Acum sunt foarte ocupată. Pe lângă lipitul ulcelelor, trebuie să fac şi fotografii. Mi s-a înjghebat o „cameră neagră”. Seamănă oarecum cu o celulă din perioada medievală.

În ea nu poţi sta nici jos pe scaun, nici în picioare. Târându-mă în patru labe, developez plăci, îngenunchind cu capul plecat. Ies practic asfixiată de căldură şi incapabilă să stau dreaptă şi îmi face mare plăcere să-mi detaliez suferinţele, deşi auditoriul este oarecum neatent – tot interesul lui concentrându-se asupra negativelor nu asupra operatorului.

Din când în când Max îşi aduce aminte şi spune cu tact şi căldură: „Cred că eşti minunată, dragă!”, într-o manieră uşor abstractă.

Casa noastră e terminată. Domul îţi dă o senzaţie de spaţiozitate şi este răcoros. Într-o parte a lui se află camera de antichităţi şi, după ea, dormitorul meu şi al lui Max. De cealaltă parte este sala de desen, iar dincolo de ea, un dormitor împărţit de B. Şi Mac. Anul ăsta o să stăm aici doar o săptămână sau două. Vremea recoltei a sosit deja şi oamenii părăsesc zilnic lucrul ca să se ducă să strângă recolta. Florile s-au dus, au dispărut peste noapte, căci beduinii au coborât de pe dealuri şi şi-au ridicat corturile peste tot în jur, iar vitele lor pasc în voie.

Ne vom întoarce anul viitor – ne vom întoarce la casa noastră, căci această casă cu domul ei central, înălţată în mijlocul pustietăţii, ne-a dat deja senzaţia de cămin.

Şeicul îi dă târcoale şi ochii lui mici sclipesc de admiraţie. Asta are să fie la sfârşit moştenirea lui şi deja simte că i-a crescut prestigiul.

Va fi plăcut să revăd Anglia. Va fi plăcut să-mi revăd prietenii şi iarba verde şi copacii înalţi. Dar va fi plăcut, de asemenea, să mă întorc aici la anul.

Mac face o schiţă a mobilei, una foarte stilizată, dar pe care o admir foarte mult.

În ea nu se vede nici o fiinţă; doar linii curbe şi modele. Îmi dau seama că Mac nu e numai arhitect; este artist. Îl rog să deseneze coperta pentru noua mea carte.

B. Intră şi se plânge că nu există nimic pe care să te aşezi – toate scaunele au fost împachetate.

— De ce vrei să stai? Avem multă treabă, spune Max şi iese.

B. Se întoarce cu reproş spre mine.

— Ce om energic e bărbatul tău!

Mă întreb cine ar fi crezut asta în Anglia, văzându-l pe Max adormit într-o după-amiază de vară…

Încep să mă gândesc la Devon, la stâncile roşii şi marea albastră… E minunat să te duci acasă – fiica mea, câinele, bolurile cu cremă de Devonshire, merele, baia… Oftez de extaz.

VI. Sfârşitul călătoriei.

Descoperirile noastre fiind interesante, urmează să continuăm săpăturile în alt sezon.

Anul ăsta o să fim o echipă diferită.

Mac are alte săpături în Palestina, dar speră să vină la noi măcar în ultimele săptămâni ale sezonului.

Aşa că o să avem alt arhitect. Şi ar mai fi un membru în plus – colonelul. Max speră să combine săpăturile de la Tell Brak cu cele de la Chagar, iar colonelul se poate ocupa de unele în timp ce Max se ocupă de celelalte.

Max, colonelul şi arhitectul cel nou pleacă împreună, iar eu urmează să mă duc după ei două săptămâni mai târziu.

Cam cu două săptămâni înainte de plecarea lor, sună arhitectul şi mă întreabă de Max, care e plecat în oraş. Pare îngrijorat. Îl întreb dacă pot să-l ajut cu ceva.

El spune:

— E vorba de călătorie. Sunt la Cook's şi încerc să-mi rezerv un compartiment de dormit până în locul de care mi-a vorbit Max, iar cei de aici spun că nu există un astfel de loc.

Îl liniştesc.

— Deseori spun asta. Nimeni nu merge în locurile în care mergem noi, aşa că, fireşte, n-au auzit de ele.

— Par să creadă că locul la care mă refer eu de fapt este Mosul.

— Ai întrebat de Kamichlie sau Nissibin?

— Kamichlie! Nu-i ăsta numele locului?

— Este numele locului, dar gara se numeşte Nissibin – e de cealaltă parte a graniţei turceşti. Kamichlie este un oraş sirian.

— Deci aşa se explică! Max nu mi-a spus să mai iau şi altceva, nu-i aşa?

— Nu cred. Ţi-ai luat o mulţime de creioane, nu?

— Creioane? Vocea pare mirată. Bineînţeles.

— Vei avea nevoie de o mulţime de creioane, spun eu.

Fără să-şi dea întru totul seama de sinistra semnificaţie a acestui lucru, arhitectul închide.

Înaintarea mea spre Stambul este lipsită de incidente şi reuşesc să-mi trec fără probleme rezerva de pantofi prin vama turcă!

La Haidar Pacha descopăr că am să fiu tovarăşă de compartiment cu o doamnă turcoaică de mari dimensiuni. Are deja şase geamantane, două coşuri cu forme ciudate, câteva sacoşe şi diverse pachete cu provizii. După ce mi-am aşezat şi eu cele două geamantane şi o cutie cu pălării, nu mai e loc nici să ne punem picioarele!

Doamna babană este condusă la gară de o doamnă mai subţire şi mult mai plăcută. Ea mi se adresează în franceză şi ne întreţinem prieteneşte. Merg la Alep? Ah, vara ei nu merge atât de departe! Vorbesc germana? Vara ei vorbeşte puţină germană.

Nu, vai, nu vorbesc germana! Nici turca? Nici turca!

Ce păcat! Vara ei nu vorbeşte pic de franceză! Ce-o să ne facem, deci? Cum o să putem conversa?

Se pare că nu o să putem conversa, spun eu.

— Tare, tare păcat! Spune doamna încântătoare. Ar fi fost interesant pentru amândouă. Dar, înainte să plece trenul, hai să profităm. Sunteţi căsătorită? (Recunosc că sunt căsătorită). Şi copii? Fără îndoială, aveţi mulţi copii, nu? Vara mea are doar patru copii, dar – adăugă ea cu mândrie – trei dintre ei sunt băieţi!

Simt că, pentru prestigiul englezesc, nu pot admite că sunt perfect mulţumită cu o fiică. Adaug fără ruşine şi doi fii.

— Excelent! Spune verişoara. Şi-acum, despre avorturi. Câte sarcini aţi pierdut? Vara mea a pierdut cinci – două în trei luni, două în cinci luni şi un copil născut prematur la şapte luni.

Tocmai mă gândesc dacă să-mi inventez un avort aşa, de dragul prieteniei, când, slavă Domnului, locomotiva fluieră şi încântătoarea verişoară iese din vagon.

— Trebuie să vă spuneţi toate detaliile prin semne, ţipă ea de pe peron.

Perspectiva e alarmantă, dar ne înţelegem foarte bine prin gesturi şi zâmbete. Tovarăşa mea îmi oferă porţii generoase din cantitatea uriaşă de provizii puternic condimentate, iar eu mă răscumpăr aducându-i un măr din vagonul restaurant.

După despachetarea coşurilor cu mâncare, avem şi mai puţin loc pentru picioare, iar mirosul de mosc şi de mâncare este aproape copleşitor!

Când vine noaptea, tovarăşa mea de călătorie se asigură că fereastra e închisă etanş. Mă retrag în cuşeta de sus şi aştept până aud sforăituri ritmice în cuşeta de jos. Atunci mă dau jos pe furiş şi, hoţeşte, cobor fereastra o fracţiune. Urc înapoi nedescoperită.

Dimineaţa, un adevărat spectacol de mirare când se descoperă că fereastra e deschisă. Printr-o mulţime de gesturi, doamna turcoaică încearcă să mă asigure că nu e vina ei. Credea că a închis-o. O liniştesc printr-un gest că n-o condamn nici un moment.

Când ajungem în gara doamnei turcoaice, aceasta se desparte de mine cu mare politeţe. Zâmbim, dăm din cap, ne înclinăm şi ne exprimăm regretul că bariera de limbă ne-a împiedicat să schimbăm păreri despre lucrurile esenţiale din viaţă.

La ora prânzului, stau peste drum de o doamnă americancă în vârstă, blajină. Se uită gânditoare la femeile care muncesc pe câmp.

— Sărmanele suflete! Oftează ea. Mă întreb dacă îşi dau seama că sunt libere!

— Libere? Întreb eu, nepricepând.

— Vai, desigur; nu mai poartă văluri. Mustafa Kemal a pus capăt acestor lucruri. Acum sunt libere.

Mă uit gânditoare la femeile care trudesc. Nu mi se pare că aspectul ăsta ar avea vreo importanţă pentru ele. Ziua lor este o neîncetată rotire a sapei şi mă îndoiesc tare mult

că s-au bucurat vreodată de luxul de a-şi acoperi faţa cu văluri. Niciuna din nevestele lucrătorilor noştri localnici nu o face.

Doamna americancă îl cheamă pe chelner şi îi cere un pahar cu apă fierbinte.

— Je vais prendre, spune ea, des remèdes.

Omul se uită năuc. Doamna doreşte cafea sau ceai? Întrebă el. Cu greutate îl facem să înţeleagă că i se cere apă chioară, fierbinte.

— Vreţi să luaţi nişte săruri cu mine? Mă întrebă senină noua mea prietenă, cu aerul cuiva care îţi propune să luaţi un cocteil împreună.

Îi mulţumesc, dar spun că nu mă omor după săruri.

— Dar vă face bine, mă îmbie ea.

Reuşesc cu greu să evit ca organismul meu să fie drastic purjat.

Mă retrag în compartimentul meu şi mă întreb cum mai stă Abd es Salaam anul ăsta cu constipaţia.

Întrerup călătoria la Alep, întrucât Max vrea să-i aduc nişte lucruri de aici. Cum am o zi liberă până la următorul tren spre Nissibin, mă alătur unui grup care merge în excursie cu maşina la Kalat Siman.

Grupul este format, de fapt, dintr-un inginer minier şi un cleric foarte în vârstă şi aproape complet surd. Dintr-un motiv oarecare, clericului i-a intrat în cap că inginerul, pe care nu-l mai văzusem în viaţa mea, este soţul meu.

— Soţul dumitale vorbeşte foarte bine araba, draga mea, îmi spune el bătându-mă blajin pe mână în timp ce ne întoarcem din expediţie.

Ţip destul de confuz:

— Vorbeşte, dar nu e…

— Oh, ba da, este, îmi spune cu reproş clericul. Este un foarte bun cărturar în probleme arabe.

— Nu e soţul meu, urlu eu.

— Soţia dumitale nu vorbeşte deloc araba, spune clericul întorcându-se spre inginer, care se face roşu ca focul.

— Nu e… începe el, tare.

— Nu, mă gândeam eu că nu e expertă în arabă, spune clericul şi zâmbeşte. Trebuie s-o înveţi.

Amândoi urlăm la unison:

— Nu suntem căsătoriţi!

Expresia clericului se schimbă. Arată sever şi dezaprobator.

— De ce nu? Întrebă el aspru.

Inginerul îmi spune neajutorat:

— Eu renunţ.

Râdem amândoi şi faţa clericului se destinde.

— Înţeleg că aţi făcut o mică glumă cu mine, spune el.

Maşina trage în faţa hotelului şi el coboară cu grijă, scoţând din sutana albă un fular lung. Se întoarce şi zâmbeşte cu bunătate.

— Dumnezeu să vă binecuvânteze pe amândoi, spuse el. Sper să aveţi o viaţă lungă şi fericită împreună.

Sosire triumfătoare la Nissibin! Ca de obicei, trenul se opreşte astfel încât să existe o distanţă de un metru şi jumătate între scară şi pietrele ascuţite! Un tovarăş de drum amabil sare şi dă la o parte pietrele, dându-mi posibilitatea să aterizez fără să-mi luxez glezna. În depărtare îi văd apropiindu-se pe Max şi pe Michel, şoferul nostru…

Înainte să ne întâlnim, un turc în uniformă îmi spune sec „Paşaportul”, mi-l ia şi urcă înapoi în tren.

Au loc saluturile. Dau mâna cu Michel care spune: Bon jour. Ce mai faceţi?” Iar apoi adaugă în arabă un „Lăudat fie Domnul” pentru că am ajuns cu bine. Conducătorul vagonului de dormit scoate în grabă pe fereastră diverse geamantane de dimensiuni variabile. Îi spun de paşaportul meu. Acesta şi turcul în uniformă au dispărut complet.

Blue Mary – camionul nostru – ne aşteaptă credincios. Michel deschide uşa din spate şi ochii mei întâlnesc o privelişte familiară. Câteva găini cu picioarele legate, bidoane de benzină şi mormane de saci care până la urmă

se dovedesc a fi fiinţe umane. Bagajul meu e depozitat peste găini, iar făpturile umane şi Max pleacă să-mi caute paşaportul. După vreo douăzeci de minute se întorc victorioşi, fără să fi fost nevoie ca Michel să recurgă la Forca şi să creeze astfel o complicaţie internaţională.

Pornim – scârţâituri, bocănituri, zornăituri, hurducăieli. Trecem din Turcia în Siria. Cinci minute mai târziu ne aflăm în districtul Kamichlie. Avem multe treburi de făcut înainte să putem pleca spre casă. Mai întâi ne ducem la „Harrods” – şi anume, stabilimentul domnului Yannakos. Aici primesc salutări, mi se oferă un scaun în spatele tejghelei, se pune la fiert cafea pentru mine. Michel se ocupă de cumpărarea unui cal care urmează să fie înhămat la o căruţă ce va căra apă din râul Jaghjagha la excavaţiile noastre de la Tell Brak. Michel a găsit, aşa spune el, un cal excelent – un cal extrem de economia.

— Cât de economia e calul? Întrebă Max bănuitor. E un cal bun? Un cal mare? Un cal de rezistenţă?

— Mai bun, spune el, un cal bun care costă puţin mai mult decât un cal inferior la un preţ mic.

Unul din mormanele de saci a părăsit camionul şi se dovedeşte a fi banditul care urmează să fie sacagiul – un om care (aşa spune el) se pricepe la cai. Urmează să meargă cu Michel şi să-şi dea părerea despre cal. Între timp cumpărăm de la domnul Yannakos diverse alimente. Mergem apoi la oficiul poştal unde îl găsim pe vechiul nostru prieten, şeful poştei, neras şi în pijamaua murdară ce pare să nu fi fost spălată sau schimbată de anul trecut. Ne luăm teancul de corespondenţă şi refuzăm cu fermitate să ne însuşim şi cele trei scrisori adresate unui anume domn Thompson, apoi pornim spre bancă.

Banca e construită din piatră – mare, răcoroasă, pustie şi foarte paşnică. Suntem întâmpinaţi cu plăcere de funcţionarul de la ghişeu. Max scoate un cec pe care vrea să-l încaseze şi suntem conduşi în biroul lui Monsieur le Directeur. Un tip solid, cafeniu şi volubil. Ne primeşte cu

cea mai mare amabilitate, trimite după cafea. El l-a înlocuit pe le directeur de anul trecut şi este destul de trist în privinţa asta. A venit din Alexandretta unde, spune el, e ceva viaţă! Dar aici (mâinile îi zboară în sus), „On ne peut meme pas faire un Bridge!”

O jumătate de oră se scurge într-o conversaţie despre situaţia politică şi plăcerile (sau lipsa lor) din Kamichlie. Discutăm şi despre şeicii locali. Toţi sunt la fel, spune le directeur. „Des propriétaires – mais qui n’ont pas le sou!” Au întotdeauna datorii.

În timpul conversaţiei, casierul apare din când în când cu cinci sau şase formulare, pe care Max le semnează, scoţând de asemenea sume mici pour les timbres, evident.

Soseşte cafeaua, iar după vreo douăzeci de minute micul casier îşi face iar apariţia cu ultimele trei formulare şi cererea finală de „Et deux francs quarante-cinq centimes pour les timbres, s’il vous plaît.” În sfârşit încasăm banii şi plecăm.

Ne întoarcem la Harrods. Sacagiul kurd ne aşteaptă. Calul lui Michel, ne raportează el, ei bine, nu poate fi numit cal!

Nu e deloc cal. E o femeie bătrână – chiar aşa; o bătrână! Asta e economia lui Michel. Max pleacă să inspecteze calul, iar eu mă întorc pe scaunul meu din spatele tejghelei.

Domnul Yannakos junior mă întreţine cu conversaţie cu pauze despre evenimentele din lumea mare. Se străduieşte să-mi explice că este la curent cu faptul că avem un nou rege. Recunosc că avem. „Une femme!” exclamă el. Faptul îl depăşeşte. Nu, un asemenea lucru este de necrezut. E posibil oare ca în Anglia să li se acorde femeilor o atât de mare importanţă?

Max, kurdul şi Michel se întorc. Michel, momentan redus la tăcere de votul de cenzură pe tema calului său, şi-a regăsit aplombul. Acum au de gând să întreprindă negocieri pentru un catâr. Michel spune că un catâr este întotdeauna valoros. Kurdul şi Michel pleacă în căutarea unui om a cărui verişoară de a doua are un soţ care cunoaşte pe cineva care

are un catâr de vânzare. Brusc apare tâmpitul nostru de băiat în casă, Mansur. Zâmbeşte şi îmi scutură cu căldură mâna. El este cel căruia i-a trebuit un sezon întreg să înveţe să pună masa şi nici acum nu poţi fi sigur că nu te trezeşti cu un maldăr de furculiţe în poală. Facerea pateurilor îi solicită la maximum capacitatea mintală. Are mişcări încete, tenace, şi tot ce face este de natura unui truc predat cu succes unui câine.

Am vrea să mergem acasă la mama lui (care, întâmplător, este spălătoreasă noastră) şi să inspectăm o colecţie de antichităţi?

Mergem. Camera este foarte măturată şi garnisită. Pentru a treia oară în două ore beau cafea. Antichităţile sunt scoase – sticluţe romane de sticlă, fragmente de oale de lut, monede ciudate, şi o grămadă de nimicuri. Max împarte colecţia în două, respingând o parte, oferind un preţ pentru cealaltă. Intră o femeie, care este în mod clar partea interesată. Ascultă traducerea lui Mansur, clatină din cap.

Plecăm şi ne întoarcem la camion. Negocierile pentru catâr fiind deja începute, ne ducem să inspectăm butoaiele de apă. O dată în plus Michel a făcut-o de oaie. A comandat un butoi de dimensiuni atât de uriaşe încât n-ar avea cum să încapă în căruţă şi probabil ar omorî orice cal sau catâr. „Dar, se vaită Michel, un butoi mare este mai economia decât două mici, şi ţine mai multă apă!” I se spune că e un prost blestemat şi că pe viitor să facă ce i se spune. Michel murmură cu speranţă: „Sawi proba?”, dar chiar şi această speranţă i se refuză.

Întâlnirea următoare o avem cu şeicul – şeicul nostru particular. Seamănă mai mult ca oricând cu Henric al VIII-lea, cu imensa lui barbă vopsită în roşu. Poartă obişnuitele lui veşminte albe şi un turban de un verde smarald. Este extrem de bine dispus.

— Frate, îi spune el lui Max, tot ce am e al tău. De dragul tău n-am pus nici o sămânţă în pământ anul ăsta, ca tot pământul să poată fi la dispoziţia ta.

Soţul meu răspunde:

— Mă bucur că sentimentul ăsta nobil s-a dovedit a fi în avantajul tău. Anul ăsta recolta e la pământ. Cei care au semănat vor fi în pierdere. Poţi să te feliciţi pentru isteţimea ta.

Onorurile astfel încheiate, se despart în cei mai buni termeni.

Urcăm în Blue Mary. Michel trânteşte o boccea cu cartofi şi portocale peste cutia mea cu pălării, turtind-o de tot; găinile cârâie strident; mai mulţi arabi şi kurzi cerşesc un loc în camion – doi sunt acceptaţi. Urcă printre găini şi cartofi şi bagaje şi pornim spre Chagar Bazar.

VII. Viaţa la Chagar Bazar.

Cu un val imens de emoţie, zăresc Casa Noastră.

Stă trufaşă acolo, cu domul ei, arătând ca un altar dedicat nu ştiu cărui sfânt venerabil!

Şeicul, îmi spune Max, este foarte mândru de ea. Din când în când el şi prietenii lui îi dau târcoale admirând-o şi Max bănuieşte că deja încasează banii pe ea prezentând-o în mod fals ca fiind casa lui, pe care doar ne-a închiriat-o.

Mary se opreşte ca urmare a obişnuitei apăsări violente pe frână a lui Michel (Forca), şi toată lumea iese buluc din casă să ne salute. Sunt feţe vechi şi feţe noi.

Dimitri, bucătarul, e acelaşi. Faţa lui lungă şi blândă are o expresie hotărât maternă. Poartă pantaloni lungi din muselină înfloratăşi zâmbeşte de plăcere. Îmi apucă mâna şi o lipeşte de frunte, apoi îmi arată cu mândrie o cutie de lemn cu patru căţei nou fătaţi. Ali, băiatul de la bucătărie, e la noi de anul trecut. Acum se consideră ceva mai superior, întrucât a fost angajat un al doilea ajutor de bucătar, pe nume Ferhid. Nu prea sunt multe de spus despre Ferhid, cu excepţia faptului că pare îngrijorat de ceva. Dar asta, mă informează Max, este starea cronică a lui Ferhid.

Avem şi un băiat nou în casă – Subri. Subri e înalt şi aprig şi pare foarte inteligent. Zâmbeşte şi îşi arată dinţii – o combinaţie de alb şi aur.

Colonelul şi Bumps ne-au pregătit ceaiul. Colonelul face toate lucrurile cu o precizie de militar. A instituit deja noul obicei de a alinia oamenii în formaţiune militară la vremea premierii. Ei consideră că e o glumă grozavă. Colonelul îşi petrece o grămadă de timp făcând ordine. Zilele în care Max merge la Kamichlie sunt marea lui ocazie. Casa, anunţă el cu mândrie, e curată ca un pahar. Tot ce are un loc este la locul lui şi o grămadă de lucruri care n-au avut un loc şi-au găsit locul! De aici vor apărea tot soiul de inconveniente!

Bumps4 este noul nostru arhitect. Porecla i se trage de la o remarcă nevinovată făcută în faţa colonelului în timpul călătoriei. În zori, când trenul se apropia de Nissibin, Bumps a ridicat storul şi s-a uitat cu interes la ţara unde avea să-şi petreacă următoarele câteva luni din viaţă.

— Ciudat loc ăsta, a remarcat el. Peste tot bumps!

— Bumps, ce să spun! A strigat colonelul. Nu-ţi dai seama, nerespectuosule coleg, că fiecare din aceste bumps este o cetate îngropată datând de mii de ani?

Şi, de atunci, numele noului nostru coleg a rămas Bumps!

Mai am şi alte achiziţii noi de văzut. În primul rând, un Citröen luat la mâna a doua, pe care colonelul l-a botezat Poilu.

Poilu se dovedeşte a fi un gentleman foarte temperamental. Din motive necunoscute, întotdeauna îl alege pe colonel ca să-şi manifeste toanele, refuzând cu încăpăţânare să pornească sau, de nu, înţepenind îndărătnic în cine ştie ce loc total neconvenabil.

Soluţia misterului începe să mi se contureze într-o bună zi, şi îi explic colonelului că e vina lui.

— Cum adică… Vina mea?

— Nu trebuia să-l botezi Poilu (păros). În definitiv, cum camionul nostru şi-a început treaba ca Queen Mary, şi e doar un camion, Citröen-ul puteai să-l botezi măcar Empress Josephine5. Dacă făceai aşa, nu aveai probleme!

Colonelul, disciplinat cum este, spune că în tot cazul acum e prea târziu. Poilu e Poilu, şi va trebui să se poarte frumos. Mă uit pieziş la Poilu. Am convingerea că Poilu cloceşte cea mai gravă din infracţiunile militare – rebeliunea!

Şefii de echipă vin şi ei în fugă să ne salute. Yahya seamănă mai mult ca niciodată cu un câine mare şi fericit. Alawi arată, ca întotdeauna, foarte chipeş. Bătrânul Abd es Salaam este, ca de obicei, gata de conversaţie lungă.

Îl întreb pe Max cum o mai duce Abd es Salaam cu constipaţia, iar Max îmi răspunde că majoritatea serilor a fost dedicată discuţiilor exhaustive pe această temă!

Aflându-mă iar în casa din Chagar, am impresia că n-am fost niciodată plecată, doar că, datorită pasiunii pentru ordine a colonelului, e mult mai ordonată decât am văzut-o vreodată. Ceea ce mă aduce la povestea tristă a brânzei Camembert.

Max cumpărase în Alep şase bucăţi de brânză Camembert, cu impresia că poţi trata brânza Camembert ca pe o brânză olandeză şi s-o pui la păstrare cât doreşti. O bucată a fost mâncată înainte de sosirea mea, iar colonelul, dând peste celelalte cinci în turul lui de făcut ordine, le depozitase frumuşel în fundul unui dulap din camera de zi. Acolo au fost rapid acoperite de hârtie de desen, hârtie de dactilografiat, ţigări, delicatese turceşti, etc., şi au zăcut în întuneric neîncurcând, neprotestând, dar nu şi, hai s-o spun, nemirosind.

Două săptămâni mai târziu toţi adulmecăm şi ne dăm cu presupusul.

— Dacă nu ştiam că avem canalizare… Spune Max.

— Iar cea mai apropiată conductă de gaz trebuie să fie la vreo două sute de mile de aici…

— Aşa că îmi închipui că trebuie să fie un şoarece mort.

— Un şobolan mort cel puţin!

Viaţa înăuntru devenind insuportabilă, se întreprinde o căutare furibundă a ipoteticului şobolan descompus. Atunci, şi numai atunci, este descoperită o masă cleioasă şi

puturoasă care au fost cândva cele cinci bucăţi de brânză Camembert şi care, trecând prin stadiul coulant (cremos), sunt acum coulant în ultimul grad.

Ochi acuzatori se întorc spre colonel, iar oribilele resturi sunt încredinţate lui Mansur spre înmormântare solemnă într-un loc departe de casă. Max îi spune cu simţire colonelului că asta îi confirmă ceea ce a ştiut întotdeauna şi anume că ideea ordinii e o mare greşeală! Colonelul spune că luarea brânzei din drum a fost o idee bună; vina aparţine zăpăcelii din capul arhitecţilor care nu sunt în stare să ţină minte că au brânză Camembert în casă. Eu spun că adevărata greşeală constă în a cumpăra brânză Camembert en gros şi s-o pui la păstrare pentru tot sezonul! Bumps spune; „Da’ de ce să cumperi brânză Camembert?!” Lui nu i-a plăcut niciodată! Mansur se duce şi îngroapă resturile şi episodul se încheie pe această notă funebră.

În seara asta, în timp ce suntem la cină, mai precis la desert, primim vizita şeicului. Decizia noastră de a face săpăturile la Chagar pare să-i fi schimbat viaţa. Dintr-un om în pragul falimentului, s-a transformat în unul asupra căruia în orice clipă ar putea să se reverse o cascadă de aur. Conform spuselor şefilor de echipă, şi-a luat o nouă şi frumoasă soţie yezidă, iar datoriile lui au crescut enorm ca urmare a măririi creditului! Este în mod cert foarte bine dispus. Ca întotdeauna, este înarmat până-n dinţi. Scoţându-şi cu neglijenţă puşca şi sprijinind-o într-un colţ, ne laudă meritele unui pistol automat pe care tocmai l-a achiziţionat.

— Vezi, spune el ţintindu-l în plin pe colonel, mecanismul e floare la ureche – excelent şi simplu. Pui degetul pe trăgaci – aşa – şi iese glonţ după glonţ.

Colonelul întreabă cu un glas chinuit dacă pistolul e încărcat.

— Fireşte că e încărcat, răspunde şeicul pe un ton mirat. La ce-ar fi bun un pistol dacă nu e încărcat?

Colonelul, care are o oroare caracteristică militară faţă de armele încărcate îndreptate spre el, schimbă locul, iar Max îi abate şeicului atenţia de la noua lui jucărie, oferindu-i delicatese turceşti. Şeicul se serveşte cu lăcomie, îşi suge degetele în semn de apreciere, şi ne zâmbeşte.

— Ah, spune el observând că sunt prinsă în dezlegarea unui careu de cuvinte încrucişate din The Times, aşadar Khatun a ta citeşte? Ştie să şi scrie?

Max spune că aşa stă cazul.

— O Khatun foarte învăţată! Spune cu apreciere şeicul. Şi dă şi doctorii femeilor? Dacă da, nevestele mele or să vină într-o seară să-i explice ce le supără.

Max răspunde că soţiile şeicului vor fi bine, venite, dar că, din nefericire, Khatun a lui nu prea înţelege araba.

— Ne descurcăm, ne descurcăm, spune şeicul, vesel.

Max îşi aduce aminte de intenţia şeicului de a face o călătorie la Bagdad (intenţie împărtăşită nouă cu ocazia întâlnirii din Kamichlie) şi îl întreabă despre asta.

— Nu este încă aranjată, spune şeicul. Există dificultăţi, formalităţi…

Avem cu toţii o puternică bănuială că dificultăţile sunt de ordin financiar. Se zvoneşte că şeicul a cheltuit deja toţi banii pe care i-a primit de la noi, pe lângă comisionul obţinut de la lucrătorii din satul lui.

— Pe vremea lui El Baron… Începe el.

Dar înainte să apuce să pomenească de un avans în aur, Max îl deturnează repede întrebându-l unde este chitanţa oficială pentru şaizeci de lire siriene pe care şeicul le-a primit deja. „O să mi-o ceară guvernul”, spune Max.

Şeicul renunţă rapid la ideea unui tapaj şi spune că are afară un prieten drag, rudă pe deasupra, care are un ochi bolnav. Vrem să ieşim să ne uităm şi să dăm un sfat?

Ieşim în noapte şi ne uităm la ochi cu ajutorul unei lanterne. Treaba ne depăşeşte. Un ochi ca ăsta trebuie văzut de un doctor, spune Max. Şi cât mai repede.

Şeicul dă din cap. Prietenul lui o să meargă la Alep. Vrem să-i dăm o scrisoare pentru dr. Altounyan de acolo? Max e de acord şi începe să scrie pe loc. Ridicând privirea, întrebă:

— Omul ăsta e rudă cu tine, spui?

— Da.

— Şi cum îl cheamă? Întrebă Max continuând să scrie.

— Cum îl cheamă? Şeicul e puţin debusolat. Nu ştiu. Trebuie să-l întreb.

Şeicul dispare din nou în noapte, spre a se întoarce cu informaţia că ruda lui se numeşte Mahmoud Hassan.

— Mahmoud Hassan, repetă Max, scriind.

— Sau ai nevoie de numele lui din paşaport? Numele lui din paşaport este Daoud Suliman.

Max pare nedumerit şi întreabă care e numele adevărat al omului.

— Spune-i cum vrei, răspunde cu generozitate şeicul.

Scrisoarea e înmânată, şeicul îşi recuperează echipamentul de război, ne binecuvântează voios şi dispare în noapte eu misteriosul lui însoţitor.

În dimineaţa asta bate un vânt puternic. Până spre amiază este practic o furtună de praf.

La movilă izbucneşte o ceartă violentă între colericul Alawi şi Serkis, tâmplarul nostru. Ca de obicei, cearta porneşte de la nimic, dar atinge înălţimi ucigaşe.

Max se vede obligat să ţină una din predicile lui „de şcoală primară”, cum le numeşte el. Discursul este foarte impresionant.

„Vă imaginaţi că eu şi Khwaja colonel şi Khwaja cu prăjina gândim întotdeauna la fel? Că nu dorim niciodată să ne contrazicem? Dar ridicăm noi glasurile, urlăm, scoatem cuţitele? Nu! Toate astea le lăsăm în urmă până ne întoarcem la Londra. Aici punem Munca pe primul plan. Întotdeauna Munca! Ne controlăm!”

Alawi şi Serkis sunt profund afectaţi, cearta e aplanată iar politeţea lor înduioşătoare unul faţă de altul cu privire la

care din ei să iasă primul pe uşă este prea frumoasă ca să ţină!

S-a procurat o bicicletă – bicicletă japoneză, extrem de ieftină. Ea e destinată a fi proprietatea lui Ali, care urmează să plece cu ea două zile pe săptămână la Kamichlie să aducă poşta.

Porneşte la drum, fericit şi plin de importanţă, când se crapă de ziuă şi se întoarce pe la ora ceaiului.

Îi spun cu îndoială lui Max că e un drum lung de parcurs. Kamichlie este la patruzeci de kilometri.

— Băiatul nu poate să facă drumul ăsta. E mult prea lung pentru el, spun eu.

Max spune (nesimţitor, după părerea mea):

— Oh, nu cred!

— Trebuie să fie extenuat, îngân eu şi ies în căutarea suprasolicitatului Ali. Nici urmă de el.

Dimitri pricepe până la urmă despre ce vorbesc.

— Ali? Ali s-a întors de la Kamichlie acum o jumătate de oră. Unde e acum? S-a dus cu bicicleta până în satul Germayir, la opt kilometri de aici, unde are un prieten.

Solicitudinea mea faţă de binele lui Ali moare brusc, mai ales când îl văd ajutând la masă la ora cinei cu o faţă radioasă şi fără nici un semn de oboseală.

— Vezi? Ţi-am spus eu? Îmi şopteşte Max victorios.

Până la urmă catârul n-a fost cumpărat. În schimb a fost cumpărat un cal – un cal adevărat, nu o femeie bătrână – un cal mare. Şi o dată cu calul, aparent inseparabil de el, a venit un cerchez.

— Ce om! Spune Michel cu glasul ascuţit de admiraţie. Cerchezii ştiu totul despre cai. Ei trăiesc pentru cai. Şi ce politicos e! Ce maniere frumoase are… Faţă de mine!

Max rămâne neimpresionat, remarcând că timpul ne va dovedi dacă omul e bun de ceva. Cerchezul ne este prezentat. Are un aer vesel şi cizme înalte, şi îmi aminteşte de ceva dintr-un balet rusesc.

Azi primim vizita unui coleg francez de la Mari. E însoţit de arhitectul lui. Asemeni multor arhitecţi francezi arată cam ca un sfânt inferior. Are una din acele bărbi firave, de nedescris. Nu spune decât „Merci, Madame”, în semn de negaţie politicoasă când i se oferă ceva. Monsieur Parrot ne explică că suferă de stomac.

După o vizită plăcută, pleacă. Le admirăm maşina. Monsieur Parrot spune cu tristeţe:

— Oui, c’est une bonne machine, mais elle va trop vite. Beaucoup trop vite. Adaugă: L’année dernière elle a tué deux de mes architectes!

Urcă în maşină, arhitectul-sfânt apucă volanul şi dispar brusc într-un vârtej de praf, cu şaizeci de mile la oră, prin hârtoape, peste dâmburi, zburând prin satele kurde. E de aşteptat ca încă un arhitect francez să cadă victimă beţiei vitezei.

Armata franceză face acum manevre. Este un lucru palpitant pentru colonel, al cărui interes marţial este pe dată trezit. Avansurile lui, totuşi, sunt primite cu răceală de ofiţerii francezi. Aceştia îl privesc cu suspiciune.

Îi spun că ei îl consideră spion.

— Spion? Eu? Exclamă colonelul, foarte indignat. Cum pot să creadă aşa ceva?

— Ei bine, e clar că o fac.

— Le-am pus doar câteva întrebări simple. Lucrurile astea sunt interesante din punct de vedere tehnic. Dar răspunsurile lor sunt atât de vagi!

Manevrele îi îngrijorează pe lucrătorii noştri în cu totul alt fel. Un bărbat grav, cu barbă, vine la Max.

— Khwaja, ‘asker-ii se vor băga peste meseria mea?

— Nu, categoric nu; nu se vor băga deloc peste săpături!

— Nu mă refer la muncă, Khwaja, mă refer la propria mea meserie.

Max îl întrebă care e meseria lui, iar el răspunde cu mândrie că e contrabanda cu ţigări.

Contrabanda cu ţigări peste graniţa cu Irakul pare să fie aproape o ştiinţă exactă. Maşina vămii ajunge într-un sat într-o zi – iar în ziua următoare contrabandiştii… Max întrebă dacă vameşii nu se întorc niciodată să viziteze un sat a doua oară. Omul se uită la el cu reproş şi spune că bineînţeles că nu. Dacă s-ar întoarce, totul ar merge prost. Dar aşa, lucrătorii fumează pe rupte ţigări care i-au costat două pence suta de bucăţi!

Max îi întrebă pe unii din lucrători cât anume îi costă traiul. Cei mai mulţi dintre ei îşi aduc un sac de făină dacă vin din sate îndepărtate. Asta le ţine cam zece zile. Cineva din sat le face pâine, căci se pare că e sub demnitatea lor să şi-o prepare singuri. Uneori au ceapă, uneori nişte orez şi probabil fac rost de lapte acru. După ce calculăm preţurile, descoperim că pe fiecare îl costă cam două pence pe săptămână!

Doi lucrători care sunt turci apar şi întreabă la rândul lor despre 'askeri.

— Or să ne facă probleme, Khwaja?

— De ce v-ar face probleme vouă?

Se pare că turcii n-au ce căuta peste graniţă. Max îi liniştеşte asigurându-i că soldaţii francezi n-au venit în control la săpături.

În seara asta, pe când ne terminăm cina, intră neliniştit Ferhid şi pe un ton de disperare anunţă că şeicul şi-a adus soţiile ca să ceară sfatul lui Khatun.

Mă simt uşor nervoasă. Se pare că am căpătat reputaţia de a fi o înţeleaptă în domeniul medical. O reputaţie complet nemeritată. Deşi femeile kurde n-au nici cea mai mică jenă să-i descrie în detaliu bolile lor lui Max ca el să mi le traducă mie, femeile arabe, mai pudice, vor să vină la mine numai când voi fi singură. Scena care rezultă este în cea mai mare parte pantomimă. Durerile de cap sunt destul de uşor de indicat, iar o aspirină este acceptată cu o uimire reverenţioasă. Pentru ochii inflamaţi, folosirea acidului boric este mai dificil de explicat.

— Mai harr, spun (Apă fierbinte).

— Mai harr, repetă ele.

Apoi demonstrez cu puţin acid boric: „Mithl hadha”.

Pantomima finală a spălatului ochilor.

Pacienta răspunde apoi prin mimarea băutului unei porţii copioase. Scutur din cap. Se aplică extern, pe ochi. Pacienta este puţin dezamăgită. Totuşi, ziua următoare aud de la şeful de echipă că soţia lui Abu Suleiman a beneficiat mult de pe urma leacului lui Khatun. Şi-a spălat ochii cu el, apoi l-a băut tot, până la ultima picătură!

Gestul cel mai întâlnit este frecarea expresivă a abdomenului.

El înseamnă: a) indigestie acută; b) sterilitate.

Bicarbonatul de sodiu face minuni în primul caz şi a dobândit o reputaţie oarecum surprinzătoare în al doilea.

— Praful alb a lui Khatun a dumneavoastră a fost făcător de minuni în sezonul trecut! Acum am doi fii puternici – gemeni!

Trecând în revistă aceste victorii, nu pot totuşi să nu mă simt uşor inhibată în faţa încercării ce mă aşteaptă acum. Max mă încurajează cu optimismul lui obişnuit. Şeicul i-a spus că soţia lui suferă cu ochii. Ăsta va fi un caz clar de acid boric.

Spre deosebire de femeile din sat, soţiile şeicului, fireşte, poartă văluri pe faţă. De aceea, o lampă este dusă într-o magazie goală unde urmează să văd pacienta.

Afară, în noapte, stau optsprezece persoane. Şeicul îl salută vesel pe Max şi arată cu mâna spre o siluetă înaltă, în văluri.

Rostesc saluturile convenţionale şi mă îndrept spre magazioară. Mă urmează nu o femeie, ci cinci. Toate sunt foarte volubile, râd şi vorbesc.

Uşa e închisă după noi. Max şi şeicul rămân afară în faţa uşii ca să facă traducerile necesare.

Sunt puţin ameţită văzând atâtea femei. Toate sunt soţii? Şi toate au nevoie de îngrijire medicală?

Valurile sunt înlăturate. Una dintre femei este tânără şi înaltă – foarte frumoasă. Îmi imaginez că e noua soţie yezidă a şeicului. Soţia principală este mult mai în vârstă; arată cam de patruzeci şi cinci de ani şi are, probabil, treizeci. Toate femeile poartă bijuterii şi toate sunt genul kurd, vesele şi frumoase.

Femeia între două vârste arată spre ochii ei şi se loveşte uşor peste faţă. Vai, nu este un caz pentru acid boric! Suferă, aş spune, de o formă virulentă de otrăvire a sângelui.

Ridic glasul şi vorbesc cu Max. Este otrăvire, spun, şi ar trebui să meargă la un doctor sau la un spital din Deir ez-Zor sau Alep, unde să i se facă injecţiile corespunzătoare.

Max îi transmite asta şeicului care pare foarte zguduit de diagnostic. La un moment dat, Max strigă:

— E foarte impresionat de deşteptăciunea ta. Exact asta i s-a spus deja de un doctor din Bagdad. Acum că şi tu spui asta, se va gândi serios şi în mod sigur o va duce la Alep.

Îi spun că ar trebui s-o ducă cât mai repede. Vara asta, spune şeicul, sau în tot cazul la toamnă. Nu-i nici o grabă. Totul va fi după voinţa lui Allah.

Îi dau pacientei nişte aspirine ca să-i uşureze durerea şi recomand spălături cu apă caldă etc. Totuşi, ea pare mult mai interesată de înfăţişarea mea decât de starea ei. Le servesc cu delicatese turceşti şi râdem toate şi zâmbim şi ne pipăim hainele.

Îl întreb pe Max dacă crede că şeicul o va duce cândva la vreun spital şi Max răspunde că probabil nu.

Astăzi este ziua noastră liberă şi ne ducem la Brak să facem unele aranjamente. Movila în sine este cam la o milă de Jaghjagha şi prima problemă ce trebuie rezolvată este problema apei. Apa trebuie adusă din Jaghjagha – de aici cerchezul, căruţa, şi butoaiele. Mai avem nevoie şi de un paznic care să stea în permanenţă la excavaţii.

Pentru noi, închiriem o casă în satul armean de lângă râu. Acolo majoritatea caselor sunt pustii. Colonizarea a fost

făcută fără cap, cheltuindu-se foarte mulţi bani pe construirea unor case ambiţioase, mai mari şi mai elaborate decât era nevoie, iar când sistemul de irigaţie a eşuat, lucrătorii aduşi să locuiască aici s-au împrăştiat pe la fostele lor case, lăsându-le pe cele de aici în plata Domnului. Casa pe care o închiriem este impunătoare, cu o curte rotundă împrejmuită de un zid şi un „turn” cu două caturi într-o parte. În faţa turnului, de cealaltă parte, se află un şir de camere, fiecare dând spre curte. Serkis, tâmplarul, este ocupat acum cu repararea tocurilor uşilor şi ferestrelor, astfel încât câteva camere să fie apte de locuit.

Michel este trimis să-l aducă pe noul paznic pentru movilă dintr-un sat aflat la două mile depărtare, împreună cu un cort.

Serkis raportează că încăperea-turn este una din cele mai bune ca stare. Urcăm nişte trepte, traversăm un mic acoperiş plat şi apoi intrăm în două camere. Cădem de acord ca în camera interioară să amplasăm două paturi, iar pe cea exterioară s-o folosim pentru luat masa, etc.

Michel se întoarce şi raportează că paznicul după care a fost trimis are trei neveste, opt copii, mulţi saci cu făină şi orez şi o mulţime de orătănii. E imposibil să-i transporte pe toţi cu camionul. Ce să facă?

Pleacă din nou cu trei lire siriene şi instrucţiuni să aducă ce poate, iar surplusul să îşi închirieze nişte măgari pentru transport.

Cerchezul apare pe neaşteptate cu căruţa. Cântă şi fâlfâie un bici mare. Căruţa este vopsită în albastru aprins şi galben, butoaiele sunt albastre, cerchezul are cizme înalte şi veşminte vesele. Toată treaba pare mai mult ca niciodată desprinsă dintr-un balet rusesc. Cerchezul coboară, pocneşte din bici şi continuă să cânte legănându-se pe picioare.

Este clar că e foarte beat!

Încă una din belelele lui Michel!

Cerchezul este pus pe liber şi locul lui este dat unui anume Abdul Hassan, un bărbat serios şi melancolic, care spune că se pricepe la cai.

Pornim spre casă şi rămânem fără benzină la două mile de Chagar. Max se întoarce spre Michel şi îl face albie de porci.

Michel ridică mâinile spre cer şi scoate un vaiet de inocenţă jignită.

A acţionat numai şi numai în interesul nostru, spune el. A dorit să folosească până şi ultimul strop de benzină.

— Prostule! Nu ţi-am spus mereu să faci plinul şi să ai o canistră de rezervă?

— N-ar fi fost loc pentru o canistră de rezervă şi, în plus, puteau să ne-o fure.

— Şi de ce n-ai umplut rezervorul?

— Am vrut doar să văd până unde ajunge maşina cu ce aveam.

— Tâmpitule!

Michel spune liniştitor „Sawi proba”, ceea ce îi stârneşte lui Max un nou val de furie. Suntem cu toţii înclinaţi să-i aplicăm lui Michel „Forca”, în timp ce el continuă să arate virtuos – un om inocent învinovăţit pe nedrept!

Max se înfrânează, dar spune că acum înţelege de ce armenii sunt masacraţi!

În cele din urmă ajungem acasă, unde suntem, întâmpinaţi de Ferhid care afirmă că doreşte „să se retragă”, întrucât el şi Ali nu încetează să se certe!

VIII. Chagar şi Brak.

Măreţia se plăteşte. Din cei doi băieţi în casă ai noştri, Subri este incontestabil cel. Mai bun. Este inteligent, iute, adaptabil, şi întotdeauna vesel. Aspectul lui general de ferocitate şi cuţitul imens, ascuţit cu grijă, pe care îl ţine noaptea sub pernă, sunt chestii absolut irelevante. La fel şi faptul că ori de câte ori cere voie să absenteze o face pentru a-şi vizita nu ştiu ce rudă întemniţată la Damasc sau în altă parte pentru crimă. Crimele, explică serios Subri, au fost toate necesare. A fost o problemă de onoare sau de

prestigiul familiei. Treaba asta e confirmată, spune el, de faptul că niciuna din condamnări nu e lungă.

Subri, deci, este de departe servitorul mai apreciat; dar Mansur, prin dreptul vechimii în serviciu, este şeful. Mansur, deşi îndeplineşte maxima lui Max precum că e prea prost ca să fie necinstit, este, ca s-o spun pe şleau, un junghi în coaste!

Iar Mansur, întrucât este şeful, are grijă de nevoile lui Max şi ale mele, în timp ce colonelul şi Bumps, presupuşi inferiori în rang, se bucură de serviciile inteligentului şi veselului Subri.

Uneori, chiar din zorii zilei, mă cuprinde un sentiment de ură pentru Mansur! Intră în cameră după ce a ciocănit la uşă cam de şase ori, încă în dubiu dacă repetatele „Intră!” îi erau destinate lui. Stă aşa, respirând greoi şi ţinând într-un echilibru precar două ceşti de ceai tare.

Avansează cătinel pe podea şi pune o ceaşcă pe scaunul de lângă patul meu, vărsând cea mai mare parte din ea pe farfurioară. O dată cu el vine o aromă tare, în cel mai bun caz de ceapă, în cel mai rău de usturoi. Niciuna din ele nu e cu adevărat apreciată la cinci dimineaţa.

Vărsatul ceaiului îl umple de disperare pe Mansur. Se holbează la ceaşcă şi farfurioară, clătinând din cap şi băgându-şi degetul în ceaiul vărsat.

Pe jumătate trează, spun cu un glas feroce: „Lasă-l!”

Mansur tresare, respiră greoi şi se târăşte prin cameră spre Max, unde repetă performanţa.

Apoi îşi îndreaptă atenţia spre lavoar. Ia ligheanul emailat, îl aduce cu grijă la uşă şi îl varsă afară. Se întoarce cu el, toarnă un centimetru de apă şi, conştiincios, îl freacă preţ de zece minute cu un deget. Apoi oftează, iese, se întoarce cu o cutie de tablă cu apă caldă, o pune jos şi iese agale târşâindu-şi picioarele, închizând uşa în aşa fel că ea se şi deschide imediat!

Eu, apoi, dau pe gât ceaiul rece, mă ridic, spăl ligheanul, arunc apa, închid uşa cum trebuie şi încep ziua.

După micul dejun, Mansur îşi ia sarcina „să facă dormitorul”. Prima lui acţiune, după ce a vărsat o cantitate frumuşică de apă pe lângă lavoar, este să şteargă praful cu grijă şi metodă. Treaba asta e rea ca performanţă, dar ia neînchipuit de mult timp.

Mulţumit de prima etapă a muncii domestice, Mansur iese, ia o mătură indigenă, se întoarce cu ea şi începe să măture cu furie. După ce a ridicat un praf teribil, astfel că aerul e irespirabil, face paturile astfel încât fie, atunci când te urci în pat, te pomeneşti imediat cu labele picioarelor expuse, fie că cearceaful îţi ajunge numai până la brâu, cealaltă jumătate a lui fiind îndesată sub saltea. Trec peste alte idiosincrasii precum aşternerea cearceafurilor şi păturilor în straturi alternative sau punerea ambelor feţe de pernă pe o singură pernă. Aceste zboruri ale fanteziei se întâmplă numai în zilele când se schimbă aşternutul.

În sfârşit, dând mulţumit din cap, Mansur se împleticeşte spre uşă şi iese, epuizat de stresul nervos şi de munca grea.

Se ia pe sine şi îndatoririle sale foarte în serios şi este extrem de conştiincios. Atitudinea asta a lui face o puternică impresie restului personalului şi Dimitri, bucătarul, îi spune cu mare seriozitate lui Max: „Subri este cât se poate de săritor şi harnic, dar el nu are, fireşte, cunoştinţele şi experienţa lui Mansur, care cunoaşte pe de rost obiceiurile Khwaja-ilor!” Ca să nu submineze disciplina, Max scoate forţat un mormăit de aprobare, dar atât el cât şi eu ne uităm cu jind la Subri în timp ce acesta scutură şi împătureşte vesel hainele colonelului.

Am încercat o dată să-i inoculez lui Mansur propriile mele idei despre rutina treburilor gospodăreşti, dar a fost o mişcare greşită. Asta n-a făcut decât să-l deruteze şi să-i stârnească toată încăpăţânarea nativă.

— Ideile lui Khatun nu sunt practice, i-a spus el cu tristeţe lui Max. Ea cere să pun frunzele de ceai pe podea. Dar frunzele de ceai se pun în ceainic pentru băut. Şi cum să

şterg praful după ce mătur? Eu iau praful de pe mese şi-l dau pe jos, şi pe urmă îl mătur. Aşa se face.

Perioada din zi, când Mansur este cu adevărat în elementul lui, este ora de baie, chiar înainte de cină. Aici Mansur prezidează şi nu trebuie să facă nimic el însuşi. Sub ochii lui poruncitori, Ferhid şi Ali aduc bidoane mari de tablă cu apă clocotită şi altele cu apă rece (în majoritate de la bucătărie) şi le toarnă în căzi – care sunt nişte chestii mari şi rotunde din aramă, ca nişte imense cratiţe de făcut dulceaţă. Mai târziu, tot sub supravegherea lui Mansur, Ferhid şi Ali scot cocoşaţi cratiţele de cupru şi le golesc, de regulă chiar lângă uşa din faţă, astfel încât dacă nu eşti prudent şi ieşi afară după cină, aluneci în noroiul format şi cazi cât eşti de lung.

Ali, de la promovarea lui ca poştaş şi achiziţionarea bicicletei, devine tot mai detaşat de corvezile casnice, îngrijoratului Ferhid îi sunt transferate smulgerea penelor şi pigulitul găinilor tăiate, precum şi ritualul spălării vaselor, care implică o cantitate imensă de detergent şi un strop, doi de apă.

În rarele ocazii când calc în bucătărie ca să „îi arăt” lui Dimitri cum se prepară vreo mâncare europeană, imediat îmi face o demonstraţie menită să-mi dovedească înaltul standard de higienă şi generală puritate.

— Ferhid, spală ăsta ca să-l folosească Khatun.

Ferhid îl ia, unge interiorul cu săpun galben, aplică o lustruire rapidă suprafeţei acoperite cu săpun şi mi-l înapoiază. Am o presimţire că sufleul dres din plin cu săpun nu va fi chiar bun, dar mi-o înăbuş şi trec mai departe.

Toată treaba îmi pune nervii la încercare. Temperatura din bucătărie e înfiorătoare. La asta se adaugă efectul dezorganizator al încrederii depline şi respectului exprimate de toate feţele din jurul meu. Sunt multe feţe, căci pe lângă Dimitri, sclavul Ferhid şi arogantul Ali, au mai venit să se uite la demonstraţia culinară Subri, Mansur, tâmplarul Serkis, sacagiul şi orice lucrător curios care s-a

întâmplat să fie prin preajmă cu o treabă. Bucătăria e mică, mulţimea e mare. Se strâng în jurul meu cu ochi admirativi şi respectuoşi, urmărindu-mi fiece mişcare. Încep să mă enervez şi simt că în mod sigur totul are să iasă prost. Scap un ou pe podea şi îl sparg. Încrederea investită în mine este atât de totală încât preţ de un minut bun toată lumea ia acest lucru ca făcând parte din ritual!

Continui, tot mai încinsă de căldură şi mai scoasă din ţâţâni. Tigăile diferă de tot ce cunosc eu, bătătorul de ou are un mâner neaşteptat de detaşabil, tot ce folosesc are o formă sau dimensiune ciudată… Mă adun şi hotărăsc disperată că indiferent ce o să iasă am să pretind că asta a fost intenţia mea!

De fapt, rezultatele fluctuează. Sufleul de brânză de vaci cu lămâie este un mare succes; omleta cu clătite e atât de necomestibilă încât o îngropăm în secret; sufleul de vanilie, printr-o minune, iese cum trebuie; în schimb puiul Maryland (din cauza, îmi dau seama mai târziu, incredibilei vârste a puilor) este atât de tare că nu-ţi poţi înfige dinţii în el!

După treaba asta, sufleurile şi omletele sunt şterse cu regret de pe lista lui Dimitri.

Pe linia culinară mai poate fi menţionat un lucru demn de atenţie. Acesta este felul de mâncare cunoscut nouă ca „biftec”. Din când în când, anunţarea acestei delicatese îţi trezeşte speranţe, speranţe condamnate să se transforme în dezamăgire când ni se pune în faţă un platou conţinând nişte bucăţele încreţite de carne cu zgârci.

— Nici măcar n-are gust de carne de vacă, spune cu tristeţe colonelul.

Şi, firește, asta este adevărata – explicaţie – niciodată nu e carne de vacă.

Achiziţionarea se înscrie într-o procedură foarte simplă. Din timp în timp Michel pleacă cu camionul spre un sat sau trib din vecinătate. Se întoarce, deschide larg uşa din spate a camionului şi din el se prăvălesc opt oi.

Oile astea sunt sacrificate pe rând, câte una atunci când e nevoie, cu respectarea strictă a ordinelor date de mine ca sacrificarea să nu se facă exact în faţa ferestrelor camerei de zi. Mai am obiecţii şi la felul cum se aruncă Ferhid asupra puilor, cu un cuţit lung şi ascuţit în mână.

Aceste fandoseli ale lui Khatun sunt tratate cu indulgenţă de personal, ca pe o altă ciudăţenie occidentală.

Odată, când făceam săpături în apropiere de Mosul, un şef de echipă bătrân a venit foarte agitat la Max.

— Trebuie s-o aduci mâine la Mosul pe Khatun a ta. Este un eveniment mare. O să fie spânzurată o femeie! Lui Khatun a ta o să-i placă foarte mult! Nu trebuie cu nici un chip să piardă asta!

Indiferenţa mea, ba chiar repulsia mea faţă de acest eveniment îl stupefiază.

— Dar este o femeie insistă el. Foarte rar avem spânzurarea unei femei. E o femeie kurdă care şi-a otrăvit trei bărbaţi! De bună seamă… În mod sigur Khatun n-ar vrea să piardă asta!

Refuzul meu ferm de a participa mă coboară în ochii lui. Ne părăseşte cu tristeţe, spre a se delecta singur cu spânzurătoarea.

Chiar şi în alte privinţe te cuprinde o neaşteptată îngreţoşare. Odată, am cumpărat o frumoasă gâscă grasă. Din nefericire, s-a dovedit a fi o gâscă foarte prietenoasă şi a ajuns să facă parte din familie. Pe măsură ce zilele treceau, deveneau tot mai disperaţi. Nimeni nu avea inima să ordone tăierea gâştei.

În cele din urmă, bucătarul şi-a asumat această sarcină. Gâscă a fost pregătită în stilul indigen, împănată cu de toate, şi servită cu fast. Arăta şi mirosea delicios. Vai, niciunul dintre noi n-a savurat o înghiţitură! A fost cea mai deprimantă masă pe care am avut-o vreodată.

Munca la movilă se desfăşoară satisfăcător. Pe una din porţiunile movilei am săpat „o tăietură adâncă”, din vârf până la solul virgin. Astfel am descoperit cincisprezece

straturi de ocupaţii succesive. Din acestea, zece sunt preistorice. După anul 1.500 î. Hr., movila a fost abandonată, probabil din cauza secătuirii solului. Există, ca întotdeauna, câteva morminte romane şi islamice. În faţa oamenilor le numim întotdeauna romane pentru a nu stârni cine ştie ce susceptibilităţi musulmane, dar oamenii înşişi sunt foarte ireverenţioşi.

„Uite, Abdul, pe bunicul tău îl dezgropăm acum!” „Ba nu, pe al tău, Daoud!” Râd şi glumesc în voie.

Am găsit multe amulete interesante reprezentând animale sculptate, toate de un tip destul de binecunoscut, dar acum, brusc, încep să apară nişte figuri foarte curioase. Un ursuleţ înnegrit, un cap de leu şi, în final, o siluetă umană primitivă. Max a avut bănuielile lui cu privire la ele, dar silueta umană e prea de tot. Avem printre noi un falsificator.

— Şi e un tip foarte deştept, spune Max răsucind cu apreciere ursul. Frumoasă lucrare.

Se trece la munca de detectiv. Obiectele apar într-un colţ al săpăturilor şi sunt găsite de regulă de doi fraţi, pe rând. Oamenii ăştia vin dintr-un sat aflat la zece kilometri de aici. Într-o bună zi, în cu totul altă parte a săpăturilor, apare o „lingură” de bitum cu aspect dubios. A fost „găsită” de un om din acelaşi sat. Premiul este acordat, ca de obicei, şi nu se spune nimic.

Dar în ziua de plată are loc darea în vileag! Max etalează exponatele, ţine un discurs de învinuire, le denunţă ca fiind false şi le distruge în public (totuşi ursul l-a păstrat ca pe o curiozitate). Oamenii care le-au făcut sunt concediaţi şi ei pleacă foarte voioşi, deşi proclamă zgomotos nevinovăţia.

A doua zi, la săpături, oamenii chicotesc.

— Khwaja cunoaşte, spun ei. E foarte învăţat în antichităţi. Nu poţi să-i păcăleşti ochii.

Max este trist, pentru că i-ar fi plăcut să ştie cum anume au fost făcute falsurile. Lucrătura lor excelentă îi stârneşte admiraţia.

Acum îţi poţi face o imagine despre cum trebuie să fi arătat Chagar acum cinci până la trei mii de ani. În vremurile preistorice trebuie că s-a aflat pe o rută mult frecventată de caravane, care lega Harran şi Tell Halaf şi mai departe trecea prin Jebel Simar în Irak, iar de acolo mergea spre străvechiul Ninive. A fost unul din centrele de mare tradiţie comercială.

Am găsit nişte oale de lut de-a dreptul superbe, datând din acea perioadă, adevărate opere de artă, după mintea mea, toate făcute manual. Am găsit şi madone – siluete cu turbane în jurul capului, cu sâni mari, groteşti şi primitive, totuşi reprezentând, fără îndoială, ajutorul şi consolarea.

A sosit ziua când urmează să se înfigă prima cazma în Tell Brak. Este un moment foarte solemn.

Prin eforturile combinate ale lui Serkis şi Ali, una sau două camere sunt gata. Sacagiul, calul cel mare, căruţa, butoaiele – toate sunt în regulă.

Colonelul şi Bumps pleacă la Brak în seara precedentă să doarmă acolo astfel încât să poată fi la movilă în zori.

Max şi cu mine ajungem în jur de opt. Vai, colonelul a avut o noapte agitată din cauza liliecilor! Se pare că turnul este plin de lilieci – creaturi faţă de care colonelul are o mare aversiune.

Rămânem un oarecare timp şi urmărim preparativele pentru săpături.

Întunecatul sacagiu vine la mine şi îmi toarnă o poveste lungă despre ceea ce pare a fi o mare supărare. Când apare Max, îl întreb despre ce este vorba.

Se pare că sacagiul are o nevastă şi zece copii undeva în apropiere de Jerablus şi că inima îi e distrusă de dorul lor. Ar putea primi un avans ca să trimită după ei să vină aici?

Pledez pentru un răspuns pozitiv. Max este puţin îndoit. O femeie în casă va cauza probleme, spune el.

În drumul de întoarcere la Chagar întâlnim o mulţime din lucrătorii noştri traversând câmpul spre noile săpături.

— El hamdu lillah! Strigă ei. Mâine va fi de muncă pentru noi acolo?

— Da, va fi de muncă.

Îl slăvesc din nou pe Dumnezeu şi tropăie mai departe.

Petrecem acasă două zile lipsite de evenimente, iar acum e rândul nostru să schimbăm garda la Brak. Deocamdată nu s-a ivit nimic important acolo, dar promite, iar casele, etc., sunt din perioada care ne interesează.

Azi bate un vânt puternic dinspre sud – cel mai nesuferit dintre vânturi. Te irită şi te umple de nervi. Pornim la drum, pregătiţi pentru ce e mai rău, cu cizme de cauciuc, pelerine de ploaie şi chiar umbrele. Nu luăm prea în serios asigurarea lui Serkis că a reparat acoperişul. Diseară va fi cum ar spune Michel, un caz de Sawi proba.

Ruta spre Brak străbate câmpia, fără nici un drum. Suntem cam pe la mijlocul distanţei când trecem pe lângă doi lucrători de ai noştri în drum spre „muncă”. Cum avem loc, Max opreşte camionul şi se oferă să-i ia, fapt care produse mare bucurie. În urma lor vine un câine legat în jurul gâtului cu o bucăţică de frânghie franjurată.

Oamenii urcă şi Michel se pregăteşte s-o ia din loc.

Max întrebă ce e cu câinele. Luăm şi câinele lor? Nu e câinele lor, spun ei. A apărut brusc, pur şi simplu din senin.

Ne uităm mai atent la câine. Deşi nu e o rasă cunoscută, este în mod sigur o corcitură europeană! Este imens de lung, are nişte ochi de chihlimbar strălucitori, şi un nas destul de comun, cafeniu deschis. Nu arată nici amărât, nici timorat, nici că şi-ar plânge de milă – spre deosebire de media câinilor din Orient. Stă confortabil şi se uită vesel la noi, dând uşor din coadă.

Max spune că îl luăm cu noi şi îi ordonă lui Michel să-l bage în camion.

Michel se codeşte.

— O să mă muşte, spune el cu îndoială.

— Da, da, spun cei doi arabi. Sigur o să-ţi mănânce carnea! Mai bine lasă-l aici, Khwaja.

— Ia-l şi bagă-l înăuntru, prostul naibii! Îi spune Max lui Michel.

Michel îşi face curaj şi avansează spre câine, care întoarce încântat capul spre el.

Michel se retrage rapid. Îmi pierd răbdarea, sar din maşină, apuc câinele şi intru înapoi în Mary cu el. E numai piele şi oase. Pornim mai departe spre Brak unde noua-venită (căci e căţea) este înmânată lui Ferhid cu instrucţiunea să i se dea o masă pe cinste. De asemenea, dezbatem problema numelui şi ne hotărâm s-o botezăm Miss Ostapenko. Datorită în principal lui Bumps, Miss Ostapenko nu o să fie cunoscută decât ca Hiyou. Hiyou se dovedeşte a fi o căţea cu un caracter uimitor. Avidă de viaţă, este absolut îndrăzneaţă şi nu manifestă pic de teamă de ceva sau cineva. Este foarte bine dispusă şi temperată, şi perfect hotărâtă să facă tot timpul exact ce vrea. E limpede că posedă cele nouă vieţi atribuite de regulă pisicilor. Dacă e închisă, face ce face şi reuşeşte să iasă. Ia parte la toate mesele, şi e atât de insistentă că nu poţi să-i rezişti. Nu cerşeşte – pretinde.

Am convingerea că cineva a luat-o şi i-a legat o piatră de gât şi a încercat s-o înece dar Hiyou, hotărâtă să se bucure de viaţă, a ros frânghia şi a ajuns la mal, apoi a luat-o veselă prin deşert şi s-a lipit de cei doi arabi din instinctul ei infailibil. Ca o confirmare a teoriei mele stă faptul că Hiyou merge pretutindeni cu noi în afară de cazurile când coborâm la Jaghjagha. „Nu, mulţumesc, pare să spună. Nu-mi place să fiu înecată.”

Colonelul, ne bucură să auzim, a avut o noapte mai bună. Serkis a izgonit majoritatea liliecilor în timpul reparării acoperişului, iar colonelul a născocit un dispozitiv de încălzire de tip robinsonian, constând dintr-un vas mare cu apă în care liliecii să cadă şi să se înece. Mecanismul lui e atât de complicat, ne explică inventatorul, iar pregătirea lui atât de greoaie încât îi scurtează somnul cu câteva ore.

Mergem la movilă şi luăm masa într-un loc ferit de vânt. Dar chiar aşa fiecare îmbucătură este condimentată cu nisip şi praf. Toată lumea pare veselă, şi până şi melancolicul sacagiu etalează o anumită mândrie în timp ce face naveta dus-întors până la Jaghjagha ca să aducă apă pentru lucrători. O aduce până la poalele movilei, iar de acolo apa e cărată sus în ulcioare pe măgari. Toată treaba are un aspect biblic şi e destul de fascinantă.

Când vine timpul, ne luăm la revedere, colonelul şi Bumps urcă în Mary şi pleacă spre Chagar, iar noi ne preluăm schimbul de două zile la Brak.

Camera-turn arată foarte atrăgătoare. Podeaua e acoperită cu rogojini şi sunt preşuri. Avem un ulcior cu apă şi un lighean, o masă, două scaune, două paturi de campanie, prosoape, cearceafuri, pături şi chiar cărţi.

Închidem ferestrele şi ne ducem la culcare după o masă destul de ciudată, servită cu încruntare de Ferhid şi gătită de Ali, constând în principal dintr-un spanac foarte lichid, cu insule minuscule în el, pe care le bănuim a fi iarăşi „biftec”!

Avem o noapte bună. Un singur liliac se materializează, şi Max îl pune pe fugă cu o lanternă. Suntem hotărâţi să-i spunem colonelului că povestea lui despre sute de lilieci este o exagerare grosolană şi datorată, probabil, băuturii. La patru şi un sfert Max e chemat la ceai şi pleacă la movilă. Eu adorm din nou. La şase mi se aduce mie ceaiul. Max vine la opt la micul dejun. Masa e servită cu pompă – ouă fierte, pâine arăbească, două borcane cu dulceaţă şi o cutie cu cremă de ouă (!). Câteva minute mai târziu vine o a doua tranşă – ouă bătute.

Max murmură: „Trop de zélé!” şi, temându-se de iminenta sosire a unei omlete, îi trimite vorbă invizibilului Ali că tot ce am mâncat până acum ne prea ajunge. Ferhid oftează şi pleacă cu mesajul. Se întoarce, cu fruntea încreţită de perplexitate şi nelinişte. Ne temem de o catastrofă majoră,

dar nu, el întreabă doar: „Doriţi să vi se trimită şi portocale o dată cu prânzul?”

Colonelul şi Bumps apar pe la amiază. Bumps are probleme cu topee6 -ul lui din cauza vântului. Michel soseşte optimist şi săritor să aplice Forca, dar Bumps, cuprins de o neagră presimţire, îi evită serviciile.

Prânzul nostru constă din carne rece şi salată, dar cum sufletul ambiţios al lui Ali aspiră spre lucruri mai bune, mâncăm felii de vinete prăjite, aţoase şi pătrunse doar pe jumătate, cartofi reci sleiţi, bucăţele de „biftec” prăjit, foarte tari, şi salată completată cu un sos făcut cu multe ore în urmă aşa că acum arată ca o orgie de grăsime verde şi sleită.

Max spune că îi va părea rău să dezamăgească eforturile bine intenţionate ale lui Ali, dar va trebui să-i reteze imaginaţia.

Descoperim că Abd es Salaam îşi foloseşte pauza de prânz ţinându-le lucrătorilor o predică lungă cu un caracter cu adevărat ameţitor.

— Uitaţi-vă cât de norocoşi sunteţi! Strigă el fluturându-şi braţele. Nu se face totul pentru voi? Nu vi s-a acordat toată grija? Vi s-a permis să vă aduceţi mâncarea aici, s-o mâncaţi în curtea casei! Vi se plătesc salarii uriaşe – da, fie că găsiţi, fie că nu găsiţi ceva, banii ăştia vă sunt plătiţi! Ce generozitate, ce nobleţe! Şi asta nu e tot! Pe lângă salariile mari, sunteţi premiaţi pentru fiecare lucru pe care îl găsiţi! Khwaja veghează asupra voastră ca un tată; stă cu ochii pe voi ca să nu vă faceţi unul altuia rău! Dacă vă îmbolnăviţi, vă dă doctorii! Ce fericiţi, ce norocoşi sunteţi! Vă lasă el să munciţi însetaţi? Vă face el să vă faceţi singur rost de apă? Nu! Deşi nu are nici o obligaţie, el vă aduce apa la movilă, tocmai din Jaghjagha! Apă adusă cu mare cheltuială într-o căruţă trasă de un cal! Gândiţi-vă la cheltuială, la efort! Ce norocoşi sunteţi că aţi fost angajaţi de un asemenea om!

Ne îndepărtăm tiptil şi Max spune îngândurat că n-ar fi de mirare ca unii din lucrători să-l omoare pe Abd es Salaam.

În locul lor, el ar face-o. Bumps spune că, dimpotrivă, lucrătorii îi împărtăşesc părerea. Asta e adevărat. Auzim mormăituri de apreciere; un om se întoarce spre altul.

— Are dreptate ce spune! Ni se aduce apă. Da, aici e într-adevăr generozitate! Are dreptate! Suntem norocoşi! E un om înţelept acest Abd es Salaam.

Mă uit la ei şi mă simt înduioşată de naivitatea cu care abordează viaţa.

Dar unul din misterele care nu încetează să mă mire este cum reuşesc oamenii din sate aflate la trei, cinci şi zece kilometri depărtare să sosească zilnic exact la răsăritul soarelui! N-au ceasuri. Şi totuşi niciodată nu întârzie, nici nu vin mai devreme. Când ziua de muncă se încheie (o jumătate de oră înainte de apusul soarelui), îşi aruncă în sus coşurile, râd, îşi iau târnăcoapele pe umăr şi aleargă – da, aleargă veseli zece kilometri până la casele lor! Singurele lor pauze sunt jumătate de oră pentru micul dejun şi ora pentru prânz şi, conform standardelor noastre, au fost întotdeauna subnutriţi. E drept că lucrează într-un ritm care poate fi „de voie”, dar este o muncă grea.

Per total, sunt oameni sănătoşi. Chiar şi când se îmbolnăvesc, puterea lor de a se vindeca este miraculoasă. Se mai întâmplă ca un om să-i spargă capul altuia, lăsându-i o rană urâtă. Cel agresat ne roagă să-l tratăm şi să-l bandajăm la cap, dar pare uimit de propunerea să lase lucrul şi să plece acasă. „Ce, doar pentru asta?” Şi în două sau trei zile locul e complet vindecat, în ciuda tratamentului hotărât neigienic pe care, fără doar şi poate, omul şi l-a aplicat singur de îndată ce a ajuns acasă.

Un lucrător care avea un furuncul mare şi dureros pe picior a fost trimis acasă de Max, întrucât avea febră.

— Ai să fii plătit la fel ca şi cum ai fi aici.

Omul a mârâit şi a plecat. Dar în după-amiaza aceea Max l-a zărit lucrând.

— Ce cauţi aici? Te-am trimis acasă.

— M-am dus acasă, Khwaja (opt kilometri). Dar când am ajuns acolo, a fost plicticos. Nici o conversaţie! Numai femeile. Aşa că m-am întors. Şi, vedeţi, am făcut bine, umflătura s-a spart!

Astăzi ne întoarcem la Chagar, iar ceilalţi doi ne iau locul la Brak. Mi se pare un adevărat lux să mă întorc la casa mea. La întoarcere, descoperim că bunul nostru colonel a lipit pretutindeni bileţele, în majoritate cu un caracter insultător! De asemenea, a făcut ordine cu atâta zel încât ne este imposibil să găsim ceea ce ne trebuie. Meditǎm la represalii. În cele din urmă, decupăm fotografiile doamnei Simpson (cea pentru care regele Eduard al VIII-lea a renunţat la tron şi căreia colonelul îi poartă o pică de nedescris) din nişte ziare vechi şi le prindem în pioneze în camera colonelului!

Sunt o mulţime de fotografii de făcut şi developat, dar cum este o zi caniculară ies din camera neagră fleaşcă şi capie de căldură. Personalul se întrece pe sine spre a-mi furniza apă relativ pură. Mâlul grosier este mai întâi strecurat, apoi apa rămasă este filtrată prin vată. La ora când este folosită la negative, doar nisipul şi praful din aer au ajuns în ea, iar rezultatele sunt destul de mulţumitoare. Unul din lucrătorii noştri vine la Max şi îi cere cinci zile libere.

— De ce?

— Trebuie să mă duc să trag la poartă.

Azi a fost o zi memorabilă pentru salvare. Noaptea a plouat, iar dimineaţa pământul e încă îmbibat de apă. În jur de doisprezece soseşte un călăreţ cu aspect sălbatic, călătorind cu nerăbdare şi disperarea unuia care îi aduce lui Ghent vestea cea bună de la Aix, etc. De fapt, el aduce veşti rele. Colonelul şi Bumps au pornit către noi şi s-au împotmolit pe la jumătatea drumului. Călăreţul este trimis pe dată înapoi cu două cazmale, iar noi încropim o echipă de salvare ce purcede la drum în Poilu. Echipa e formată din cinci oameni, cu Serkis la comandă. Iau la ei cazmale şi scânduri şi pleacă foarte voioşi, cântând!

Max ţipă după ei să nu se împotmolească şi ei în noroi. De fapt, exact asta se întâmplă, dar, din fericire, numai la câteva sute de metri de locul în care Mary se află la ananghie. Osia din spate îi este îngropată în noroi, iar echipajul ei este foarte istovit, după ce a încercat cinci ore bune s-o despotmolească şi după ce a fost exasperat până aproape de nebunie de poveţele şi comenzile bine intenţionate ale lui Michel, toate rostite pe obişnuitul ton ascuţit şi plângăreţ, constând în principal din „Forca”, în timp ce rupe al treilea cric succesiv! Cu ajutorul lucrătorilor şi sub îndrumarea mai abilă a lui Serkis, Mary consimte să iasă din noroi, lucru pe care îl face cu totul pe neaşteptate, acoperind pe toată lumea din cap până-n picioare cu noroi şi lăsând în urma ei o groapă, pe care colonelul o botează „Mormântul lui Mary”.

În ultimul timp a plouat mult la Brak, iar acoperişul lui Serkis nu a prea rezistat stresului. Din fericire, ploaia cea mai rea cade în ziua noastră „liberă”, aşa că nu se lucrează.

Întâmplător, cât pe ce să avem o răzmeriţă pe tema asta, întrucât perioada de zece zile se termină sâmbăta, iar Abd es Salaam, căruia i s-a dat sarcina să le spună oamenilor că ziua următoare nu se lucrează, cârpaci cum este ca de obicei, n-are de lucru şi strigă: „Mâine e duminică – de aceea nu se lucrează!”

Imediat se iscă o rumoare! Poftim?! Toţi bunii gentlemeni musulmani să fie insultaţi şi sacrificaţi pentru douăzeci de amărâţi de armeni creştini? Un gentleman furios pe nume Abbas 'Id încearcă să organizeze o grevă. Max ţine atunci un discurs şi declară că dacă el vrea să-şi ia vacanţă duminică, luni, marţi, miercuri, joi, vineri sau sâmbătă, vacanţă va fi. Cât despre Abbas 'Id, să nu mai pună vreodată piciorul pe la movilă! Armenilor, care o caută cu lumânarea căci chicotesc virtuoşi, li se spune să-şi ţină gura, după care începe plata salariilor. Max se ascunde în Mary, Michel iese împleticit din casă cu sacii de bani, pe care îi depune în camion. Faţa lui Max apare la fereastra

din dreptul locului şoferului (arătând cam ca un vânzător de bilete de la ghişeul din gară), Michel ia un scaun în camion şi îşi asumă numărarea banilor, formând stive de monede şi oftând adânc în timp ce contemplă cât bănet o să intre pe mâna musulmanilor!

Max deschide un registru imens şi începe distracţia. Brigadă după brigadă se perindă ca la paradă pe măsură ce îşi aude numele strigat şi oamenii iau ceea ce li se cuvine.

Inechitatea Soartei este foarte subliniată în ziua de plată. Unii iau o sumă grasă, alţii mai nimic. Se fac o mulţime de glume şi ironii şi toată lumea, chiar şi cei trecuţi cu vederea de zeiţa Fortuna, este foarte veselă. O femeie kurdă înaltă şi frumoasă se repede la bărbatul ei, care numără din nou banii pe care i-a primit.

— Cât ai luat? Arată-mi!

Fără nici un scrupul, înhaţă toţi banii şi pleacă cu ei.

Doi arabi cu aspect rafinat, îşi întorc cu blândeţe feţele, şocaţi de un asemenea spectacol hotărât nefeminin (şi nemasculin)!

Femeia kurdă reapare din coliba ei de lut şi îl ocăreşte ţipând la bărbatul ei pentru felul în care a priponit măgarul. Kurdul, un bărbat masiv şi chipeş, oftează cu tristeţe. Cine ar vrea să fie un soţ kurd?

Se spune că dacă un arab te-ar jefui în deşert, el te-ar bate, dar te-ar lăsa în viaţă, în timp ce un kurd te-ar omorî doar din plăcerea de a o face!

Probabil faptul că e ţinut sub papuc acasă îi stimulează instinctele sângeroase!

În cele din urmă, după două ore, toată lumea e plătită. Max caută să ştie cine va continua lucru şi cine are de gând să-l părăsească. Aproape toţi pleacă.

— Dar după următoarea perioadă… Cine ştie, Khwaja?

— Da, spune Max, după ce v-aţi cheltuit banii!

— Cum spui tu, Khwaja.

În noaptea asta, în curte se cântă şi se dansează.

Suntem iar la Chagar şi ziua e încântătoare. Colonelul tună şi fulgeră în legătură cu comportarea lui Poilu care, în ultima vreme, n-a existat zi să nu-l lase de căruţă la Brak. De fiecare dată Ferhid a adus asigurări că maşina e absolut în regulă, n-are nimic, fapt care rezultă imediat din demonstraţie. Colonelul consideră acest lucru o insultă în plus.

Apare şi Michel şi explică pe tonul lui ascuţit că tot ce trebuie este să fie curăţat carburatorul – o treabă foarte simplă, o să-i arate el colonelului cum. Şi trece imediat la fapte. Mai întâi suge benzina în gură, face gargară cu ea şi în final o înghite. Colonelul priveşte cu un dezgust rece. Michel dă din cap, zâmbeşte fericit şi îi spune persuasiv colonelului: „Sawi proba?”, apoi îşi aprinde o ţigară. Ne ţinem respiraţia, aşteptând ca beregata lui Michel să ia foc, dar nu se întâmplă nimic.

Au loc diverse complicaţii minore. Patru lucrători sunt concediaţi pentru bătăi persistente. Alawi şi Yahya s-au certat şi nu-şi mai vorbesc. Unul din preşurile noastre din casă a fost furat. Şeicul este foarte indignat şi instituie un tribunal pentru anchetarea problemei. Avem plăcerea să observăm de la distanţă – un cerc de bărbaţi bărboşi, înveşmântaţi în alb, aşezaţi pe câmp, cu capetele adunate laolaltă. Mansur ne explică: „S-au întrunit acolo ca nimeni să nu audă treburile secrete pe care le spun.”

Procedurile sunt foarte orientale. Şeicul vine la noi, ne asigură că răufăcătorii îi sunt acum cunoscuţi, că se va ocupa de ei şi că preşul ne va fi restituit.

Ce se întâmplă de fapt este că, şeicul îi bate pe şase duşmani personali şi posibil îi şantajează şi pe alţi câţiva. Preşul nu se materializează, dar şeicul e într-o stare de spirit excelentă şi pare să aibă iar bani.

Abd es Salaam vine în secret la Max.

— Am să vă spun cine v-a furat preşul. Cumnatul şeicului, şeicul yezidi. El e un om foarte rău, dar sora lui e frumoasă.

În ochii lui Abd es Salaam se citeşte speranţa unei mici persecuţii împotriva yezidişilor, dar Max spune că preşul va fi trecut la pierderi şi cu asta basta.

— Pe viitor, spune Max uitându-se cu severitate la Mansur şi Subri, să aveţi mai multă grijă şi să nu mai lăsaţi preşurile să zacă afară la soare.

Următorul incident trist este sosirea vameşilor care ridică doi lucrători de-ai noştri sub acuzaţia că fumează ţigări irakiene de contrabandă. Pentru cei doi ăsta este curat ghinion, căci în realitate toţi cei două sute optzeci de oameni ai noştri fumează ţigări irakiene de contrabandă! Oficialul de la vamă vrea o întrevedere cu Max.

— Asta e un delict grav, spune el. Din curtoazie pentru dumneavoastră Khwaja, ne-am abţinut să-i arestăm pe oamenii ăştia la locul săpăturilor. N-ar fi fost spre cinstea dumneavoastră.

— Mulţumesc pentru amabilitate şi delicateţe, spune Max.

— Vă sugerăm, totuşi, să-i concediaţi fără să-i plătiţi, Khwaja.

— Asta nu se prea poate. Nu eu aplic legea în ţara asta. Eu sunt străin. Oamenii ăştia s-au angajat să lucreze pentru mine şi eu m-am angajat să-i plătesc. Nu pot să le reţin banii care li se cuvin.

Problema e rezolvată până la urmă (cu asentimentul părţilor vinovate) prin oprirea a două amenzi din salariul oamenilor şi înmânarea lor ofiţerului de la vamă.

— Inshallah! Spun oamenii ridicând din umeri în timp ce se întorc la lucru.

Bun la inimă, Max este puţin cam prea generos cu primele în săptămâna asta faţă de cei doi delicvenţi, aşa că ziua de plată îi găseşte veseli. Ei nu-l bănuiesc pe Max de mărinimie, ci pun norocul lor pe seama infinitei mile a lui Allah.

Am făcut încă o excursie la Kamichlie. Deja a ajuns să pară la fel de palpitantă ca o vizită la Paris sau la Londra. Itinerariul e acelaşi – Harrods, banca, dar de data asta

sejurul nostru e însufleţit de prezenţa unui suprem demnitar al Bisericii Maronite. Max mă împunge cu cotul să-i ofer lui „Monseigneur” scaunul meu, lucru pe care îl fac cu reţinere, şi mă simt furibund protestantă. (Notă – în circumstanţe similare i-aş fi oferit singurul scaun Arhiepiscopului de York, dacă se întâmpla să şed pe el? Hotărăsc că, dacă i l-aş fi oferit, el nu l-ar fi luat!) Arhimandritul, sau Marele Muftiu, sau ce-o fi, o face şi se afundă în el cu un oftat de mulţumire, aruncându-mi o privire milostivă.

Michel, nu mai e nevoie s-o spunem, ne pune nervii greu la încercare! Face achiziţii ridicole de înalt ordin economic. Pleacă, de asemenea, cu Mansur să se intereseze de procurarea unui al doilea cal, iar Mansur, animat de pasiunea pentru echitaţie, intră călare pe numitul cal direct în prăvălia bărbierului local, unde Max se află la tuns!

— Ieşi afară, prostule! Urlă Max.

— E un cal grozav, strigă Mansur liniştit!

În acel moment calul se ridică pe picioarele din spate, şi ameninţată de două copite imense, toată lumea din prăvălie se ghemuieşte cu capul în mâini.

Mansur şi calul sunt evacuaţi, Max se întoarce să-şi termine tunsul şi amână pentru mai târziu tot ce doreşte să-i spună lui Mansur.

După un prânz delicios cu comandantul francez, ne întoarcem la Harrods să vedem care sunt ultimele economiseli ale lui Michel. Se pare că stă să plouă, aşa că ne hotărâm să pornim imediat spre casă.

Calul a fost achiziţionat şi Mansur se roagă să i se dea voie să vină călare acasă.

Max spune că aşa n-o să ajungă în veci acasă.

Spun că e o idee excelentă şi îl rog să-l lase pe Mansur să se întoarcă acasă călare.

— Ai să fii atât de înţepenit că n-ai să poţi să te mişti, spune Max.

Mansur spune că el nu înţepeneşte niciodată când călăreşte.

Rămâne stabilit ca Mansur să vină călare, a doua zi. Poşta a întârziat cu o zi, aşa că o să o aducă el.

Plouă zdravăn în timp ce ne întoarcem (însoţiţi ca de obicei de găini şi oameni de pripas). Derapăm copios, dar reuşim să ajungem acasă înainte ca drumul să devină impracticabil.

Colonelul tocmai s-a întors de la Brak, unde a avut o mulţime de probleme cu liliecii. Ademenirea lor spre bazin cu ajutorul unei lanterne a avut mare succes, numai că, întrucât şi-a petrecut toată noaptea făcând asta, n-a dormit mai de loc. Îi spunem cu răceală că noi n-am văzut niciodată vreun liliac!

Printre lucrătorii noştri există unul care ştie să scrie şi să citească! Se numeşte Yusuf Hassan şi e unul dintre cei mai leneşi oameni de la movilă. Nu mi s-a întâmplat să ajung vreodată la săpături şi să-l găsesc pe Yusuf muncind efectiv. Întotdeauna fie că tocmai şi-a terminat porţia lui de săpat, fie că e pe cale să înceapă, fie şi-a luat o pauză de o ţigară. Este întrucâtva mândru de ştiinţa lui de carte, şi într-o zi se amuză şi îi amuză pe prietenii săi scriind pe un pachet de ţigări gol. „Saleh Birro s-a înecat în Jaghjagha”. Toată lumea se amuză copios de mostra asta de erudiţie şi înţelepciune!

Pachetul de ţigări ajunge din întâmplare într-o pungă goală pentru pâine, e aruncat într-un sac de făină şi, la timpul cuvenit, sacul se întoarce în locul lui de baştină – satul Hanzir. Aici cineva observă inscripţia. Este dusă unui om învăţat; acesta o citeşte. Vestea e transmisă pe dată la Germayer, satul natal al lui Saleh Birro. Rezultatul: în vinerea următoare, o adevărată cavalcadă de persoane îndoliate – bărbaţi, femei plângând, copii jelind – soseşte la Tell Brak.

— Vai, vai! Strigă ei, Saleh Birro, iubitul nostru, s-a înecat în Jaghjagha! Am venit după corpul lui!

Primul lucru pe care îl văd atunci este Saleh Birro în persoană, săpând de zor şi scuipând pe peticul lui de pământ. Stupefacţie, explicaţii, venirea în faţă a lui Saleh Birro, nebun de furie, încercări să-i crape capul lui Yusuf Hassan cu târnăcopul. De partea fiecăruia sare un prieten, colonelul apare şi el şi le ordonă să înceteze (speranţă deşartă!) şi încearcă să afle despre ce e vorba.

Max instituie un tribunal de anchetă şi pronunţă sentinţa.

Saleh Birro este suspendat pentru o zi: a) pentru bătaie, b) pentru că nu s-a oprit din bătaie când i s-a spus. Yusuf Hassan este condamnat la o plimbare pe jos până la Germayer (patruzeci de kilometri), iar acolo să explice şi să-şi ceară scuze pentru ideea lui de prost augur. În plus, este amendat cu leafa pe două zile.

Iar adevărata morală este – subliniază după aceea Max în faţa auditoriului lui select – că cititul şi scrisul sunt lucruri foarte periculoase!

Mansur, după ce a bănănăit trei zile din cauza vremii din Kamichlie, apare pe neaşteptate mai mult mort decât viu, călare pe cal. Nu numai că nu poate să şadă, dar ca o supărare în plus, peştele mare şi delicios pe care l-a achiziţionat în Kamichlie, de atâta aşteptare forţată, s-a alterat. Din motive rămase necunoscute, l-a adus cu el. Peştele e îngropat la repezeală, iar Mansur se retrage gemând spre patul lui şi nu mai e văzut timp de trei zile. Între timp ne bucurăm şi noi în sfârşit de serviciile inteligente ale lui Subri.

În sfârşit are loc expediţia la vulcanul Kawkab. Ferhid, cu aerul lui de concentrare mai profund ca oricând, se oferă să ne fie ghid, întrucât „cunoaşte ţara”. Traversăm Jaghjagha pe un pod cu aspect destul de precar şi ne dăm pe mâna călăuzei Ferhid.

În afară de faptul că Ferhid mai să moară pe drum de nelinişte, n-o ducem prea rău. Kawkab este veşnic în zare, ceea ce e un lucru încurajator, dar pământul pietros pe care

trebuie să-l traversăm este înspăimântător, mai ales pe măsură ce ne apropiem de vulcanul stins.

Atmosfera de acasă era foarte tensionată înainte de plecarea noastră la drum, întregul staff fiind inflamat de o ceartă pătimaşă în jurul un mic calup de săpun. Şefii de echipă spun că ei ar prefera să nu meargă în expediţie, dar colonelul îi obligă s-o facă. Ei urcă în Mary din părţi opuse şi se aşează cu spatele unul la altul. Serkis se aşează pe vine în spate ca o găină şi nu vrea să vorbească cu nimeni. Cine anume s-a certat cu cine este greu de aflat. Totuşi, la vremea când ascensiunea pe Kawkab a luat sfârşit, totul este uitat. Ne aşteptam la o pantă blândă pe care s-o parcurgem pe jos până în vârf peste pământul presărat cu flori, dar când de fapt ajungem în locul respectiv, panta este ca peretele unei case, iar pământul este tot o zgură neagră şi alunecoasă. Michel şi Ferhid refuză ferm chiar şi să pornească, dar restul dintre noi ne încumetăm. Eu renunţ repede şi mă instalez să mă delectez cu spectacolul oferit de cei viteji. Abd es Salaam merge mai tot timpul în patru labe.

Alături este un mic crater, pe buza căruia luăm masa. Flori se găsesc din belşug aici şi este un moment încântător. O privelişte minunată de jur împrejur, cu dealurile Jebel Sinjar nu departe. Pacea deplină e nemaipomenită. Mă cuprinde un val de fericire şi îmi dau seama cât de mult iubesc această ţară şi cât de completă şi mulţumitoare e viaţa asta…

IX. Sosirea lui Mac.

Sezonul se apropie de sfârşit. E timpul ca Mac să ni se alăture, şi aşteptăm cu nerăbdare să-l vedem. Bumps pune o mulţime de întrebări despre Mac şi manifestă neîncredere faţă de unele din afirmaţiile mele. Este nevoie de încă o pernă şi o cumpărăm în Kamichlie, dar e grea ca plumbul.

— Sărmanul de el, nu poate să doarmă pe asta, spune Bumps.

Îl asigur că lui Mac îi va fi indiferent pe ce doarme.

— Puricii şi insectele nu-l pişcă; pare să nu aibă niciodată vreun bagaj sau ceva obiecte personale de adăpostit. Doar o pătură gen pled şi un jurnal, adaug eu cu aducere aminte.

Bumps pare mai neîncrezător ca niciodată.

A venit ziua sosirii lui Mac. Ea coincide cu ziua noastră liberă şi plănuim o expediţie complicată. Colonelul porneşte spre Kamichlie la cinci şi treizeci a.M. În Poilu, şi va combina întâmpinarea lui Mac cu tunsul. (Lucrul ăsta trebuie să fie făcut foarte des, întrucât colonelul ţine morţiş la tunsoarea scurtă de militar!)

Luăm micul dejun la şapte, iar la opt pornim spre Amuda, unde urmează să ne reunim cu ceilalţi, şi să plecăm cu toţii la Ras el Ain, ideea fiind aceea de a examina câteva movile din vecinătate. (Vacanţele noastre sunt întotdeauna vacanţe de oameni cu treabă!). Subri şi blândul Dimitri vin şi ei în expediţie. Sunt îmbrăcaţi elegant, cu cizme strălucitoare şi pălării Homburg, şi poartă costume purpurii mult prea strâmte pentru ei. Michel, avertizat de experienţa amară, poartă hainele lui de lucru, dar şi-a pus ghete albe ca să marcheze aerul de sărbătoare.

Amuda este murdară ca întotdeauna, ba chiar cu mai multe carcase de oaie intrate în putrefacţie decât o ţin eu minte. Mac şi colonelul n-au apărut încă şi mă hazardez să avansez opinia că Poilu, ca de obicei, l-a lăsat pe colonel de căruţă.

Totuşi, ei apar la scurt timp şi după saluturi şi câteva cumpărături (mai ales pâine) ne pregătim să pornim, doar că descoperim că Poilu a renunţat să se mai poarte frumos şi are un cauciuc dezumflat. Michel şi Subri se ocupă de asta, în timp ce în jurul lor se adună o mulţime de curioşi, venind din ce în ce mai aproape, mai să le intre în suflet.

În cele din urmă ne aşternem la drum, dar cam după o oră Poilu îşi dă iar în petec şi altă anvelopă se duce. Alte reparaţii şi acum iese la iveală faptul că niciunul din aparatele de toaletă ale lui Poilu nu e bun de nimic. Cricul e defect, iar pompa e un fiasco total. Subri şi Michel

înfăptuiesc adevărate miracole şi, după ce am pierdut o oră din timpul nostru preţios, o luăm iar din loc. După un timp ajungem la un vad care este neaşteptat de plin cu apă. Ne oprim şi ţinem sfat dacă putem să trecem de el.

Michel, Subri şi Dimitri sunt de părere că, fireşte, putem, dacă Dumnezeu e milostiv şi vrea. Ţinând cont de faptul că Atotputernicul nu dă semne de milostivire în ceea ce îl priveşte pe Poilu, e foarte probabil să rămânem împotmoliţi în vad, drept care, decidem cu regret să nu forţăm nota.

Sătenii sunt atât de dezamăgiţi de decizia noastră încât bănuim că ei îşi câştigă existenţa din scoaterea la liman a maşinilor submersate. Michel intră în vad ca să-i sondeze adâncimea şi suntem cu toţii fascinaţi de dezvăluirea lenjeriei lui intime. Nişte izmene din bumbac alb, ciudate, legate cu panglici în jurul gleznelor îşi fac apariţia – ceva cam ca pantalonaşii unei domnişoare din epoca victoriană!

Ne hotărâm să prânzim aici lângă vad. După prânz, Max şi cu mine ne afundăm labele picioarelor în el – grozav, până ce un şarpe ţâşneşte afară şi ne taie complet cheful.

Un bătrân vine şi se aşează lângă noi. Mai întâi, obişnuita tăcere lungă, apoi saluturile.

După un timp ne întreabă politicos dacă suntem francezi. Germani? Englezi?

Englezi!

El dă din cap.

— Englezilor le aparţine acum ţara asta? Nu-mi amintesc. Ştiu că nu mai e a turcilor.

— Nu, spunem noi, turcii nu mai sunt aici de la război.

— Război? Întrebă bătrânul, uimit.

— Războiul care a avut loc acum douăzeci de ani.

El reflectează.

— Nu-mi amintesc de vreun război… Ah, da, cam pe la vremea de care pomeniţi, s-au vânzolit mulţi 'asker pe calea ferată. Ala, deci, a fost războiul? Nu ne-am dat seama că era război. Aici nu ne-a atins.

La un moment dat, după o altă tăcere lungă, se ridică, îşi ia politicos la revedere şi pleacă.

Ne întoarcem prin Tell Baindar, unde sunt ridicate ceea ce par a fi mii de corturi negre. Sunt beduinii care avansează spre păşunile din sud pe măsură ce primăvara înaintează. În Wadi Wajh se găseşte apă şi întreaga scenă vibrează de viaţă. Peste două săptămâni, probabil, aici va fi din nou pustiu şi linişte.

Pe coama lui Tell Baindar, mă aplec şi ridic ceva. Pare o scoică mică, dar, examinând-o, văd că de fapt e făcută din lut şi are urme de vopsea pe ea. Asta mă intrigă şi fac speculaţii privitoare la cine a făcut-o şi de ce. A împodobit o clădire, sau o cutie cu farduri, sau un platou? Este o scoică de mare. Cine se gândea sau ştia de mare tocmai aici, în inima uscatului, cu mii de ani în urmă? Îl invit pe Max să mi se alăture în speculaţii, dar el îmi spune prudent că nu avem nici o dată; dar adaugă îndatoritor că va căuta paralele să vadă dacă s-a mai găsit undeva un lucru de acelaşi fel.

Ajungem acasă într-o notă de veselie şi şeicul dă fuga să-l salute pe Mac.

— Ha, Khwaja inginer! Îl îmbrăţişează şi-l pupă cu căldură pe ambii obraji.

Multe chiote din partea colonelului şi Max îl avertizează:

— La anu’, tu ai să fii tratat aşa.

— Să mă las sărutat de bătrânul ăsta scârbos?

Punem cu toţii pariu pe tema asta, colonelul rămânând foarte băţos şi demn. Max, ne informează el, a fost salutat ca frate şi supus unei îmbrăţişări foarte entuziaste; „dar asta nu o să mi se întâmple mie”, spune ferm colonelul.

Salutări furtunoase din partea şefilor de echipă (pentru Mac, evident). Ei turuie în arabă, iar Mac, ca de obicei, răspunde în engleză.

— Ah, Khwaja Mac! Oftează Alawi. Tot o să trebuiască să fluiere pentru tot ce vrea!

Cât ai bate din palme se materializează o cină imensă şi după ea, obosiţi şi mulţumiţi, ne aşezăm şi stăm la taclale, pentru prima dată, pe alte teme decât arheologia.

Ajungem la problema religiei în general – o problemă foarte spinoasă în această parte a lumii anume, întrucât Siria este plină de secte fioros fanatice de tot felul, toate gata să taie beregata celorlalte pentru cauza cea bună! Şi din una în alta, discuţia alunecă spre povestea Bunului Samaritean. Toate poveştile din Biblie şi din Noul Testament prind o deosebită realitate şi interes aici. Ele sunt relatate într-o limbă şi ideologie pe care le auzim zilnic în jurul nostru, dar adesea mă izbeşte felul în care se schimbă uneori accentul de la ceea ce a fost în mod obişnuit acceptat. Ca un mic exemplu, mi-a venit brusc ideea că în povestea lui Jezebel, faţa ei fardată şi părul ei împodobit sunt cele care accentuează în cercurile protestante puritane ce anume reprezintă „Jezebel”. Dar aici, în Siria, nu fardarea şi împodobirea părului simt elementele incriminatoare – căci toate femeile virtuoase îşi sulemenesc faţa (sau şi-o tatuează) şi îşi vopsesc părul – ci faptul că Jezebel s-a uitat pe fereastră – un gest absolut indecent!

Ajungem foarte aproape şi de Noul Testament atunci când îl rog pe Max să îmi repete esenţa lungilor conversaţii pe care le are cu şeicul, căci schimburile lor de idei constau aproape în întregime din parabole, nimic nefiind exprimat în limbajul direct.

Povestea Bunului Samaritean are aici o realitate pe care nu o poate avea într-o atmosferă cu străzi aglomerate, poliţie, ambulanţe, spitale şi asistenţă publică. Dacă un om cade la marginea drumului pustiu dintre Hasetshe şi Deir ez-Zor, povestea s-ar putea întâmpla cu uşurinţă azi şi ea ilustrează imensa valoare pe care o are compasiunea în ochii tuturor oamenilor deşertului.

— Câţi dintre noi, întreabă Max subit, ar sări în ajutorul unei alte fiinţe umane în condiţiile în care nu există martori,

nu tu forţă a opiniei publice, nu tu recunoaştere sau cenzurare a refuzului de a da ajutor?

— Toată lumea, fireşte, spune cu fermitate colonelul.

— Oare? Insistă Max. Un om zace, trăgând să moară. Moartea, nu uitaţi, nu e prea importantă aici. Eşti grăbit. Ai treabă. Nu vrei să întârzii sau să te complici. Omul nu-ţi e nici o rudă, nici cunoştinţă. Şi nimeni nu va şti vreodată că treci grăbit mai departe spunându-ţi că, la urma urmelor, nu e treaba ta, şi că până la urmă va apărea altcineva, etc., etc.

Stăm cu toţii şi ne gândim, şi suntem toţi, cred eu, puţin zguduiţi… Suntem oare atât de siguri, în definitiv, de esenţialul umanism al nostru?

După o pauză lungă, Bumps rosteşte încetişor:

— Eu cred că l-aş ajuta… Da, cred că l-aş ajuta. Poate aş trece mai departe, dar apoi m-aş simţi ruşinat şi m-aş întoarce.

Colonelul aprobă.

— Chiar aşa, nu te-ai simţi confortabil.

Max spune că şi el ar face-o, probabil, dar nu e atât de sigur pe el cum i-ar plăcea să fie.

Stăm şi mai cugetăm o vreme, iar apoi îmi dau seama că Mac, ca de obicei, nu şi-a expus nici un punct de vedere.

— Tu ce-ai face, Mac?

Mac tresare uşor, ieşind dintr-o reverie plăcută.

— Eu? Tonul lui e uşor mirat. Oh, eu aş trece mai departe. Nu m-aş opri.

— Nu? Categoric?

Ne uităm cu toţii curioşi la Mac, care clatină din cap cu blândeţe.

— Pe aici oamenii mor pe capete. Consideri că nu contează dacă se întâmplă ceva mai devreme sau mai târziu. Eu unul nu m-aş aştepta ca cineva să se oprească pentru mine.

Nu, asta e drept, Mac nu s-ar aştepta.

Glasul lui blând continuă.

— E mult mai bine, cred eu, să mergi mai departe şi să-ţi vezi de treabă, fără să fii permanent derutat de oameni şi întâmplări colaterale.

Privirea noastră curioasă persistă. Brusc, îmi vine o idee.

— Dar dacă, Mac, ar fi vorba de un cal? Întreb.

— Oh, un cal! Spune Mac devenind brusc foarte uman şi însufleţit şi deloc îndepărtat. Ar fi cu totul altceva! Fireşte, pentru un cal aş face tot ce pot.

Izbucnim cu toţii în râs şi el pare surprins.

Astăzi a fost clar Ziua Constipaţiei. Sănătatea lui Abd es Salaam e de câteva zile subiectul arzător. I s-au administrat tot soiul de laxative. Ca rezultat, acum este, spune el, „foarte slăbit”.

— Aş vrea să merg la Kamichlie, Khwaja, şi să fiu înţepat cu un ac ca să-mi recapăt puterea.

Chiar şi mai primejdioasă este starea lui Saleh Hassan, al cărui interior a rezistat tuturor tratamentelor, începând cu cele mai domoale, până la o jumătate de sticlă de ulei de ricin. Max a recurs la doctoria pentru cai a doctorului din Kamichlie. Se administrează o doză uriaşă, apoi Max i se adresează pacientului spunând că dacă „măruntaiele lui se pun în mişcare înainte de apusul soarelui” i se va da un bacşiş gras.

Prietenii şi rudele lui se adună îndată în jurul lui. După-amiaza se scurge în strigătele lor de încurajare şi povăţuire, în timp ce stau cu ochii pe soarele care coboară.

S-ar părea că treaba e clară; dar la un sfert de oră după apus auzim strigăte şi chiote. Vestea bună se împrăştie ca focul! Zăgazurile s-au deschis! Înconjurat de o mulţime entuziastă, palidul suferind este escortat spre casă pentru a-şi primi recompensa promisă!

Subri, care îşi asumă tot mai mult control, a luat serios în mână stabilimentul de la Brak, considerând că nu e suficient de măreţ. Şi el, ca toţi ceilalţi, e foarte zelos în ceea ce priveşte „reputaţia” noastră. Îl convinge pe Michel să renunţe la economia şi să cumpere boluri de supă din

bazarul din Kamichlie. Acestea şi un uriaş castron de supă (o supieră, de fapt) îşi fac apariţia în fiecare seară şi ocupă atâta loc pe masa mică încât toate celelalte trebuie puse pe pat într-un echilibru precar. O altă îmbunătăţire adusă de Subri este baia instituită pentru Hiyou şi ţesălarea blănii ei (cu un pieptene cumpărat cu bodogăneli de către Michel), ba chiar şi împodobirea gâtului ei cu o panglică ieftină, roz. Hiyou îi este devotată trup şi suflet!

Soţia sacagiului şi trei din cei zece copii ai lor au ajuns. („Opera ta”, îmi spune Max cu reproş). Ea e femeie văicăreaţă şi destul de neplăcută, iar copii sunt deosebit de neatrăgători.

Părinţii recunoscători îşi instruiesc odraslele să pupe manşetele binefăcătorilor lor cu orice ocazie posibilă, lucru pe care acestea îl fac cu sârg, eludând toate eforturile noastre de a evita această ceremonie!

Zilele astea am împărţit o cantitate măricică de aspirină. E foarte cald şi cerul e acoperit cu nori prevestitori de furtună.

Azi dimineaţă, când vine „să servească”, Mansur descoperă în dormitorul nostru un şarpe. Este încolăcit în coşul de sub lavoar. Mare agitaţie. Toţi dau fuga să înfăptuiască omorul. Trei nopţi după aceea ascult cu nelinişte să văd dacă aud vreun foşnet înainte de a mă culca. Pe urmă uit.

Într-o dimineaţă, la micul dejun, îl întreb pe Mac dacă n-ar vrea o pernă mai moale.

— Nu cred, spuse Mac, oarecum mirat. E ceva în neregulă cu a mea?

Îi arunc lui Bumps o privire triumfătoare şi el râneşte.

— Nu te-am crezut, mărturiseşte el după aceea. Credeam că inventezi, dar tipul e incredibil. Nimic din ce are sau poartă nu pare să se murdărească vreodată, să se rupă sau să fie neîngrijit.

Şi, într-adevăr, în camera lui nu găseşti nimic în afară de pledul şi jurnalul lui, nici măcar o carte. Nu ştiu cum

reuşeşte.

Michel începe din senin s-o lovească pe Mary cu un ciocan mare chiar în faţa ferestrei şi Bumps ţâşneşte ca o rachetă să-i spună să înceteze.

Costumaţia lui Max şi a lui Bumps prezintă un mare contrast acum că a venit căldura. Bumps şi-a scos tot ce putea fi scos. Max, urmând obiceiul arab, şi-a pus pe el tot ce a găsit la îndemână. Este îmbrăcat zdravăn şi nu pare să bage în seamă câtuşi de puţin soarele.

Mac, observăm noi, nu e nici măcar bronzat!

Momentul arzător al „împărţirii" e tot mai aproape. La închiderea sezonului, directorul Serviciului de Antichităţi îşi face apariţia sau îşi trimite un reprezentant spre a împărţi toate descoperirile din timpul sezonului.

În Irak, acest lucru se făcea obiect cu obiect şi dura mai multe zile.

În Siria, totuşi, sistemul a mult mai simplu. Se lasă la latitudinea lui Max să aranjeze el după cum îi place tot ce s-a găsit, în două părţi. Apoi vine reprezentantul sirian, examinează cele două colecţii şi alege pe care o va opri pentru Siria. Cealaltă este apoi împachetată în vederea expedierii la Muzeul Britanic. Orice obiecte care reprezintă vreun interes deosebit sau orice piese unicat care s-ar putea găsi în jumătatea siriană, de regulă sunt împrumutate de la ei, astfel încât să poată fi studiate, expuse, fotografiate, etc., la Londra.

Adevăratul chin constă în alcătuirea celor două colecţii. Eşti în situaţia de a pierde anumite lucruri pe care le vrei cu disperare. Prea bine, atunci trebuie să le echilibrezi de partea cealaltă. Suntem chemaţi cu toţii să-l ajutăm pe Max în timp ce el se ocupă de fiecare categorie de obiecte în parte. Două grămezi de figurine, două grămezi de amulete, şi aşa mai departe. Oale de lut, mărgele, obiecte din os, obsidian. Apoi, unul câte unul, suntem chemaţi înăuntru.

— Ei, care grămadă din astea două ai luat-o? A sau B?

Pauză m timp ce le studiez pe amândouă.

— Aş lua-o pe B.
— Zău? Bine. Trimite-l înăuntru pe Bumps.
— Bumps, A sau B?
— B.
— Colonele?
— A, categoric.
— Mac?
— Eu zic B.
— Hm, spune Max, este clar că B e prea puternică.

Scoate din B o mică amuletă de piatră reprezentând un încântător cap de cal, o transferă în A, şi o înlocuieşte cu o oaie cam fără formă, şi mai face câteva mici modificări.

Reintrăm. De data asta ne pronunţăm cu toţii pentru A.

Max îşi smulge părul.

În cele din urmă pierdem tot simţul valorii şi al aspectului.

Între timp, totul e o activitate febrilă. Bumps şi Mac desenează ca nebunii şi dau foc la movilă ca să schiţeze case şi construcţii. Colonelul stă până noaptea târziu catalogând şi etichetând acele obiecte care n-au fost încă aranjate. Vin şi eu să dau o mână de ajutor, şi ne contrazicem violent asupra denumirii.

— Cap de cal – steatită, 3 cm.

Eu:

— E berbec.

— Nu, nu, uită-te la căpăstru.

— Ăsta-i cornul.

— Hei, Mac, ce-i asta?

Mac:

— E gazelă.

Colonelul:

— Bumps, tu cum ai numi asta?

Eu:

— Un berbec.

Bumps:

— Seamănă cu o cămilă.

Max:

— Nu există nici o cămilă. Cămilele sunt animale foarte moderne.

Colonelul:

— Ei bine, tu ce spui că e asta?

Max:

— Craniu stilizat!

Aşa că obiectul trece mai departe, adăugându-se unor mici amulete derutante reprezentând rinichi şi alte chestii ambigue care sunt etichetate discret cu numele convenabil „obiect de cult”.

Oamenii noştri se împuţinează cu fiece zi.

— E vremea recoltatului, Khwaja. Trebuie să plecăm.

Florile au dispărut de mult, mâncate de vitele la păscut. Totul e acum de un galben monoton pe movilă. În jurul ei, pe câmp, e grâu şi ovăz. Recolta e bună anul ăsta.

În sfârşit soseşte ziua fatală. Monsieur Dunand şi soţia lui sosesc în seara asta. Sunt nişte vechi prieteni ai noştri, pe care i-am vizitat la Byblos când am fost la Beirut.

Vine seara, o cină superbă (sau ce înţelegem noi prin superb) este gata. Hiyou a fost îmbăiată. Max aruncă o ultimă privire chinuită la cele două părţi împrăştiate spre vizionare pe mese lungi.

— Cred că sunt echilibrate. Dacă pierdem acea amuletă încântătoare cap de cal şi sigiliul ăla foarte neobişnuit (absolut interesant!), ei bine, o să ne alegem cu cea mai bună Zeiţă Mamă Chagar şi cu amuleta dublă cu bivoli şi cu oala aia foarte frumos încrustată… Dar, fireşte, de partea cealaltă, există oala aia pictată… Oh, la dracu’, ar trebui să meargă acum! Pe care aţi alege-o voi?

De comun acord refuzăm să ne mai jucăm. Spunem că pur şi simplu nu ne putem decide. Max îngână cu tristeţe că Dunand este un judecător foarte viclean.

— O să ia sigur jumătatea cea mai bună.

Îl luăm de acolo cu fermitate.

Orele trec. Vine noaptea. Nici urmă de familia Dunand.

— Mă întreb ce-a putut să li se întâmple, îngână Max. Fireşte, ca toţi ceilalţi de pe aici, conduc cu nouăzeci de mile la oră. Sper că n-au avut un accident.

Zece, unsprezece. Ioc familia Dunand.

Max se întreabă dacă nu cumva s-au dus la Brak în loc să vină la Chagar.

— Nu, categoric nu. Ei ştiu că locuim aici.

La miezul nopţii renunţăm să mai aşteptăm şi ne ducem la culcare. Prin partea asta a lumii oamenii nu prea călătoresc pe întuneric.

Două ore mai târziu se aude zgomotul unei maşini. Băieţii dau fuga afară şi ne strigă emoţionaţi.

Ne rostogolim din pat, punem ce-o fi pe noi, şi ieşim în camera de zi.

Sunt Dunandzii şi s-au dus la Brak din greşeală. La ieşirea din Hasetshe, au întrebat care e drumul spre „săpăturile de antichităţi” şi un om care el însuşi a lucrat întotdeauna la Brak i-a îndrumat înspre acolo. Au rătăcit drumul şi le-a luat ceva timp să îl găsească. O dată ajunşi acolo, o călăuză a venit cu ei peste câmp să le arate drumul spre Chagar.

Au stat pe drumuri toată ziua, dar sunt foarte veseli şi neşifonaţi.

— Trebuie să mâncaţi ceva, spune Max.

Madame Dunand spune politicos că nu e nevoie. Un pahar de vin şi un biscuit – ar fi prea de-ajuns.

În acel moment intră Mansur urmat de Subri, şi o adevărată cină regală îşi face apariţia! Cum reuşeşte servitorii de pe aici să facă treburi de genul ăsta, nu ştiu. Pare un fel de miracol. Descoperim că soţii Dunand n-au mâncat nimic şi că sunt morţi de foame. Mâncăm şi bem până noaptea târziu, cu Mansur şi Subri stând zâmbitori lângă noi.

În timp ce mergem la culcare, Max spune visător că i-ar plăcea să-i ia pe Subri şi pe Mansur în Anglia. „Sunt atât de utili!” Şi eu, spun, aş vrea să-l iau pe Subri.

S-a terminat! Împărţirea a avut loc. Monsieur şi madame Dunand au examinat, pipăit, reflectat. Noi am stat în picioare şi am privit în obişnuita agonie. Lui monsieur Dunand îi trebuie cam o oră să se hotărască. Apoi întinde o mână într-un gest grăbit, galic.

— Eh bien, am s-o iau pe asta.

În conformitate cu firea umană, oricare jumătate ar fi ales-o, am fi dorit să fi fost cealaltă.

Oricum, suspense-ul s-a sfârşit, atmosfera se destinde. Suntem veseli şi toată treaba se transformă în petrecere. Ne ducem la săpături, examinăm planurile arhitectonice şi desenele, plecăm cu maşina la Brak, discutăm ce e de făcut sezonul următor şi aşa mai departe. Max şi monsieur Dunand se contrazic asupra datelor şi succesiunii. Madame Dunand se amuză cu remarcile ei seci, spirituale. Vorbim în franceză, deşi am impresia că vorbeşte foarte bine engleza. Se amuză foarte puternic pe seama lui Mac şi încăpăţânarea lui de a limita conversaţia la Oui şi Non.

— Ah, votre petit architecte, il ne şaiţ pas parler? Il a tout de meme l’air intelligent!

Îi repetăm asta lui Mac, care rămâne netulburat.

A doua zi, familia Dunand se pregăteşte de plecare.

Nu că ar fi vorba de prea multă pregătire; refuză să ia cu ei mâncare sau băutură.

— Dar trebuie să luaţi apă! Exclamă Max, fidel principiului să nu călătoreşti niciodată prin părţile astea fără apă la tine.

Ei clătină din cap nepăsători.

— Şi dacă o să aveţi o pană?

Monsieur Dunand râde şi scutură din cap.

— Oh, asta nu se va întâmpla!

Dă drumul la ambreiaj şi maşina ţâşneşte în obişnuitul stil franţuzesc al deşertului. Şaizeci de mile la oră!

Nu ne mai mirăm de rata mare a mortalităţii arheologilor răsturnaţi prin părţile astea.

Iar acum, din nou la împachetat zile întregi!

Apoi vin preparativele pentru plecarea noastră. Urmează să plecăm de la Hasetshe pe un drum puţin folosit ce străbate o pustietate totală până la oraşul Raqqa de pe Eufrat, şi acolo să traversăm Eufratul.

— Şi o să putem arunca şi o privire la Balikh! Spune Max.

Rosteşte cuvântul Balikh aşa cum rostea cândva Jaghjagha şi am presimţirea că îşi face planuri să se amuze puţin în regiunea Balikh înainte de a pleca definitiv din Siria.

— Balikh? Întreb cu inocenţă.

— Pe tot întinsul lui sunt numai Tell-uri straşnice, spuse Max cu respect.

X. Drumul până la Raqqa.

Gata! Plecăm!

Casa este toată bătută în scânduri şi Serkis bate ultimele cuie la geamuri şi uşi. Şeicul stă în preajmă, umflat de importanţă. Totul va fi în siguranţă până la întoarcerea noastră! Cel mai de încredere om din sat va fi paznicul nostru! O să o păzească noapte şi zi, spune şeicul.

— Să n-ai nici o teamă, frate! Strigă el. Chiar de o să trebuiască să plătesc un om din buzunarul meu, casa va fi păzită.

Max zâmbeşte, ştiind prea bine că remuneraţia frumoasă aranjată deja cu paznicul se va duce probabil în mare parte în buzunarele şeicului sub forma comisionului.

— Într-adevăr, ştim că totul va fi în siguranţă sub ochii tăi, spune el. Conţinutul casei nu va fi uşor de deteriorat; cât despre exterior, va fi o plăcere pentru noi să ţi-o predăm în bună stare când o veni ziua.

— Fie ca ziua aia să fie cât mai îndepărtată! Spune şeicul. Căci atunci când va veni, nu o să vă mai întoarceţi, iar asta va fi o tristeţe pentru mine. Mai săpaţi, probabil, doar un sezon? Întrebă el cu speranţă.

— Unul sau două, cine ştie? Depinde de lucrare.

— E regretabil că n-aţi găsit deloc aur – numai pietre şi oale.

— Pentru noi, astea sunt la fel de interesante.

— Totuşi, aurul e aur. Pe vremea lui El Baron…

Max îl întrerupe cu dibăcie.

— Iar când ne întoarcem sezonul următor, ce cadou personal să-ţi aduc de la Londra?

— Nimic – absolut nimic. Nu vreau nimic. Un ceas de aur e un lucru plăcut să-l ai.

— Am să ţin minte.

— Să nu mai vorbim despre daruri între fraţi! Singura mea dorinţă este să vă servesc pe voi şi guvernul. Dacă dau din buzunar pentru asta… Ei bine, să pierzi bani în felul ăsta este ceva onorabil.

— Inimile noastre nu vor cunoaşte pacea când nu vor şti că câştigul şi nu pierderea va fi rezultatul pentru tine din munca noastră de aici.

În acest moment apare Michel şi spune că totul e gata şi că putem porni.

Max verifică benzina şi uleiul şi se asigură că Michel are la el bidoane de rezervă după cum i s-a spus şi că nu a triumfat nici un scrupul subit de economia. Proviziile, o rezervă de apă, bagajul nostru, bagajul servitorilor – da, totul e acolo. Mary e încărcată până la refuz atât pe acoperiş cât şi înăuntru, iar cocoţaţi în mijlocul întregii harababuri, tronează Mansur, Ali şi Dimitri. Subri şi Ferhid se întorc la Kamichlie, unde îşi au casa, iar şefii de echipe urmează să plece cu trenul la Jerablus.

— Drum bun, frate! Strigă şeicul, înhăţându-l brusc pe colonel în braţe şi sărutându-l pe ambii obraji.

Enormă bucurie a întregii expediţii!

Colonelul se face vânăt.

Şeicul repetă salutul cu Max şi dă călduros mâna cu „inginerii”.

Max, colonelul, Mac şi eu urcăm în Poilu. Bumps merge cu Michel în Mary ca să reteze orice „idee bună” pe care Michel ar putea s-o aibă en route. Max îi repetă lui Michel instrucţiunile. Trebuie să ne urmeze, dar nu la o distanţă de numai un metru şi jumătate. Dacă Michel încearcă să dea

iama în măgarii şi bătrânele de pe traseu, i se va opri o jumătate din salariu.

Michel murmură în surdină „mahomedani!”, dar salută şi spune în franceză: „Très bien”.

— Perfect, plecăm. E toată lumea aici?

Dimitri are cu el doi căţeluşi. Hiyou îl însoţeşte pe Subri.

— O s-o găsiţi la anul într-o stare excelentă! Strigă Subri.

— Unde-i Mansur? Urlă Max. Unde-i afurisitul ăla de prost? Plecăm fără el dacă nu apare Mansur!

— Prezent! Strigă Mansur gâfâind, ivindu-se în zare. Târăşte după el două piei de oaie imense şi oribil mirositoare.

— Nu poţi lua chestiile astea. Phiu!

— O să-mi aducă bani frumoşi în Damasc.

— Ce duhoare!

— Dacă le întind pe acoperişul lui Mary o să le usuce soarele şi n-or să mai miroasă.

— Sunt scârboase, lasă-le.

— Are dreptate, valorează bani, spune Michel. Se căţără pe Mary şi pieile sunt legate precar cu sfoară.

— Cum camionul e în urma noastră, nu o să le simţim mirosul, spune Max resemnat, şi oricum or să cadă până să ajungem la Raqqa. Mansur a legat una cu mâna lui!

— Ha, ha! Râde Subri aruncându-şi capul pe spate. Poate Mansur vrea să facă excursia pe cal!

Mansur stă cu capul aplecat.

— Două ceasuri de aur sunt bune la casa omului, spune şeicul cu glas meditativ. Poţi împrumuta unul unui prieten.

Max dă în grabă semnalul de plecare.

Ne strecurăm agale printre mănunchiul de case şi ieşim în drumul spre Kamichlie – Hasetshe. Pâlcuri de băieţei ţipă şi ne fac cu mâna.

În timp ce trecem prin satul învecinat, Hanzir, nişte bărbaţi ies în fugă din case, ne fac semne cu mâna şi strigă. Sunt vechii noştri lucrători.

— Să vă întoarceţi la anul! Ţipă el.

— Inshallah! Le răspunde Max.

Înaintăm pe drumul spre Hasetshe şi aruncăm o ultimă privire înapoi la movila din Chagar Bazar.

În Hasetshe ne oprim, cumpărăm pâine şi fructe, şi mergem să ne luăm la revedere de la ofiţerii francezi. Un ofiţer tânăr, care tocmai a sosit de la Deir ez-Zor, se interesează de călătoria noastră.

— Deci mergeţi la Raqqa? Vă spun cum să faceţi. Nu vă luaţi după indicator când ajungeţi la el. Luaţi-o la dreapta lui, iar apoi, când drumul se bifurcă, luaţi-o la stânga. Asta e drumul cel mai drept şi uşor de urmat. Celălalt e foarte derutant.

Căpitanul, care asculta, intervine şi spune că ne sfătuieşte cu tărie să mergem spre nord, spre Ras-el-Ain, apoi spre Tell Abyadh, şi s-o luăm pe drumul foarte circulat ce leagă Tell Abyadh de Raqqa. Aşa nu avem cum să ne rătăcim.

— Dar ăsta e mult mai lung, e un ocol imens.

— S-ar putea dovedi mai scurt la sfârşit.

Îi mulţumim, dar rămânem la proiectul nostru iniţial.

Când ajungem la o răscruce cu un indicator sau două, urmăm sfatul tânărului ofiţer. Un indicator arată Tell Abyadh, unul Raqqa, iar între el este unul nemarcat. Asta trebuie să fie.

După o scurtă distanţă, drumul se desparte în trei. Max spune:

— La stânga, presupun, sau s-o fi referit la cel din mijloc?

O luăm pe drumul din stânga, şi după încă puţin acesta se desparte în patru.

Câmpul e acum plin de arbuşti şi bolovani. Trebuie clar să o iei pe drum.

Max coteşte din nou la stânga.

— Trebuia să o fi luat pe cel din dreapta de tot, spune Michel.

Nimeni nu-i dă nici o atenţie lui Michel, care ne-a condus pe atâtea drumuri greşite, încât nici nu le mai ştim numărul.

Trag un văl peste următoarele cinci ore. Suntem pierduţi – pierduţi într-o parte a lumii unde nu există sate, nu culturi, nu beduini – nimic.

Drumurile se deteriorează până abia le mai distingi. Max încearcă să o ia pe cele care duc spre dreapta, dar drumurile sunt perverse cât încape. Se răsucesc şi cotesc, şi de regulă, tot spre nord duc, nu puţin mai la vest, la sud-vest cum am vrea noi.

Facem o haltă şi mâncăm şi bem ceai făcut de Michel. Căldura e sufocantă. Zdruncinăturile, căldura şi lumina puternică îmi dau o durere de cap înfiorătoare. Cu toţii suntem puţin îngrijoraţi.

— Ei bine, spune Max, bine măcar că avem apă multă. Ce face afurisitul ăla de prost?

Ne întoarcem. Mansur – idiotul – varsă fericit apa preţioasă, aruncându-şi-o pe faţă şi pe braţe!

Trec peste limbajul lui Max! Mansur se arată surprins şi un pic îndurerat. Oftează. Ce greu e să le fii pe plac oamenilor ăştia! Pare să gândească el. Cel mai simplu gest al tău poate să-i supere.

Pornim din nou. Drumul se răsuceşte şi coteşte mai rău ca niciodată. Uneori pare să dispară de tot.

Cu o încruntătură de îngrijorare, Max mormăie că mergem prea înspre nord.

Când drumul se desparte acum, unul duce spre nord, iar altul spre nord-est. Să ne întoarcem de tot?

Începe să se însereze. Brusc, peisajul se îmbunătăţeşte, arbuştii dispar, pietrele sunt mai puţin numeroase.

— Trebuie să ajungem undeva, spune Max. Cred că acum putem s-o luăm direct peste câmp.

— Încotro te îndrepţi? Întrebă colonelul.

Max spune că spre vest, spre Balikh. O dată ajunşi la Balikh, o să găsim drumul principal Tell Abyadh–Raqqa şi o s-o luăm pe el.

Mergem înainte. Mary are pană şi pierdem timp preţios. Soarele apune.

Pe neaşteptate, zărim o bine venită privelişte – oameni târându-şi cu greu paşii. Max scoate un chiot. Trage în dreptul lor, îi salută, le pune întrebări.

Balikh? Balikh e chiar în faţa noastră. În zece minute, cu o maşină ca a noastră, o să fim acolo. Raqqa? Suntem mai aproape de Tell Abyadh decât de Raqqa.

Cinci minute mai târziu vedem în faţă o dungă de verdeaţă – este vegetaţia ce străjuieşte râul. Un Tell uriaş îl domină.

Max spune în extaz:

— Balikh – uită-te la el! Pretutindeni Tell-uri!

Tell-urile sunt într-adevăr impunătoare – mari, formidabile, cu un aspect foarte solid.

— Straşnice Tell-uri! Spune Max.

Ajungem la un drum lat care duce de la nord la sud, iar apoi coteşte spre Raqqa. Ne trebuie o oră şi jumătate până să vedem oraşul întinzându-se în faţa noastră. Acum e întuneric. Pătrundem în suburbii. Este un oraş în întregime indigen – fără construcţii europene. Întrebăm de Serviciile Speciale. Ofiţerul de acolo e amabil, dar îngrijorat pentru confortul nostru. Aici nu e nici un loc de cazare pentru călători. Ce-ar fi să pornim spre nord, spre Tell Abyadh? Dacă mergem repede, în două ore vom fi acolo şi ne vom putea instala confortabil.

Dar nimeni, mai ales eu, nu suportăm gândul a încă două ore de zdruncinături şi hurducături. Amabilul ofiţer spune că ar exista două camere – e drept, sărăcăcioase tare, nimic european – dar dacă ne-am întinde aşternutul nostru? Şi servitorii?

Ajungem la respectiva casă pe o beznă ca smoala. Mansur şi Ali aleargă de colo-colo cu lanterne şi aprind primusul şi întind pături şi se împiedică unul de altul. Tânjesc după rapidul şi eficientul Subri. Mansur este incredibil de încet şi neîndemânatic. La un moment dat apare Michel şi critică munca lui Mansur. Mansur se opreşte şi încep să se certe. Eu revărs asupra lor toată araba pe care o ştiu. Mansur pare speriat şi reia operaţiunile.

Mă prăbuşesc în aşternutul încropit. Max apare pe neaşteptate lângă mine cu mult râvnita ceaşcă de ceai. Mă întreabă vesel dacă mă simt rău. Spun că da, apuc ceaiul şi înghit patru aspirine. Ceaiul are gust de nectar. Niciodată, niciodată n-am savurat ceva atât de mult! Mă prăbuşesc la loc şi închid ochii. Am să dorm… În sfârşit am să dorm.

Dimineaţă mă trezesc plină de vigoare şi cu o foame feroce.

Printre îmbucături, Max spune visător:

— Ar fi interesant să săpăm un şanţ-două de testare în Tell-urile alea…

Apare Mansur zâmbind cu toată faţa lui stupidă şi sinceră, şi întrebă cum se simte Khatun în dimineaţa asta.

Spun că mă simt foarte bine. Se pare că Mansur este amărât că aseară dormeam dusă când a fost cina gata şi nimeni n-a vrut să mă trezească. Mai vreau un ou acum?

— Da, spun eu după ce am mâncat deja patru.

În jur de unsprezece pornim spre Eufrat. Fluviul este foarte larg aici, peisajul este palid şi plat şi strălucitor, aerul este ceţos.

Traversarea Eufratului la Raqqa presupune un feribot foarte primitiv. Ne alăturăm altor câtorva maşini şi ne aşezăm fericiţi să aşteptăm o oră sau două sosirea feribotului.

Câteva femei coboară pe mal ca să umple cu apă cutii de tablă. Altele spală rufe. Seamănă cu un tablou de pe o frescă – siluete înalte, îmbrăcate în negru, cu jumătatea de jos a feţei acoperită, cu capetele foarte drepte susţinând cutiile cu apă. Femeile se mişcă în sus şi în jos, agale, fără grabă.

Reflectez cu invidie că trebuie să fie drăguţ să ai faţa acoperită. Trebuie că te face să te simţi izolată în intimitatea ta foarte secretă… Doar ochii tăi privesc lumea, tu o vezi, dar ea nu te vede pe tine…

Scot oglinda din poşetă şi deschid pudriera. „Da, îmi zic eu, ar fi foarte plăcut să ai un văl pe faţă!”

Apropierea civilizaţiei mă scoate din amorţeală, încep să mă gândesc la tot soiul de lucruri uitate… Un şampon, un uscător de păr. Manichiură… O cadă de porţelan cu robinete. Săruri de baie. Lumină electrică… Mai mulţi pantofi!

— Ce se întâmplă cu tine? Întrebă Max. Te-am întrebat de două ori dacă ai observat aseară acel al doilea Tell pe lângă care am trecut mai jos de Tell Abyadh.

— Nu.

— Nu?

— Nu. Aseară n-am observat nimic.

— Nu era un Tell solid ca celelalte. Pe partea estică era lipsit de vegetaţie. Mă întreb dacă…

Spun clar şi ferm:

— Sunt sătulă de Tell-uri!

— Poftim? Max se uită la mine cu oroarea unui inchizitor medieval care tocmai a auzit o blasfemie. Nu se poate!

— Mă gândeam la altele. Încep să-i înşir lista începând cu lumina electrică, iar Max îşi trece mâna pe ceafă şi spune că nu l-ar deranja să aibă parte în sfârşit de o tunsoare decentă.

Cădem cu toţii de acord că e păcat că nu poţi merge direct de la Chagar la, să spunem, Savoy! Aşa cum stă treaba, plăcerea contrastului izbitor se pierde întotdeauna. Trecem printr-uri stadiu de mese indiferente şi conform parţial, aşa că plăcerea de a aprinde lumina sau a deschide un robinet e atenuată.

A sosit feribotul. Mary este condusă cu atenţie pe scândurile înclinate. Poilu o urmează.

Ieşim în largul Eufratului. Raqqa rămâne în urmă. Arată minunat, cu zidurile ei din cărămidă nearsă şi formele orientale.

— Boul rozaliu, rosteşte încetişor.

— Te referi la desenul ăla de pe oala pestriţă?

— Nu, la Raqqa.

Şi repet încet numele, ca un la revedere, înainte de a mă întoarce la lumea în care domnesc comutatoarele electrice…

Raqqa.

XI. La revedere, Brak!

Feţe noi şi feţe vechi.

Acesta este ultimul nostru sezon în Siria. Săpăm acum la Tell Brak, după ce, în sfârşit, am terminat la Chagar.

Casa noastră, casa lui Mac, i-a fost predată (cu imensă ceremonie) şeicului. Şeicul deja a împrumutat bani în contul casei, cam de trei ori mai mult; cu toate astea, manifestă o deosebită mândrie a proprietarului. Să fie proprietarul casei o să-i prindă bine la „reputaţie”.

— Deşi asta ar putea să-i frângă gâtul, spune îngândurat Max. I-a explicat pe larg şi apăsat şeicului că acoperişul casei trebuie controlat în fiecare an şi reparat cum se cuvine.

— Normal, normal! Spune şeicul, nimic nu va merge rău!

— Un pic cam mult Inshallah, în privinţa asta, spune Max. Numai Inshallah şi nici o reparaţie! Asta se va întâmpla.

Casa, un ceas ţipător de aur şi un cal i-au fost oferite şeicului ca daruri, başca chiria pe pământ şi compensaţia pentru recoltă.

Dacă şeicul e un om mulţumit sau dezamăgit, nu ştim sigur. E tot numai zâmbete şi declaraţii de afecţiune, dar se dă peste cap să mai scoată nişte bani pentru „stricarea grădinii”.

— Care e, mă rog, grădina asta? Întrebă amuzat ofiţerul francez.

Chiar, care? Rugat să prezinte o dovadă că a avut vreodată o grădină sau că măcar ştie ce este o grădină, şeicul dă înapoi.

— Aveam de gând să-mi fac o grădină, dar săpăturile mi-au zădărnicit intenţia, spune el sobru.

„Grădina şeicului” e subiect de glumă câtva timp de acum încolo.

Anul ăsta îi avem cu noi la Brak pe inevitabilul Michel, pe veselul Subri, pe Hiyou cu patru căţei hidoşi abia fătaţi, pe Dimitri, iubitor de căţei şi pe Ali. Mansur, Nr. 1, servitorul şef instruit în serviciul european, a intrat, El hamdu lillah, în poliţie! Vine într-o zi să ne vadă, strălucitor în uniformă şi rânjim cu gura până la urechi.

Astă primăvară a venit cu noi ca arhitect Guilford, iar acum este iarăşi cu noi. El mi-a stârnit un mare respect pentru că e în stare să taie o bătătură.

Guilford are o faţă lungă, frumoasă şi serioasă şi a fost cândva, la începutul primului sezon, foarte strict în privinţa sterilizării şi aplicării bandajelor pe tăieturi şi răni.

Totuşi, văzând ce se întâmplă cu bandajul o dată ce oamenii ajung acasă şi observându-l pe unul, Yusuf Abdul Iah, scoţându-şi un bandaj curat şi întinzându-se în cel mai murdar colţ al săpăturilor lăsând ca nisipul să i se prelingă în rană, Guilford tamponează acum rana cu o cantitate zdravănă de soluţie de permanganat (apreciată pentru culoarea ei frumoasă!) şi se limitează să sublinieze ce trebuie aplicat exterior şi ce poate fi băut în siguranţă.

Fiul şeicului din localitate, exersând cu o maşină după moda orientală şi răsturnându-se într-un vad, vine la Guilford pentru tratament cu o gaură imensă în cap. Îngrozit, Guilford aproape că i-o umple cu iod, iar tânărul se împleticeşte de colo-colo, căpiat de durere.

— Ah! Icneşte el când poate vorbi. Asta-i chiar foc! E minunat. Pe viitor am să vin numai la tine – niciodată la doctor! Da – foc, foc, chiar aşa!

Guilford îl îndeamnă pe Max să-i spună să se ducă la doctor, întrucât rana e cu adevărat serioasă.

— Ce, asta? Pufneşte dispreţuitor fiul şeicului. O durere de cap, atâta tot! E interesant, totuşi, adăugă el îngândurat. Dacă îmi ţin nasul şi suflu – aşa – scuipatul îmi iese prin rană!

Guilford se face verde, iar fiul şeicului pleacă râzând.

Revine patru zile mai târziu la tratament. Rana se vindecă incredibil de repede. Fiul şeicului e profund amărât că nu i se mai toarnă iod, doar o soluţie de curăţat.

— Asta nu arde deloc, spune el nemulţumit.

O femeie vine la Guilford cu un copil cu burta umflată şi indiferent care e adevărata problemă, ea e încântată de rezultatul medicamentului pe care i l-a dat. Se întoarce să-l binecuvânteze pentru că „ai salvat viaţa fiului meu”, şi adaugă că o să i-o dea pe fiica ei cea mare de îndată ce va fi suficient de mare; în timp ce Guilford roşeşte, femeia pleacă râzând din toată inima şi făcând câteva remarci finale de netipărit. Nu mai e nevoie să spun că e o femeie kurdă şi nu arabă.

Ceea ce facem noi acum pentru a ne termina treaba sunt săpături de toamnă. Astă primăvară am terminat Chagar şi ne-am concentrat asupra Brak-ului, unde s-au descoperit lucruri interesante. Acum terminăm Brak şi avem de gând să sfârşim sezonul cu o lună sau şase săptămâni de săpături la Tell Jidle, o movilă de pe Balikh!

Un şeic local, a cărui tabără e ridicată în apropiere de Jaghjagha, ne invită la un ospăţ ceremonial şi acceptăm.

Când soseşte ziua, apare Subri în toată splendoarea costumului său vineţiu şi strâmt, cu pantofi lustruiţi şi pălărie. A fost invitat ca slujitor al nostru şi acţionează ca mijlocitor, raportându-ne cum se desfăşoară prepararea ospăţului şi în ce moment anume trebuie să aibă loc sosirea noastră.

Şeicul ne întâmpină cu demnitate sub copertina largă, maro, a cortului său deschis. Cu el e o suită mare de prieteni, rude şi gură-cască.

După saluturile curtenitoare, mărimile (noi, şefii de echipă, Alawi şi Yahya, şeicul şi prietenii lui de frunte) se aşează în cerc. Un bătrân, frumos înveşmântat, se apropie de noi cu un ibric de cafea şi trei ceşcuţe. Un pliculeţ de cafea foarte neagră este turnat în fiecare. Prima îmi este înmânată mie – dovadă că şeicul este în temă cu obiceiul

european de a fi servite mai întâi femeile. Max şi şeicul le primesc pe celelalte două. Şedem şi sorbim. La timpul potrivit ni se mai toarnă un pic şi continuăm să sorbim. Apoi ceştile ne sunt luate, sunt umplute şi e rândul lui Guilford şi al şefilor de echipă să bea. Şi aşa mai departe, până se completează cercul. La mică distanţă se află mulţimea celor de rangul doi. Din spatele despărţiturii cortului, foarte aproape de mine, se aud chicote înăbuşite şi foşnete. Muierimea şeicului trage cu ochiul şi ascultă ce se petrece.

Şeicul dă un ordin şi un însoţitor iese şi se întoarce cu un băţ pe care stă un frumos şoim. Şoimul e aşezat în mijlocul cortului. Max îl felicită pe şeic pentru magnifica pasăre.

Apoi apar trei bărbaţi care cară un cazan de aramă mare pe care îl aşează în mijlocul cercului. Cazanul e plin cu orez, pe care zac bucăţi de miel. Totul e condimentat şi abureşte şi miroase delicios. Suntem invitaţi politicos să mâncăm. Ne ajutăm cu turtele de pâine arăbească şi cu degetele.

La timpul cuvenit, foamea şi politeţea sunt satisfăcute. Restul festinului (mai mult de jumătate) este ridicat şi aşezat puţin mai încolo, unde al doilea cerc (incluzându-l şi pe Subri) începe să mănânce.

Ni se servesc dulciuri şi iarăşi cafea.

După ce şi cei de rangul doi şi-au satisfăcut foamea, cazanul e aşezat într-un al treilea cerc. Acum conţine în principal orez şi oase. Asupra lui se aruncă cei total inferiori.

Măi stăm un timp, Max şi şeicul schimbând la răstimpuri comentarii grave. Apoi ne ridicăm, îi mulţumim şeicului pentru ospitalitate şi plecăm. Servantul cafelei este remunerat generos de Max, iar şefii de echipă indică anumiţi indivizi misterioşi faţă de care se cuvine largesse.

Este cald şi mergem pe jos spre casă, simţindu-ne cam ameţiţi de orez şi miel. Subri e foarte satisfăcut de distracţie. Totul, consideră el, a fost dirijat exact cum se cuvine.

Astăzi, o săptămână mai târziu, a fost rândul nostru să întreţinem un vizitator. Nu e nimeni altul decât un şeic din tribul shammar – un om într-adevăr foarte mare. A sosit într-o frumoasă maşină gri. O persoană foarte chipeşă şi sofisticată, cu o faţă subţire, închisă la culoare şi mâini frumoase.

Masa noastră europeană a fost cea mai bună pe care am putut-o pregăti, iar emoţia personalului nostru a fost imensă!

Când în sfârşit a plecat, ne-am simţit ca şi cum am fi întreţinut cel puţin familia regală.

Azi a fost o zi a catastrofei.

Max pleacă la Kamichlie cu Subri la cumpărături şi să tranzacţioneze nişte afaceri la bancă, lăsându-l pe Guilford să schiţeze planurile la movilă şi pe şefii de echipă să răspundă de lucrători.

Guilford vine acasă la prânz, mâncăm, şi tocmai e pe punctul de a se sui în Poilu pentru a se întoarce la lucru când îi vedem pe şefii de echipă alergând cât îi ţin picioarele spre casă, dând semne de agitaţie şi nefericire.

Năvălesc în curte şi revarsă un potop de cuvinte arabe.

— A murit cineva, îi spun eu lui Guilford.

Alawi îşi repetă povestea. Patru oameni, ghicesc eu, au murit. La început mă gândesc că a izbucnit o ceartă şi oamenii s-au omorât între ei, dar Yahya scutură din cap cu tărie la întrebările mele poticnite.

Mă blestem că n-am învăţat să înţeleg limba. Araba mea e foarte sumară. Acest recital de morţi violente mă depăşeşte. Dimitri, băiatul şi Serkis ies în curte şi ascultă. Ei înţeleg ce s-a întâmplat, dar cum nu vorbesc nici o limbă europeană, eu şi Guilford încă nu ne-am luminat.

Guilford spune:

— Ar fi mai bine să mă duc şi să văd, şi porneşte spre Poilu.

Alawi îl apucă de mânecă şi îi vorbeşte cu vehemenţă, evident discutându-l. Arată dramatic cu degetul. Jos la marginea Brak-ului, la o milă depărtare, se revarsă o gloată

de siluete în veşminte bălţate şi albe, având oarecum un aer urât şi pornit. Şefii de echipă arată înspăimântaţi.

— Tipii ăştia au fugit, spune sever Guilford. Tare aş vrea să putem pricepe care e necazul.

Să fi omorât Alawi sau Yahya un lucrător cu târnăcopul? Pare extrem de puţin probabil, şi în mod cert n-ar fi putut omorî patru.

Yahya mimează prin semne ceva care coboară de deasupra capului lui.

Mă uit la cer. Or fi victimele lovite de trăsnet?

Guilford deschide portiera lui Poilu.

— Mă duc până acolo să văd, iar tipii ăştia trebuie să vină cu mine.

Le face semn cu autoritate să urce. Refuzul lor este prompt şi decis. Nu merg.

Guilford împunge aerul cu o bărbie australiană agresivă.

— Trebuie să meargă!

Dimitri clatină din capul lui mare.

— Nu, nu, spune el. Este foarte rău.

— Ce este foarte rău?

Guilford dă să urce în maşină, dar văzând gloata ce se apropie ameninţător, întoarce brusc capul spre mine şi văd în ochii lui ceva care poate fi descris cam ca „femeile şi copiii mai întâi.”

Scoate piciorul din maşină având grijă ca mişcarea să fie lejeră şi spune pe un ton voit nepăsător:

— Ce-ar fi să tragem o fugă să-l întâmpinăm pe Max? Oricum nu se mai lucrează. Ia-ţi pălăria sau ce vrei.

Dragul de Guilford, o face atât de frumos! Atât de grijuliu să nu mă alarmeze!

Spun încetişor că am putea merge şi că n-ar fi bine să iau şi banii? Banii expediţiei sunt păstraţi într-o cutie de bani sub patul lui Max. Dacă chiar avem de a face cu o gloată furioasă care vine să atace casa, ar fi păcat să găsească nişte bani de furat.

Guilford, încă încercând să nu „mă alarmeze”, pretinde că e sugestie banală.

— Ai putea să fii ceva mai rapidă? Întreabă el.

Intru în dormitor, îmi iau pălăria de fetru, trag cutia de bani şi, amândoi, o urcăm în maşină. Guilford şi cu mine intrăm, şi îi invităm pe Dimitri şi pe Serkis şi pe băiat să urce în spate.

— Îi vom lua pe ei şi nu pe şefii de echipă, spune Guilford, încă revoltat de atitudinea acestora de a da bir cu fugiţii. Îmi pare rău pentru Guilford, care tânjeşte să dea piept cu gloata furioasă, dar în loc de asta trebuie să aibă grijă de siguranţa mea. Dar eu sunt foarte bucuroasă că nu o să se întâlnească cu oamenii. Are prea puţină autoritate în faţa lor şi, în tot cazul, nu pricepe un cuvânt din ce spun şi ar putea foarte uşor să înrăutăţească lucrurile.

Planul lui Guilford de a-i salva pe Dimitri şi Serkis în detrimentul lui Alawi şi Yahya este imediat zădărnicit de cei doi care îl împing pe Dimitri şi urcă în maşină. Guilford este furios şi încearcă să-i dea jos. Ei refuză.

Dimitri dă placid din cap şi face semn înspre bucătărie. Se întoarce urmat de Serkis, arătând puţin nefericiţi în privinţa asta.

— Nu văd de ce tipii ăştia… Începe Guilford.

Îl întrerup.

— Nu încăpem decât patru în maşină şi cum de fapt se pare că Alawi şi Yahya sunt cei pe care vrea să-i omoare gloata, cred că e mai bine să-i luăm pe ei. Nu cred că oamenii ăia au ceva cu Dimitri şi Serkis.

Guilford ridică ochii şi vede că gloata care aleargă este prea aproape pentru a mai avea timp de contraziceri. Se uită urât la Alawi şi Yahya şi iese în viteză pe poartă şi coteşte prin sat spre drumul care duce în şoseaua spre Kamichlie.

La ora asta Max trebuie să fi pornit deja către casă căci avea de gând să se întoarcă la lucru curând după prânz, aşa că ar trebui să ne întâlnim cu el nu după mult timp.

Mânăm cu toată viteza şi cam după un sfert de oră ne întâlnim cu Max şi cu Subri venind în Mary. Foarte mirat să ne vadă, opreşte. Alawi şi Yahya dau buluc afară din Poilu şi aleargă spre el. Urmează un potop de arabă punctat de întrebările în staccato ale lui Max.

Acum în sfârşit aflăm ce s-a întâmplat!

De câteva zile tot găsim un număr mare de amulete foarte frumoase sculptate în piatră şi fildeş reprezentând nişte animăluţe, într-o anumită parte a săpăturilor. Oamenii primesc bacşişuri grase pentru ele şi pentru a găsi cât mai multe, taie pe dedesubt în puţul în care se află, întrucât amuletele sunt la un nivel ceva mai jos.

Şefii de echipă au fost puşi să îi păzească să se supună ordinelor şi, de fapt, deşi erau bosumflaţi din cauza asta, au făcut ce li s-a spus şi au început să lucreze din vârf cu toată vigoarea.

Asta era situaţia când lucru a fost întrerupt pentru prânz. Iar acum vine o poveste despre înşelăciune şi lăcomie. Oamenii erau întinşi toţi pe coama dealului lângă ulcioarele cu apă. Un grup de oameni care lucraseră pe partea cealaltă a movilei s-a furişat spre locul bogat şi au început, să dea cu furie cu târnăcopul în locul deja tăiat pe dedesubt. Aveau de gând să jefuiască groapa celorlalţi şi să pretindă că au găsit obiectele în propria lor parcelă. Şi atunci zeiţa răzbunării, Nemesis, i-a pedepsit. Tăind prea mult pe dedesubt, straturile superioare s-au prăvălit peste ei!

Ţipetele singurului om care a scăpat i-a adus în fugă pe ceilalţi la faţa locului. Toţi au înţeles imediat ce s-a întâmplat şi trei lucrători au început să sape repede cu târnăcopul ca să-şi scoată tovarăşii. Unul era în viaţă, dar alţi patru muriseră.

Pe loc s-a stârnit o mare agitaţie. Strigăte, jeluiri spre cer şi dorinţa de a da vina pe cineva. Dacă şefii de echipă s-au pierdut cu firea şi au luat-o la goană sau dacă într-adevăr

au fost atacaţi, e greu de aflat. Dar rezultatul a fost că lucrătorii s-au repezit după ei, extrem de aţâţaţi.

Max e de părere că şi-au pierdut capul şi asta le-a dat idei celorlalţi, dar nu pierde timpul cu învinuiri.

Întoarce maşinile şi pornim cu toată viteza spre Kamichlie, unde Max expune imediat problema ofiţerului din Serviciile Speciale, însărcinat cu securitatea.

Locotenentul înţelege repede şi acţionează. Ia cu el în maşină patru soldaţi şi ne întoarcem cu toţii la Brak. Oamenii sunt acum pe movilă, forfotind ca un roi de albine. Se potolesc când văd apropiindu-se autoritatea. Urcăm movila într-o procesiune. Locotenentul merge el însuşi la locul tragediei, expediindu-şi maşina în sat cu unul din soldaţi.

Pune întrebări şi află ce i-a spus Max deja. Supravieţuitorul confirmă povestea. Locotenentul întreabă dacă ăştia sunt toţi oamenii din grupul prădătorilor, unul teafăr, unul rănit şi patru morţi? Nu se poate să mai fi rămas cineva îngropat? Nu.

În acest moment se întoarce maşina locotenentului cu şeicul tribului din care făceau parte lucrătorii morţi. El şi locotenentul fac împreună ancheta.

În cele din urmă şeicul ridică glasul şi se adresează mulţimii. El absolvă expediţia de orice vină. Oamenii au săpat în afara orelor de program şi, mai mult, au cutezat să fure de la tovarăşii lor. Şi-au primit plata pentru neascultare şi lăcomie. Toată lumea să plece acum acasă.

Soarele a apus deja şi se face noapte.

Pornim cu toţii spre casă; suntem uşuraţi să-i găsim pe Dimitri gătind placid şi pe Serkis rânjind.

Consultările continuă preţ de o oră. Incidentul e regretabil. Locotenentul spune că oamenii aveau familie şi că, deşi nu există nici o obligaţie, fără doar şi poate o donaţie ar fi apreciată. Şeicul spune că generozitatea este dovada unui caracter nobil şi că ne va spori mult reputaţia.

Max spune că i-ar plăcea să facă un dar familiilor, dar numai dacă se înţelege clar că e un dar şi nu vreo compensaţie. Şeicul aprobă repede. El însuşi va face cunoscută treaba asta. Problema e cât. Asta rămâne de stabilit. Şeicul şi locotenentul pleacă. Doi soldaţi sunt păsaţi de pază la movilă.

— Şi reţineţi, spuse Max în timp ce ne ducem obosiţi la culcare, cineva trebuie să păzească locul ăla în timpul pauzei de masă, altfel o să se întâmple acelaşi lucru.

Guilford este neîncrezător.

— Nu, după ce cunosc pericolul şi au văzut ce s-a întâmplat!

Max spune întunecat:

— Aşteaptă şi ai să vezi!

În ziua următoare el însuşi veghează neştiut din spatele unui zid de cărămidă. Indiscutabil, pe măsură ce prânzul avansează, trei oameni se furişează pe după movilă şi încep să scotocească furios la nici jumătate de metru de locul în care au murit tovarăşii lor!

Max iese din ascunzătoare şi ţine o predică teribilă. Nu-şi dau ei seama că ceea ce fac le va aduce moarte?

Unul din oameni murmură: „Inshallah!”

Apoi sunt concediaţi pentru tentativa de a fura de la tovarăşii lor.

Guilford spune cu un glas îngrozit:

— Tipii ăştia se pare că n-au pic de grijă de viaţa lor. Şi sunt extrem de nesimţitori. Toată dimineaţa au făcut glume pe seama celor morţi!

Max spune că pe aici moartea nu prea e importantă.

Şefii de echipă fluieră sfârşitul programului, şi oamenii aleargă pe movilă în jos, trecând pe lângă noi cântând: „Yusuf Daoud era ieri cu noi – astăzi e mort! Nu îşi va mai umple de acum burdihanul. Ha, ha, ha!”

Guilford e profund şocat.

XII. 'Ain el 'Arus.

N e mutăm cu casa de la Brak la Balikh.

În ultima noastră seară ne ducem pe jos până la Jaghjagha, cuprinşi de o blândă melancolie. Am ajuns să am o mare afecţiune faţă de Jaghjagha, acel râu îngust cu apă maronie, mocirloasă.

Totuşi, Brak n-a avut parte de afecţiunea pe care am avut-o pentru Chagar. Satul Brak este melancolic, pe jumătate pustiu şi în ruină, iar armenii în hainele lor europene distonează cu împrejurimile. Glasurile lor se ridică arţăgoase şi nu găseşti nimic din veselia vieţii kurde sau arabe.

Am închiriat un camion şubred ca să care mobila de care o să avem nevoie. Este genul de camion în care totul trebuie legat cu sfoară! Mă bate gândul că atunci când vom ajunge la Ras-el-Ain, aproape totul va fi căzut de mult pe drum.

Lucrurile au fost în sfârşit încărcate şi pornim la drum – Max, Guilford şi cu mine în Mary, iar Michel şi servitorii în Poilu cu Hiyou.

La jumătatea drumului spre Ras-el-Ain ne oprim pentru un picnic şi îi găsim pe Subri şi Dimitri prăpădindu-se de râs.

— Hiyou, spun ei, a avut greţuri tot drumul şi Subri i-a ţinut capul!

Interiorul lui Poilu poartă dovezile elocvente ale poveştii. Este o fericire că lucrul li se pare amuzant, gândesc eu.

Pentru prima dată de când o cunosc, Hiyou pare învinsă. Ochii ei par să spună: „Pot să fac faţă lumii ostile a câinilor, duşmăniei musulmanilor, morţii prin înecare, semi-înfometării, loviturilor de picior, pietrelor. Nu mă tem de nimic. Sunt prietenoasă cu toţi, dar nu iubesc pe nimeni. Dar ce este această nouă şi ciudată mizerie care îmi ia tot respectul pentru mine?”

Din fericire, cinci minute mai târziu Hiyou îşi revine şi devorează o cantitate imensă din mâncarea lui Dimitri şi Subri. Îi întreb dacă e un lucru înţelept, subliniind că în curând maşinile îşi vor relua călătoria.

— Ha, strigă Subri, atunci lui Hiyou o să-i fie mult mai rău!

Ei bine, dacă asta îi amuză…

Ajungem la casa noastră pe la începutul după-amiezii. Se află pe una din străzile principale din Tell Abyadh. Este o construcţie aproape urbană; ceea ce directorul băncii numeşte o construction en pierre. Pe toată strada sunt arbori, iar frunzele lor strălucesc acum în culorile toamnei. Casa, vai, este foarte umedă, fiind sub nivelul străzii, iar satul este înţesat de pâraie. Dimineaţa, pătura de pe tine este aproape udă, iar tot ce atingi este umed şi lipicios. Sunt atât de ţeapănă că abia mă mişc.

În spatele casei e o mică grădină încântătoare, mult mai sofisticată decât oriunde am trăit un timp lung.

La sosirea camionului constatăm că am pierdut trei scaune, o masă şi lavoarul meu! Mult mai puţin decât mă aşteptasem!

Tell Jidle este situat lângă un bazin mare cu apă albastră format de izvoarele care alimentează Balikh. În jurul bazinului sunt copaci; este loc minunat, locul în care, conform tradiţiei, se întâlneau Isaac şi Rebecca. Totul e foarte diferit de locurile în care am mai fost.

Aici e multă prosperitate, pe străzi se plimbă armeni bine îmbrăcaţi şi există case şi grădini.

Suntem aici de o săptămână când Hiyou ne face de ruşine. Toţi câinii din 'Ain el 'Arus sosesc să o curteze şi, cum niciuna din uşi nu se închide ca lumea, e imposibil să-i ţii la distanţă sau s-o închizi pe ea. Urletele, lătrăturile şi bătăile sunt în floare. Hiyou, frumoasa melancolică cu ochi de chihlimbar, face totul ca să încurajeze hărmălaia!

Scena seamănă exact cu cea dintr-o veche pantomimă în care demonii ţâşnesc pe ferestre şi uşi. În timp ce suntem la cină, fereastra sare în lături şi un câine mare năvăleşte în cameră, un altul sare în urmărirea lui – zdrang! Uşa dormitorului se izbeşte de perete şi apare un alt câine. Toţi trei gonesc nebuneşte în jurul mesei, se izbesc în uşa lui Guilford, o deschid şi dispar, pentru a reapărea ca prin minune pe uşa de la bucătărie, urmăriţi de o tigaie azvârlită de Subri.

Guilford petrece o noapte de insomnie, cu câini năvălind pe uşă, zburând peste capul lui şi ieşind pe fereastră. La răstimpuri, Guilford se ridică şi azvârli cu câte ceva după ei. Urlete, chelălăituri şi o generală saturaţie canină!

Cât despre Hiyou, descoperim că e o snoabă. Îl favorizează pe singurul câine din 'Ain el 'Arus care are zgardă. „Iată adevărata clasă!” pare ea să spună. El e un câine negru, cârn, cu o coadă imensă, cam ca un cal de funeralii.

Subri, după câteva nopţi nedormite din cauza unei dureri de dinţi, cere voie să plece cu trenul la Alep pentru o vizită la dentist. Se întoarce după două zile tot un zâmbet.

Relatarea faptelor este următoarea:

— Merg la dentist. Mă aşez pe scaun. Îi arăt dintele. Da, spune el, trebuie scos. Cât? Spun eu. Douăzeci de franci, spune el. E absurd, spun eu, şi plec. Vin din nou după-masă. Cât? Optsprezece franci. Spun din nou, absurd. Durerea e din ce în ce mai mare, dar nu-ţi poţi permite să te laşi jefuit. Vin dimineaţa următoare. Cât? Tot optsprezece franci. Iarăşi la prânz. Optsprezece franci. El crede că durerea mă va învinge, dar eu continuu să mă tocmesc! Până la urmă, Khwaja, învinge.

— A coborât preţul?

— Nu, el nu vrea să coboare, dar eu fac un târg foarte bun. Prea bine, spun. Optsprezece franci. Dar de banii ăştia, nu-mi scoţi numai un dinte, ci patru!

Subri râde cu poftă, dezvăluind diversele pauze.

— Dar te dureau şi ceilalţi dinţi?

— Nu, fireşte că nu. Dar într-o zi trebuiau să înceapă să mă doară. Acum nu mai au cum. Au fost scoşi şi încă în preţul unuia singur.

Michel, care stătea în prag ascultând, dă din cap în semn de aprobare. „Beaucoup economia”, spune el.

Subri a avut amabilitatea să aducă un şirag de mărgele roşii pe care îl pune la gâtul lui Hiyou.

— Asta îşi pun fetele ca să arate că sunt măritate, spune el. Iar Hiyou s-a măritat în ultimul timp.

Categoric că da! Cu toţi câinii din 'Ain el 'Arus, aş spune!

În dimineaţa asta, care e duminică şi ziua noastră liberă, şed şi lipesc etichete pe obiectele găsite, iar Max scrie în registrul de plată, când Ali introduce o femeie. Este o femeie cu aspect extrem de respectabil, îmbrăcată elegant în negru, cu o enormă cruce de aur pe piept. Are buzele strâns lipite şi pare foarte supărată.

Max o întâmpină cu politeţe şi ea începe pe dată să toarne o poveste lungă, evident de necaz. Când şi când în naraţiune apare numele lui Subri. Max se încruntă şi arată grav. Povestea continuă, devenind chiar mai impresionantă.

Presupun că e veşnica poveste a trădării fecioarei din sat. Femeia aceasta este mama, iar Subri al nostru este făptaşul trădării.

Glasul femeii se ridică în îndreptăţită indignare.

Apucă crucea de pe piept cu mâna şi o ţine în sus şi pare să jure ceva pe ea.

Max strigă să fie trimis la noi Subri. Mă gândesc că poate ar fi mai bine să mă retrag şi tocmai sunt pe punctul s-o fac când Max îmi spune să rămân unde sunt. Mă aşez din nou şi, întrucât presupun că mi se cere să dau impresia unui martor, îmi iau un aer de parcă aş înţelege despre ce este vorba.

Femeia, o siluetă demnă, gravă, stă liniştită în picioare până apare Subri. Atunci întinde o mână incriminatoare şi e clar că repetă acuzaţiile împotriva lui.

Subri nu se apără cine ştie ce. Dă din umeri, ridică mâinile, pare să recunoască adevărul învinuirii.

Drama continuă – argumentări, incriminări, adoptarea unei atitudini tot mai justiţiare de către Max. Subri este înfrânt. Foarte bine, pare el să spună, faceţi ce vreţi!

Brusc, Max trage o foaie de hârtie spre el şi scrie. Pune cuvintele scrise în faţa femeii. Ea face un semn – o cruce – pe hârtie şi, ţinând o dată în plus crucea, rosteşte un fel de jurământ solemn. Max semnează, Subri face şi el un semn pe hârtie şi rosteşte, se pare, un jurământ al lui. Apoi Max

numără nişte bani şi îi dă femeii. Ea îi ia, îi mulţumeşte lui Max printr-o înclinare demnă a capului, şi iese. Max îi adresează lui Subri nu ştiu ce reproşuri muşcătoare, iar acesta iese arătând foarte dezumflat.

Max se reazemă de speteaza scaunului, îşi trece o batistă peste faţă şi spune: „Uff!”

Eu izbucnesc.

— Despre ce-a fost vorba? O fată? Fiica femeii?

— Nu chiar. Asta era patroana bordelului local.

— Poftim?

Max îmi relatează cât mai exact cuvintele femeii.

A venit la el, spune ea, ca el să îndrepte o nedreptate dureroasă făcută ei de servitorul lui, Subri.

— Ce a făcut Subri? Întreabă Max.

— Sunt o femeie de caracter şi onoare. Sunt respectată în tot districtul! Toţi vorbesc frumos despre mine. Casa mea e condusă în frica de Dumnezeu. Acum vine tipul ăsta, acest Subri, şi găseşte în casa mea o fată pe care a cunoscut-o în Kamichlie. A reînnoit el cunoştinţa cu ea într-o manieră plăcută şi decentă? Nu, el acţionează nelegiuit, violent – într-un fel care aduce reputaţia proastă asupra mea! Azvârle pe scări în jos şi afară din casă un gentleman turc, un gentleman turc bogat, unul din cei mai buni clienţi ai mei. Mai mult, el o convinge pe fată, care îmi datorează bani şi a primit multă blândeţe din partea mea, să plece din casa mea. Îi cumpără bilet şi o trimite de aici cu trenul. Mai mult, ea îşi ia cu sine o sută zece franci care îmi aparţin mie, ceea ce este jaf! Acum, Khwaja, nu e drept să se facă asemenea abuzuri. Am fost întotdeauna o femeie cinstită şi virtuoasă, o văduvă cu frica de Dumnezeu, împotriva căreia nimeni nu poate spune nimic. M-am luptat mult şi din greu cu sărăcia şi m-am ridicat singură, prin eforturile mele cinstite. Nu se poate ca tu să ţii parte violenţei şi nedreptăţii. Cer despăgubiri şi îţi jur că tot ce ţi-am spus este adevărat, şi voi repeta toate astea şi în faţa servitorului tău Subri. Îi poţi întreba pe magistrat, pe preot, pe ofiţerii

francezi de la garnizoană – toţi îţi vor spune că sunt o femeie cinstită şi respectabilă!

Subri, chemat la ordine, nu neagă nimic. Da, o cunoaşte pe fata din Kamichlie. Era o prietenă de a lui. El se supărase pe turc şi îl aruncase pe scări. Iar fetei îi sugerase să se întoarcă la Kamichlie. Fata împrumutase nişte bani să-i ia cu ea, dar fără îndoială totul avea să fie înapoiat într-o bună zi.

Treaba a fost lăsată în seama lui Max, să judece şi să dea verdictul.

— Uite ce ajungi să faci în ţara asta! Niciodată nu ştii ce mai urmează, bombăne el.

Îl întreb care e verdictul lui.

Max îşi drese glasul şi îmi redă recitalul.

— Sunt surprins şi nemulţumit că un servitor al meu a intrat în casa ta, căci asta nu concordă cu onoarea noastră, onoarea expediţiei şi ordinul meu ca niciunul din servitorii mei să nu mai intre în casa ta pe viitor, aşa că să fie bine înţeles!

Subri spune întunecat că s-a înţeles.

— Cât despre faptul că fata a părăsit casa ta, eu n-am să iau nici o măsură, căci asta nu este treaba mea. În privinţa banilor pe care i-a luat cu ea, aceştia, consider eu, ar trebui să-ţi fie înapoiaţi şi am să ţi-i înapoiez eu acum, pentru onoarea servitorilor expediţiei. Suma va fi oprită din salariul lui Subri. Am să scriu un act, pe care am să ţi-l citesc, în care recunoşti plata acestor bani şi renunţi la orice altă pretenţie de la noi. Ai să faci un semn pe el, şi ai să juri că ăsta e sfârşitul întregii afaceri.

— A mai spus ceva? Întreb eu.

— Mulţumesc, Khwaja. Dreptatea şi adevărul au învins ca întotdeauna şi răului nu i s-a permis să triumfe.

Aud paşi uşori trecând pe lângă fereastră.

Este musafira noastră de mai înainte. Duce o carte de rugăciuni şi tocmai merge la biserică. Faţa ei este demnă şi cuviincioasă. Crucea mare îi saltă pe piept.

La un moment dat mă ridic, iau Biblia din raft şi dau paginile la povestea prostituatei Rahab. Simt că ştiu – puţin – cum era Rahab, prostituata. O văd pe această femeie jucând acel rol – zeloasă, fanatică, curajoasă, profund religioasă şi, cu toate astea.

— Prostituata Rahab.

Se apropie decembrie, sfârşitul sezonului a venit. Poate pentru că e toamnă şi noi suntem obişnuiţi cu primăvara, poate pentru că rumorile şi ameninţările neliniştii europene plutesc deja în aer, există o notă de tristeţe. Există sentimentul, de data asta, că s-ar putea să nu ne mai întoarcem…

Totuşi, casa din Brak este încă închiriată, mobila noastră va fi depozitată acolo, şi au mai rămas o mulţime de lucruri de descoperit la movilă. Contractul ăsta se întinde pe încă doi ani. Cu siguranţă o să ne întoarcem…

Mary şi Poilu urmează drumul ce trece prin Jerablus şi duce la Alep. De la Alep plecăm la Ras Shamra şi petrecem Crăciunul cu prietenii noştri, profesorul şi madame Schaeffer, şi încântătorii lor copii. Nu există în lume loc mai încântător ca Ras Shamra, o minunată plajă micuţă încadrată de nisip alb şi stânci joase albe, cu apa de un albastru închis. Gazdele noastre ne oferă un Crăciun minunat. Discutăm despre următorul an – un an neprecizat. Dar sentimentul incertitudinii creşte. Ne luăm la revedere de la ei.

— Ne vom reîntâlni la Paris.

Vai, Paris!

Plecăm din Beirut, de data asta cu vaporul.

Stau şi mă uit peste balustradă. Ce minunată este această coastă cu munţii Libanului profilându-se estompaţi şi albaştri pe cer! Nimic nu poate strica romantismul scenei. Te simţi poetic, aproape sentimental…

Izbucneşte o zarvă familiară – strigăte agitate de pe un cargo pe lângă care trecem. Macaraua a scăpat o încărcătură în mare, lada s-a deschis…

Suprafaţa mării este punctată cu stative de lavoar…

Max vine sus şi întreabă ce e cu toată hărmălaia asta. Îi arăt cu degetul şi îi explic că starea mea romantică faţă de despărţirea de Siria e acum spulberată!

Max spune că habar n-avea că le transportăm în asemenea condiţii! Şi n-ar fi crezut că în ţară există suficientă ţevărie ca să le contracteze într-o asemenea cantitate!

Mă cufund în tăcere şi Max mă întreabă la ce mă gândesc.

Îmi amintesc cum mi-a instalat cu mândrie tâmplarul din Amuda suportul lavoarului lângă fereastră în ziua în care au venit la ceai călugăriţele şi locotenentul francez. Îmi amintesc de stativul pentru prosoape cu „picioarele lui frumoase”! Şi de motanul profesionist¡ Şi de Mac plimbându-se în sus şi în jos pe acoperiş, la apus, cu o faţă visătoare.

Îmi amintesc de femeile kurde din Chagar, ca nişte lalele vesele, dungate. Şi de imensa barbă roşie a şeicului. Mi-l amintesc pe colonel, cu săculeţul lui negru, îngenunchind să ia parte la descoperirea unui mormânt, şi un freamăt printre lucrători ca re spun mucaliţi: „Iată, a venit doctorul sa ia în primire cazul”, aşa că, de acum înainte, porecla colonelului este „monsieur le docteur”. Îmi amintesc de Bumps şi tupeul lui recalcitrant şi de Michel strigând „Forca” în timp ce trage de poale. Îmi amintesc de un mic deal acoperit tot de gălbenele aurii, unde, închizând ochii, simt, de jur împrejurul meu, minunatul parfum al florilor şi al stepei fertile.

— Mă gândeam, îi spun eu lui Max, că a fost un mod foarte fericit de a trăi.

Epilog.

Această cronică dezlânată a fost începută înainte de război şi iniţiată din motivele pe care le-am expus.

Apoi a fost lăsată la o parte. Dar acum, după patru ani de război, m-am pomenit că gândurile mi se întorc, din ce în ce mai mult, la acele zile petrecute în Siria şi, în cele din urmă, m-am simţit îmboldită să îmi scot însemnările şi jurnalele şi

să termin ce am început. Căci mi se pare ca e bine să îţi aduci aminte ca au existat astfel de zile şi astfel de locuri şi că, chiar în clipa asta, micul meu deal cu gălbenele e în floare şi că bătrânii cu bărbi nu ştiu că a fost război. „Aici nu ne atinge.”

Căci, după patru ani petrecuţi în Londra pe vreme de război, ştiu ce viaţă minunată a fost aceea şi că va fi pentru mine o bucurie să retrăiesc acele zile. Scrierea acestei cărţi nu a fost o sarcină, ci o muncă făcută din dragoste. Nu o evadare în ceva care a fost, ci aducerea în truda şi tristeţea zilei de azi a ceva nepieritor pe care nu doar că l-ai avut, dar încă îl mai ai.

Căci iubesc acea ţară blândă şi fertilă şi pe oamenii ei simpli care ştiu să râdă şi să se bucure de viaţă; care sunt indolenţi şi veseli şi care au demnitate, bune maniere şi un mare simţ al umorului şi pe care moartea nu îi înspăimântă, Inshallah să merg din nou acolo şi lucrurile pe care le iubesc să nu fi pierit de pe acest pământ.

1944, primăvara, El hamdu lillah

SFÂRŞIT

O. S. = outsize = măsură mare (din lb. Engleză) memsahib = doamnă europeană, stăpână, în India

Queen Mary = Regina Maria (din engleză)

Bumps = Dâmburi, cucuie (din lb. Engleză)

Empress Josephine = împărăteasa Josephine

Topee = îmbrăcăminte arabă